

Littera Scripta

Патрык  
Бэссон

Ліст да  
страчанага  
сябра



KOLAS

*Littera  
scripta*

---

---

Патрык Бэссон

**Ліст да страчанага сябра**

---

---

Partick Besson

# **Lettre á un ami perdu**

Paris  
Librio  
1998

---

---

*Littera scripta*

Патрык Бэссон

# Ліст да страчанага сябра

Раман

*Пераклад з французскай*

Мінск  
Выдавец  
Зміцер Колас   
2010

УДК 821.162.1-31

ББК 84 (4Фр)-44

Б97

Серыя заснаваная ў 2009 годзе

*Пераклад з французскай мовы Зміцера Коласа*

Выданне гэтага твора ажыццёленае ў рамках Праграмы дапамогі кнігавыданню імя Максіма Багдановіча пры падтрымцы агенцтва «Культурфранс», выканаўчага органа Міністэрства замежных і еўрапейскіх справаў Францыі, а таксама Міністэрства культуры Францыі і Аддзела па супрацоўніцтву і культуры Пасольства Францыі ў Рэспубліцы Беларусь

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'Aide à la Publication Maxime Bagdanovitch, bénéficie du soutien du Culturesfrance, opérateur du Ministère français des Affaires Étrangères et Européennes et Ministère français de la Culture et de la Communication, et du Service de Coopération et d'Action Culturelle de l'Ambassade de France en Biélorussie.

ISBN 978-985-6783-83-1

©Albin Michel, 1991.

©Зміцер Колас, пераклад на беларускую мову, 2010.

©Афармленне. Выдавец Зміцер Колас, 2010.

*Жану-Луї Кюртысу  
Сыльвэну Мадыгану  
і Ізабэль Нагамі*



---

---

## Частка першая

# Гэта адбылося ў лютым

### I

Цяпер я ведаю: мы ў пекле. Дзверы аўтамабіля, якія ляскаюць пад маімі вокнамі, калі я ўжо амаль заснуў, буханне музыкі з апаратуры маёй суседкі насупраць. А мне думалася, мы будзем заўсёды гуляць удваіх ці ўтраіх уздоўж ракі і гаманіць пра тое, што нас цікавіць. Мне думалася, каханне будзе заўсёды пачынацца з погляду, а яно пачынаецца з пытанняў, як пры сустрэчы, няхай і дружалюбнай, з супрацоўнікамі паліцыі. Ды не: мы ў пекле, і гісторыя, якую я вам распавяду, — пякельная гісторыя: гэта гісторыя паўсядзённасці.

Тым вечарам я сустрэў Марка Альбі ў раёне заставы Шампэрэ, у кватэры аднаго кніжнага гандляра, што запрасіў нас на прагляд кароткаметражкі, у якой быў аўтарам.

Калі зноў запалілі святло, праз залу прабегла дзіцё. Яму



было два-тры гадкі, і на ім не было майткаў. Дзіцё ўзлезла на калені да маці, тая ўстала і панесла яго ў спальню.

На шэры лютаўскі дзень паспела апусціцца ноч. Памятаю фары машын пад дажджом, як белавалосы шар пад белымі просцінамі — галава маёй каханай дзяўчыны. Дзяўчына, якая мяне кахала, заўсёды спала, накрыўшыся з галавою пад коўдрай, яна была мярзлячка. У мяне дагэтуль бывае — падымаць коўдры і просціны і шукаць, але ўсё радзей. Гэта, мусіць, і называюць — «ісці на праўку».

Люты, як лістапад, — месяц, калі каханне пачынаецца ці памірае. Здараюцца моманты, калі жыццё вартае, каб яго пражыць. Напрыклад, калі вас знаёмяць з дзяўчынай, якая адпавядае таму, што вы шукаеце пад просцінамі і коўдрамі. Прыемны момант, калі словы гэтай дзяўчыны і вашыя ўтвараюць адну суцэльную лінію, падхопліваюць адно аднаго і гуляюць адно з адным, як коткі з гумовым мячыкам. Вы кажаце «чырвонае», і выпадае «чырвонае». «Дзевяць», і выпадае «дзевяць». Але колькі разоў гэта здараецца? Гэта здараецца роўна з тою частатой, якой дастаткова, каб не даць вам учыніць самагубства, і менавіта таму мы ў пекле. Пекла, на праўду, не мае канца.

Мы з Маркам Альбі і чарнаскурай дзяўчынай-мадэллю, якую ён з сабою прывёў, спусціліся па лесвіцы і моўчкі пайшлі па вуліцы. Чарнаскурую мадэль звалі Джульета. Мужчыны азіраліся на яе. Яна была родам з Сенегала і была высокая. Я купіў у шапіку «Монд» і сказаў Марку Альбі, што пайду дадому. Па праўдзе, я збіраўся паехаць на Пігаль, дзе зноў круцілі «Зорныя войны», хоць, на жаль, у дубляванай французскай версіі.

— Паехалі з намі, — сказаў мне сябар. — Я дамовіўся сустрацца з адной дзяўчынай у «Экю дэ Франс». Баюся, яны ўдзвюх з мяне зробяць сандвіч. Паслужыш буферам.

Мы паехалі на метро, бо двума днямі раней Марк раз-

біў машыну. Была восьмая вечара. Джульета не ездзіла на метро з 1975-га — з таго года, калі атрымала першы сексуальны вопыт з нейкім гандляром вінамі і лікёра-гарэлачнымі напоямі, які меў невялікі фургончык. Усе каханкі, якія былі ў яе потым, таксама былі на колах.

Мы выйшлі ля Цэнтральнага рынку, дзе ўсе мужчыны, як мне здаецца, невядома чаму — у белых штанах. Марк Альбі прапанаваў паабедаць, бо да сустрэчы ў «Экю дэ Франс» заставалася яшчэ дзве гадзіны. Я ўзяў «чылі кон карнэ». Джульета адпіла глыток бардо і заявіла, што віно паганае. Потым яна патлумачыла, што ад кожнага каханка набыла пэўны жыццёвы досвед: першы навучыў яе разбірацца ў вінах, другі — рамантаваць аўто, трэці — апрацаваць, чацвёрты — адрозніваць добрую карціну ад дрэннай, і г. д.

Мы абедалі за квадратным столікам, накрытым папярковым абрусам. Рахунак вылецеў у 172 з паловай франкі. Джульета папракнула Марка, што ён не пакінуў афіцыянту гасцінцу. Ён патлумачыў, што абслугоўванне ўлічанае ў рахунак. Джульета паціснула плячыма і, як належыць, першая выйшла з рэстарана.

Дождж перастаў. Мы вырашылі прайсціся пешкі па Севастопальскім бульвары да Страсбург-Сэн-Дэні, бо заставалася яшчэ гадзіна. Джульета ішла наперадзе крокаў за дваццаць, дэманструючы сваю прыгожую пупку, абцягнутую шчыгульнымі джынсамі. Зад у жанчын нейкім таямнічым чынам нашмат прыгажэйшы ўначы, чым удзень. У Заходняй Нямецчыне гэтая розніца набывае неверагодныя маштабы. Тая самая дзяўчына ў басейне і ў піўным бары «Скляпец 54» (Гайдэльбэрг) мае дзве абсалютна розныя фігуры. Пра гэта варта было б напісаць кнігу.

Нягледзячы на нашыя воклічы, Джульета кіравала да плошчы Шатлё. Мы зразумелі чаму, калі яна села ў таксоўку, што стаяла ў галаве чаргі. Мы думалі, што

таксоўка зараз ад'едзе і мы Джульету болей не ўбачым, але таксоўка не ад'ехала.

Параўняўшыся з тэлефоннай будкай, што на тым самым баку тратуара, дзе пошта, Марк Альбі запаліў цыгарылью\*.

— Пачакае, — сказаў ён, выкідаючы запалку.

Шафёр запусціў матор, уключыў першую, запаліў паваротнік і крануўся. Марк Альбі рэзка кінуўся на другі бок праспекта. Усяго за некалькі сантыметраў ад магутнай постаці майго сябра на ўсёй хуткасці праляцеў аўтобус. Я пачакаў, пакуль машынам запаліўся чырвоны, і перайшоў таксама. Калі я сеў у таксоўку побач з кіроўцам, той павярнуўся да Джульеты і спытаў:

— Мадмуазэль, вы ўпэўнены, што болей нікога не будзе?

За пяць хвілін мы даехалі да Усходняга вакзала. Калі праязджалі метро Рэамюр-Севастопаль, Джульета завязала з таксістам размову. Яна пачала распытваць яго пра сям'ю, пра ягоную працу. Ён, несумненна, быў бы ідэальным настаўнікам у кіраванні аўтамабілем, але, калі мой сябар расплачваўся, Джульета не ўзяла ў яго адраса. Мы ўвайшлі ў «Экю дэ Франс», селі на канапе вакол стала, замовілі напоі і пачалі нудзіцца.

Джульета запаліла «пэл-мэліну» і заявіла, што ў савіку яе фота будзе на вокладцы італьянскага «Плэй-боя». Я сказаў, што віншую. Марк Альбі паклаў дзяўчыне руку на плячо, але яна адсунулася.

За суседнім столікам хлопец у чорнай нэйлонавай кашулі і бэжавых тэргалевых\* штанах цалаваўся з дзяўчынай, у якой нос быў спрэс абсыпаны белым скуллем. Паміж ног у хлопца стаяла вялікая спартовая сумка. Джульета пэўны час назірала за імі, потым патушыла

---

\*Цыгара таўшчынёй са звычайную цыгарэту. (Тут і галей — заўв. перакладчыка.)

цыгарэту ў жоўтай трохкутнай попельніцы з лагатыпам аперытыву «Рыкар»\* і сказала:

— Цярпець не магу пасрэднасцяў.

Калі Гладыс увайшла ў кавярню, у яе ў кожнай руцэ было па чамадане. Марк Альбі ўстаў, Гладыс апусціла чамаданы на падлогу, Джульета запаліла новую цыгарэту, я зняў акуляры і выцер шкельцы папяровай насоўкай. Мой сябар усіх пазнаёміў. Гладыс пацалавала мяне ў шчаку кончыкамі вуснаў і паціснула Джульеце руку. Сеўшы побач са мной, яна абаперлася локцямі на стол і, падаўшыся тварам да майго сябра, прамовіла з мяккім папрокам:

— Дарагі, у мяне такое ўражанне, што ты мне здраджваеш.

— Гэта няпраўда, — сказала Джульета. — Мы з Маркам проста сябры.

— Тады ты не ведаеш, што губляеш: Марк чароўны каханак!

— Так Кажуць, — пагадзіўся сябар, падносячы да рота пустую шклянку, і захрумстаў кавалачкам лёду.

— Перастань! — крыкнула Гладыс. — У мяне аж дрыготка ад цябе прабірае. Што будзем рабіць?

— Што-небудзь вып'еш?

— Ліманад з мятай.

Гладыс была ў чырвонай куртцы і чырвоных штанах. У яе былі кучаравыя каштанавыя валасы і авальны твар з не асабліва тонкімі, але гарманічнымі рысамі.

У той момант я, бадай, і не змог бы апісаць аблічча гэтай дзяўчыны. Яе хараство я не столькі ўбачыў, колькі адчуў. Яно было схаванае ад маіх вачэй святлом, якое ішло ад яе.

— Хадзем патанчым, — прапанаваў Марк Альбі.

---

\*Гатунак моцнай французскай ганушовай гарэлкі.

— Я стамілася, — сказала Джульета. — У мяне метро высмактала ўсе сілы.

— Вы не на машыне? — здзівілася Гладыс.

— Я ўляпіўся ў дрэва, — сказаў Марк Альбі.

— Таму што думаў пра мяне?

— Не зусім, — сказала Джульета.

— Ну, ясна... Вы былі разам. А я думала, паміж вамі толькі сяброўства.

— Джульета вярзе абы што, — сказаў мой сябар. — Проста ў машыну заляцела аса.

— Я ў гэты час адрывалася за тысячу кіламетраў адсюль, з адным неапалітанскім фатографам, — удакладніла Джульета.

Хлопец у чорнай кашулі зірнуў на гадзіннік, і яго дзяўчына сказала, што яму, напэўна, парá.

— Пятнаццаць хвілін яшчэ ёсць, — адказаў хлопец.

— Ты ведаеш, што туды лепей прыйсці загадзя, іначэй сядзячых месцаў не знойдзеш.

— Ну, пастаю.

Хлопец зноў прытуліў да сябе дзяўчыну і пачаў цалаваць яе ў вочы і кончык носа — туды, дзе скуля не было.

— Запрашаю ўсіх да сябе, — сказала Джульета.

— А дзе ты жывеш? — папыталася Гладыс.

— На набярэжнай Пюто.

— Гэта ж на краі свету!

— Нішто не на краі свету, калі маеш грошы.

— А ты маеш грошы?

— Ну, не пры сабе.

Я расплаціўся за выпітае, і мы выйшлі. Я нёс адзін Гладысін чамадан, Марк Альбі — другі. Дзяўчаты ішлі наперадзе, трымаючыся за рукі. Часам яны азіраліся на нас і смяяліся.

Кватэра, якую займала Джульета, складалася са спальні і гасцінай і была на сямнаццатым паверсе сучаснага бу-

дынка. Джульета наліла нам «Чывас»\*, і Гладыс, зняўшы чаравікі, расцягнулася на адной з дзвюх канапаў, што стаялі ў зале.

Пад футроваю курткай на Джульеце аказалася белая майка. У яе былі цяжкія, але пругкія грудзі і шырокія, як ва ўсіх сенегалак, плечы. Яна скруціла цыгарку з гашышам і запаліла, слухаючы дыск Доны Самэр.

Сцены ў кватэры былі белыя. Джульета патлумачыла, што жытло не ейнае, а аднаго антыквара, які даў ёй прытулак перад яе ўжо хуткім ад'ездам у Мілан. На жыццё яна зарабляла добра, але заробленых грошай не траціла. Па дасягненні паўналецця яна збіралася купіць «морган»\*\* і хату ў Мілане ці Рыме. У Італіі на яе быў вялікі попыт. Потым мы яшчэ завялі гаворку пра Афрыку, і Гладыс заснула.

Марк Альбі сноўдаў па зале, як мядзвездзь у клетцы, і курыў цыгарылью за цыгарыльй. Каля трэцяй раницы ён прапанаваў пагасіць святло і паспаць. Джульета адказала, што не ведае, ці вернецца ноччу антыквар, але, калі вернецца, яму наўрад ці спадабаецца ўбачыць траіх незнаёмых людзей, якія спяць у яго ў зале, тым больш што прыйдзе ён яўна не адзін.

— Гэта нам напляваць, — сказаў мой сябар і пагасіў святло.

— Зараз жа запалі, — сказала Джульета.

— Не буду.

— Ты тут не дома.

— Ведаю. Ты дастаткова добра даеш нам гэта адчуць.

— Мог бы пайсці да сябе.

— Я ўжо табе тлумачыў: там маці.

---

\*Гатунак досыць дарагога шатландскага ўіскі.

\*\*Марка ангельскіх спартовых аўтамабіляў.

— У дваццаць пяць год жыць са сваёй мамачкай! — уздыхнула Джульета.

— Усе мае грошы ідуць на мае фільмы, — сказаў Марк Альбі.

— Ладна, — прамовіла Джульета памякчэлым голасам, — калі б я цябе любіла за твае грошы, дык любіла б каго-небудзь іншага. Хадзі. Што мне ў табе падабаецца — гэта твае італьянскія карані. Твае габрэйскія італьянскія карані.

Я лёг на паласе і абапёрся галавой аб падушкі канапы. Джульета і Марк Альбі пачалі цалавацца, лашчыцца і шаптацца. Я заснуў. Я прачнуўся, калі Гладыс перайшла з другой канапы і лягла побач з намі.

— Мне было там холадна, — сказала яна, тулячыся да майго сябра.

Неўзабаве прыйшоў антыквар. Гэта быў хлопец прыкладна трыццаці год. Ён здаўся мне высокім, але я ляжаў, і таму ён, можа, напраўду быў не такі ўжо высокі. Ён запаліў святло. Гладыс не паварушылася. Марк Альбі працёр вочы, і Джульета сказала:

— Добры вечар, Жан-Луі.

Я паказаў, што ўстаю, але ніхто на мяне не зірнуў, і я застаўся ляжаць. Антыквар прайшоў да акна, трымаючы за руку чарнявую дзяўчынку з хітраватым тварам. Калі яны выходзілі ў суседні пакой, яна нам усміхнулася. Мы чулі, як яны смяяліся і шумелі нечым у кухні. Марк Альбі ўстаў, пагасіў святло і зноў лёг побач з Гладыс і Джульетай. Мне стала таксама холадна, і я вышэй падцягнуў засмаргу на сваёй куртцы. Я заснуў. Яшчэ не развіднела, калі мяне пабудзілі крокі і нечый голас. Пасярод гасцінай стаяла Джульета.

— Жан-Луі хоча, каб вы сышлі.

Я заўважыў у гэты момант, што Гладыс спіць, уткнуўшыся тварам у грудзі Марку Альбі. Я ўстаў. Калі я зірнуў на свой гадзіннік, было пяць раніцы. Джульета рэзкімі рухамі ўклала дыскі ў адпаведныя вокладкі.

— Ты зразумеў? — нарэшце спытала яна ў майго сябра.

— Гэта так важна, чаго Жан-Луі хоча?

— Прынамсі, я не хачу з ім сварыцца праз нейкую дурасць, вось так.

Джульета высыпала змесціва адной папельнічкі ў другую і паставіла яе на палічку кніжнае шафы. Марк Альбі па-ранейшаму ляжаў.

— Я паклічу таксоўку, — сказала Джульета.

— Гавары цішэй, ты пабудзіш Гладыс.

— Ёй якраз пара прачынацца.

— Ведаеш, Джульета, ты не надта ветлівая.

— Праўда? А што значыць — завальвацца вось так спаць у чужой хаце?

У службе таксі ніхто не адказваў. Джульета паспрабавала іншы нумар. З такім самым поспехам.

— Ну, нічога, — сказала яна, кладучы слухаўку. — Вы што-небудзь знойдзеце.

Гладыс па-ранейшаму спала ці прыкідвалася. Джульета пакратала яе за плячо. Тая расплюшчыла вочы.

— Што здарылася?

— Вам трэба ісці.

— Мне няма куды ісці.

Пазней я даведаўся, што Гладыс жыла тады ў вялікай аднапакаёўцы, якую здымала разам з сяброўкай, таксама мадэллю. Ніякай мэблі ў іх не было. Яе замяняў седан «хочкіс кабур-864»<sup>\*</sup> 13 CV 1939 года выпуску. Дзяўчаты спалі на сядзеннях, пераробленых у двухмесныя ложка, а рэчы трымалі ў багажніку. Гладыс з сяброўкаю пасварылася, бо тая (для нашай гісторыі гэтая акалічнасць значэння не мае, але я згадваю, бо так было сапраўды) — тая была няздольная злавіць аргазм іначай як з дапамогай вібрамасажора.

---

<sup>\*</sup>Хочкіс — французскі вытворца аўтамабіляў з 1904 г. па 1954 г.



— Пажывеш у мяне, — сказаў Марк Альбі.

— А твая маці?

— Кватэра вялікая, а маці а восьмай сыходзіць на працу.

Марк Альбі шукаў цяпер свае чаравікі. Адзін знайшоўся каля стэрэасістэмы, другі — за кадкай з жывою раслінаю. Я сваіх красовак не здымаў; ногі ў іх заўсёды пацеюць і, калі красоўкі здымеш, вельмі смярдзяць.

Гладыс пазяхнула і надзела чырвоную куртку. Дастаўшы з сумкі грабянец-шчотку, яна прыгнула галаву, і ўзялася старанна расчэсваць валасы. Потым выпрасталася, адкінула галаву назад і завяршыла прычоску, рукой узбіўшы пасму, што падала ёй на вока.

— Я гатовая, дарагі, — прамовіла яна.

— Тады наперад.

Мне прыгадалася ноч, калі мы з Маркам Альбі, служачы ў войску, павінны былі выправіцца па трывозе ў марш-кідок. Я свой рыштунак склаў напярэдадні і спаў у маскхалаце, як прадпісваў статут. Мой сябар нічога не рыхтаваў і паклаўся ў ложка у піжаме. Дзяжурны прапаршчык даў трывогу а трэцяй раніцы. Я ўсхапіўся першы і першы быў пры поўнай выкладцы, але тут заўважыў, што рыштунак склаў няправільна. Я пачаў нанавя, а Марк Альбі тым часам, слухаючы Радыё Люксембург, выпіў свой кубачак гарачага шакаладу, няспешна, перагукаючыся з іншымі хлопцамі, апрануўся, потым акуратна склаў кожную дэталю рыштунку і размеркаваў яго па адпаведных рэчмяшках А і Б. Пасля чаго нават дапамог мне зашпіліць мае рэчмяшкі.

— Як гэта ты так склаў... Як табе ўдалося? Тут яшчэ на тры камплекты месца хопіць.

Марк Альбі часта казаў мне, што, калі б пачалася вайна, я памёр бы, толькі пачуўшы, як пра гэта аб'яўляюць па радыё.

Была яшчэ адна рэч, якую я ніколі не ўмеў рабіць

сам, — зашпільваць падбародны рэмень маёй цяжэннае каскі. Кожны раз мне даводзілася прасіць свайго сябра. Тою ноччу ён таксама дапамог мне яго зашпіліць і, ляпнуўшы па плячы, сказаў:

— Наперад!

Потым падняў свой рыштунак і дадаў:

— І глядзі, не паляці потырч галавой на лесвіцы.

Калі мы былі на парозе, Джульета сказала:

— Калі б гэта залежала толькі ад мяне, я вас пакінула б.

Але Жан-Луі сапраўды незадаволены.

— Мы зразумелі, — сказаў мой сябар.

— Патэлефануеш заўтра?

— Згода.

— Вы не надта пакрыўдзіліся?

— Ды ну.

Дзверы зачыніліся. У ліфце мы ехалі моўчкі. Гладыс узяла Марка Альбі за руку.

— У цябе ёсць грошы на таксоўку? — спытаўся ён у мяне.

— Што-небудзь прыдумаю. Вы за мяне не хвалюцца.

— Можаш паехаць паспаць у мяне.

— Не хачу вам замінаць.

— Ты не замінаеш.

Мы выйшлі з будынка па шырачэзным калідоры — метраў дзесяць, не меней. Праспект быў бязлюдны. Мы падыбалі па праезджай частцы. Гладыс сказала, што ёй холадна і баляць ногі. Я даў ёй шалік, а Марк Альбі захаў у сваю куртку. Гладыс па-ранейшаму трымала майго сябра за руку — у другой ён нёс чамадан, другі чамадан нёс я.

Падаў дробны дождж. Пятая раніцы — час, калі ў чалавека, які мала ці зусім не спаў, пачынае смактаць у жываце, а па спіне бягуць дрыжкі. Я ўяўляў, быццам цяпер вайна і мы ўцякаем ад пагоні.

— Не веру я ў гэту ейную выдумку, — сказаў мой сябар. — Проста яна незалюбіла, што ты прыйшла і лягла спаць са мной уабдымку.

Ён сказаў гэта Гладыс, і тая засмяялася. Потым спытала:

— Цябе гэта засмучае?

— Не.

— Можа, гэтая дзяўчына была табе дарагая?

— Проста сяброўка, не больш.

— Яна прыгожая.

— Так.

— Мне б хацелася быць такой, як яна.

— Не станавіся ніколі такой, як яна. Гэта ўсё, што я ў цябе прашу.

Узнікла таксоўка. Я падняў руку. Мы селі і Марк Альбі назваў адрас матчынай кватэры ў Банды\*. Шафёр ехаў хутка, адну за другой палячы лёгкія цыгарэты.

Гладыс зноў заснула.

— Я не надта зразумеў, што ты меў на ўвазе, калі казаў пра буфер, — шэптам прамовіў я.

— Я думаў, табе адна з іх спадабаецца.

— Каторая?

— Гэтая.

Ён паказаў на Гладыс.

— А табе яна што — не падабаецца?

— Не. Ну, увогуле, так. Але справа не ў гэтым. У яе нічога няма: ні сваякоў, ні працы, ні грошай. Толькі куча ўсякіх тыпчыкаў, якія толькі і думаюць, каб ёй уставіць. А мне хочацца ёй дапамагчы пазбавіцца ад усяго гэтага, вось і ўсё.

Хвілін праз дваццаць мы даехалі да Банды, Марк Альбі паказаў кіроўцу, як ехаць далей, і неўзабаве той спыніўся

---

\*Банды — прадмесце на паўночным усходзе Парыжа.

перад адзінаццаціпавярховым будынкам, у якім не гарэла ні аднаго акна. Маці Марка Альбі жыла на дзевятым паверсе ў пяціпакаёвай кватэры, дзе было мала мэблі, дый тая, што была, — уся была старая, блякая і зробленая, мусіць, яшчэ ў 1950-х гадах. Гладыс пайшла ў Маркаву спальню і паклалася спаць у ягоным ложку. Мы засталіся ў кухні. Побач з лядоўняй стаяў паддон з пяском для ката, але ката не было.

— Амлет будзеш? — спытаў у мяне сябар.

Ён пачаў біць яйкі, потым адкаркаваў бутэльку «Кот-дзю-Рон», якую маці, відаць, купіла ў супермаркеце, бо на ёй дагэтуль захаваўся цэтлік з цаной: 9,50 франка.

— Чаркі ў сценнай шафе, у цябе за плячыма.

Я выняў чаркі.

— За тваё здароўе!

— За тваё!

Мы выпілі. Бралася на дзень. Было чуваць, як пачынаюць званіць будзільнікі, паехалі першыя аўтобусы.

Мы з'елі амлет і дапілі бутэльку «Кот-дзю-Рон».

— Я пазнаёміўся з Джульетай у школе танцаў, — паведаміў сябар. — І ў мяне адразу ўзнікла да яе жаданне.

— А Гладыс?

— З ёю таксама ў школе танцаў. У той самай, дарэчы.

— У цябе не ўзнікла да яе жадання?

— Ні тады і ні цяпер. Не мой тып. Маладая зусім і грудзі не надта.

— А колькі ёй?

— Шаснаццаць, семнаццаць, недзе ў гэтым раёне. Трэба будзе падшукаць аднапакаёўку. Джульета мае рацыю. У дваццаць пяць — жыць з маці...

Яму захацелася крыху «Куэнтро». Маці трымала лікёры ў буфеце, які стаяў у зале і які яна зачыняла на ключ. Каб дабрацца да бутэлек, трэба было выняць верхнюю шуфляду і праз адтуліну запусціць руку ўнутр буфета.

— Маці дагэтуль не разгадала сістэмы, — сказаў Марк Альбі. — Увесь час дзівіцца.

Мы ўладкаваліся ў мяккіх фатэлях перад тэлевізарам.

— Аднапакаеўку трэба ў цэнтры, — вярнуўся да сваёй думкі сябар, — я ж цяпер без машыны. Будзе няпроста.

— Залежыць, колькі зможаш плаціць.

— Пакуль не больш за тысячу франкаў у месяц.

— Павінен знайсці.

Ён устаў. Гасцявы пакой быў побач з ягоным. Там стаяла калыска, у якой спаў плюшавы мядзведзік, і дзіцячая машынка з педалямі. Ложак быў не засланы.

— Магу даць спальны мех, калі хочаш.

— Дзякуй, і так нармальна.

Я толькі цяпер усвядоміў, што дагэтуль не апісаў твар майго сябра. Ён быў круглы і пухнашчокі, як у дзіцяці, толькі ў дзіцяці не бывае такой сілы і такога смутку ў вачах. І яшчэ Марк Альбі быў яркі brunet і вымушаны быў галіцца двойчы на дзень, калі хацеў глядзецца прэзентабельна пасля васьмай вечара. Ён меў арліны нос, тоўстыя губы і адтапыраныя вушы.

Застаўшыся адзін, я адчыніў акно, зняў красоўкі й шкарпэткі і аднес іх у дальні кут пакоя. Лёг, не распранаючыся, і адразу заснуў.

Гладыс сышла да таго, як я прачнуўся. Абодва чамаданы яна пакінула, узяўшы з сабой толькі касметычку. У цыдулцы яна назначала Марку Альбі сустрэчу на тэрасе кавярні «Клюні» ў восем — восем трыццаць вечара. Калі ёй да таго часу не ўдасца знайсці, дзе заначаваць, яны змогуць зноў разам вярнуцца ў Банды.

Распрануўшыся, я хуценька памыўся, прывёў сябе ў парадак і потым, апрагнуўшыся, скіраваў у кухню, дзе, як змог, згатаваў сабе сьнеданне. За акном віднелася аўтастрада і склады супермаркета электратавараў «Дарці». Далей уздымаліся будынкі, карпусы заводаў і прыга-

радных жылых дамоў. Неба было сіняе — тою сінявой, якая навявае ўспамін пра гады, калі быў падлеткам. Ад аўтастрады ішоў манатонны гул, як бесперапынны рык з ільвінае пашчы.

Я чакаў, калі працнецца сябар.

## II

Марк Альбі знайшоў аднапакаёўку толькі праз тыдзень, на Севастопальскім бульвары, 135, у адным з тых старых будынкаў, у якіх рыэлтарскія кампаніі робяць капітальны рамонт, каб потым здаваць даражэй.

За той тыдзень я некалькі разоў схадзіў у кіно, паглядзеў, у прыватнасці, «Смерць на Ніле» — разам з сяброўкай, якая мяне кахала і тады яшчэ не пакінула (наша расстанне адбылося ў маі). Мне адразу ўдалося вызначыць, хто забойца. Эмеліна сказала, што я разумны. Я сказаў, што не, проста разбіраюся ў такіх штуках.

Тэлефанаваў Марк Альбі — папытацца, ці ведаю я каго-небудзь з машынай. Усе ягоня сябры, што былі на колах, у той дзень, на які ён прызначыў свой пераезд, былі занятыя. Я патэлефанаваў Жаклін Б., з якой часам хадзіў куды-небудзь увечары. Ёй было трыццаць, гэта была брунетка з кароткаю стрыжкай. У яе быў «Остын»\*.

— Ты нічога лепшага за «Остын» для пераезду не знайшоў? — спытаў Марк Альбі, калі мы з Жаклін Б. пад'ехалі да дома ягонаі маці.

Пра такія дэталі я ніколі не думаю.

— Паглядзі, колькі ў мяне...

У яго былі прайгравальнік, дыскі (Боб Дылан, Джоан

---

\*Брытанская марка аўтамабіляў, звычайна спартыўнага тыпу.

Баэз, Кінг Крымсан, Бітлз), два спальнікі і два чамаданы з адзеннем. Усё гэта Марк Альбі запакаваў у багажнік і на задняе сядзенне і пакаціў з Жаклін Б. Я паехаў аўтобусам, потым цягніком, потым на метро да станцыі Страсбург — Сэн-Дэні. Марк Альбі і Жаклін Б. чакалі мяне ў аднапакаёўцы, папіваючы «Куэнтро», любімы лікёр майго сябра. Там была і Гладыс. На ёй былі завушніцы ў выглядзе заручальных пярсцёнкаў. Я цмокнуў яе ў шчаку.

Тры ночы з мінулых сямі яна правяла ў Банды. Астатнія чатыры размеркавалі паміж сабой іншыя мужчыны. Адзін нават аплаціў ёй гатэль, нічога не запатрабаваўшы ўзамен. Прычым гатэль быў неслабой катэгорыі, так што мужчына меў яўна больш грошай, чым іх меў мой сябар. Гладыс, тым не менш, ніколі з ім больш не бачылася. Я нагадаў гэтую акалічнасць Марку Альбі, калі той некалькімі месяцамі пазней спрабаваў пераканаць мяне, што адзіная важная рэч для Гладыс — грошы. З адным мужчынам яна пераспала, другому, які ёй не спадабаўся, адмовіла. З апошнім увогуле не ўзнікла праблемы: ён быў імпатэнт. З усімі чатырма яна пазнаёмілася на вуліцы.

— Заўтра пойдзем, купім ложак і тэлевізар, так, дарагі? — сказала яна.

— Гладыс пажыве тут, пакуль у яе праясніцца, — сказаў Марк Альбі, павярнуўшыся да мяне.

— Навошта абмяркоўваць дэталі нашага прыватнага жыцця! — азвалася яна.

Потым мы пайшлі абедаць у кітайскі рэстаран на Севастопальскім бульвары, што якраз насупраць 135-га дома. Марк Альбі паказаў Гладыс, як карыстацца палачкамі. У яе не атрымлівалася, і яна вельмі смяялася. Смех у яе быў гучны. Ён пачынаўся раптам і, калі спыняўся, спыняўся таксама адразу і рэзка. Мне здалося, што і пры самых бурных прыступах весялосці яна здольная за секунду зноў набыць халодны і нават сумны выраз твару. Я не

кажу, што смех у яе быў няшчыры. Проста ў той вечар у мяне было ўражанне, што, нават калі Гладыс смяялася, яна ў той жа час не смяялася.

Яна часта тулілася да Марка Альбі і казалася, што кахае яго і ён ніколі не павінен яе кідаць, іначай яна памрэ. Яна заяўляла гэта так голасна, быццам хацела, каб яе чулі аж на рэстараннай кухні.

— Пажывем долей, пабачым болей, — адказваў мой сябар, усміхаючыся за шызым дымам сваіх цыгарыльляў.

— Ты стэлефаноўваўся з Джульетай? — спытаўся я, каб даведацца, як у яго на гэтым напрамку.

— Так. Заўтра яна едзе ў Мілан. Можа, правяду да вакзала.

— Дык ты з ёй пераспаў? — зноў спытаўся я і адчуў, як Гладыс сціснулася, быццам вустрыца, якую пакраталі кончыкам відэльца.

— Дагэтуль так і не выпала.

— Ты павінен паспяшацца, даражэнькі, бо яна з'едзе ў Мілан, — сказала Гладыс.

— Ды я і не ведаю, ці хачу яшчэ.

Калі мы выйшлі з рэстарацыі, Марк Альбі сказаў, што хоча паглядзець «Падзенне багоў», якіх паказваюць у «Шампальёне». Жаклін была не супраць. Мы селі ў «Остын». Я — спераду. Марк Альбі і Гладыс цалаваліся на заднім сядзенні. Я заўважыў гэта, калі павярнуўся, каб нешта сказаць Марку Альбі. Гладыс апяла шыю майго сябра рукамі, а той абдымаў яе за талію. Яны развялі твары. Гладыс зірнула на мяне і прамовіла: «Упля!» — а потым, засмяяўшыся, зноў прыпала да вуснаў Марка Альбі.

— Мне тут паварочваць налева ці направа? — спытала ў мяне Жаклін Б.

— Ты што, дарогі не ведаеш?

— Ведаю, але я за рулём нядаўна і не магу ўсё рабіць адначасова.



— Калі хочаш, я магу сесці за руль, — сказаў Марк Альбі.

— Ні ў якім разе! — запратэставала Гладыс. — Нам і тут вельмі добра.

Не без цяжкасці Жаклін Б. прыпаркавалася на вуліцы Вільгельма Святога.

— Чаго ты паставіла так далёка? — спытаў Марк Альбі.

Жаклін Б. пераблытала «Шапмальён» з кінатэатрам на Сэн-Жэрмэн-дэ-Прэ. Яна сказала, што ўсё адно — другі раз паркавацца ўжо не адважыцца. Мой сябар сеў за руль, я перасеў побач з Гладыс. Яна пачала лашчыцца шчакой аб маё плячо, потым адхілілася і сказала:

— Гэтае зусім не такое, як было толькі што!

### III

Школа танцаў, якую наведвала Гладыс, знаходзілася на вуліцы Бэртэн-Пуарэ, метраў за дзвесце ад плошчы Шатле. Заняткі адбываліся ў студыі, зробленай у амерыканскім стылі, якой кіравала кабета гадоў сарака. Свабодныя выкладчыкі навучалі тут харэаграфіі, спевам і акторскаму майстэрству. У першай зале месціўся кафетэрыі, дзе вучні маглі што-небудзь выпіць да ці пасля заняткаў. У ім мы і завялі звычку сустракацца. Потым мы ішлі пешкі ўверх па вуліцы Сэн-Дэні, а калі з намі была Гладыс, сядалі ў метро ці праходзілі па Севастопальскім бульвары: Марк Альбі баяўся, каб выгляд прастытутак на Сэн-Дэні не навёў дзяўчыну да «пэўныя думкі».

Сама яна не зусім ведала, кім ёй хацелася б стаць: балерынай, акторкай ці кім яшчэ. Мы доўга абмяркоўвалі гэта з Маркам Альбі. Ён лічыў, што ў яе здольнасці ёсць да ўсяго. Яна была нават дастаткова прыгожая, каб пазі-

раваць для ілюстраваных часопісаў. Нейкі фатограф-аматар правёў з ёй фотасесію, каб яна магла запачаткаваць свой альбом-портафольё для прэсы. Здымкі былі паганяны. Калі яна іх убачыла, то адразу парвала на вачах у таго фатографа, а потым пачала яго бэсціць з такім утрапеннем, якога я, далібог, не чакаў ад гэтай маладой асобы.

Марк Альбі пры той сцэне адсутнічаў. Ён тады быў у кіно.

На Бэртэн-Пуарэ мы пазнаёміліся з адной маладзенькай бялявенькай актрысай, якую я не так даўно перад тым бачыў па тэлевізары ў рэкламе алею «Лезьёр». Яна запрасіла нас на бразільскі фэст, што адбываўся ў гімназіі непадалёк ад Бют-Шамон.

Тым вечарам было не так холадна, як звычайна. Мы ўзялі таксоўку. Марк Альбі і Гладыс усю дарогу трымаліся за рукі. Мой сябар пакінуў кіроўцу шчодрую рэшту, і мы здалі паліто ў гардэроб. Фэст ужо пачаўся, і на танцполе я ўбачыў Ганну. Яна танцавала ў цэнтры групы высокіх неграў. Калі яна падышла павітацца, Гладыс папрасіла, каб яна зашпіліла блузку.

— Нашто?

— Іначай Марк зараз на цябе накінецца. Ён апантаны жаночымі грудзямі: гэта па Фрэйдзе.

Ганна паціснула плячыма.

На пачатку адносін з Гладыс Марк Альбі сапраўды дзеля смеху часцяком пацвельваўся з дзяўчыны за адсутнасць у яе грудзей.

— А я ведаю такіх, каго адсутнасць у мяне грудзей вельмі задаволіла б! — суха адказвала яна.

Увогуле, яна вельмі чуліва ўспрымала ўсё, што тычылася яе фізікі. Марку Альбі потым гадзінамі даводзілася яе песціць, каб яна перастала крыўдзіцца.

На фэсце было шмат народу, і аркестр быў выдатны, наколькі я магу меркаваць, бо ў бразільскай музыцы нічога не цяплю. Я заняў месца каля бара з прахаладжаль-

нымі напоямі, на ліцэйскім крэсле. Час ад часу да мяне падыходзіла Ганна.

— Памацай мае шчокі, якія гарачыя!

Я паклаў далонь ёй на шчаку.

— Проста немагчыма, у мяне, мусіць, тэмпература!

Я прыбраў руку. Я сказаў, што тэмпературы няма, проста яна шмат танцавала, ёй варта было б крыху больш заставацца побач са мной. Яна прыўзняла валасы — трохкі асвяжыць патыліцу, адпіла глыток майго піва і папракнула мяне, што я ўвесь час сяджу. Я глядзеў на яе.

— Чаго ты так на мяне глядзіш? У мяне гуля на носе?

Падышоў хлопец з танцпола.

— Давай, Ганна, не расслабляйся!

Яна ўстала.

— Іду.

Яна ішла. Усё пачыналася зноў. У канцы вечара яна ўткнулася ў мяне галавой. Я асцярожна паклаў руку на яе валасы.

— Яны цябе не ўкусяць, — сказала Ганна.

З танцпола яе зноў аклікнуў хлопец. Ганна зрабіла толькі ледзь прыкметны рух галавой, які азначаў «не». Але хлопец не ўбачыў. Ён падышоў да нас.

— У вас наперадзе цэлае жыццё, каб лашчыцца, — сказаў ён. — А сюды мы прыйшлі весяліцца.

— Ён мае рацыю, — сказала Ганна.

Яна ўстала. Я пайшоў следам, але не танцаваў.

Танцпол быў велічынёй з баскетбольную пляцоўку, бо па сутнасці гэта яна і была. Усе, хто танцаваў, кучкаваліся каля аркестра — там, дзе канцэнтравалася святло ад пражэктараў.

Я прайшоў колькі крокаў і ўгледзеў у прыцемку Марка Альбі. У руцэ ў яго была бутэлька Кока-Колы.

— Ты бачыў, як Гладыс танцуе...

Дзяўчына была на галаву лепш за ўсіх астатніх тан-

цорак. Тым вечарам на ёй была чорная спадніца, якая пакідала аголеныя плечы.

— Яна дагэтуль не выклікае ў цябе жадання?

— Ужо ўсё. Учора адбылося. Гэта было непазбежна: калі кожны вечар кладзешся ў адзін ложка...

Фэст скончыўся а палове першай ночы. Мы забралі паліто. Ганну ўзяўся праводзіць хлопец. Ён рабіў на ўдарных у панк-гурце, які пазней распаўся. Я ведаў яго яшчэ па ліцэі, але потым згубіў са зроку. Яго звалі Патрык.

Мы выйшлі, вуліца і машыны былі белыя, і снег, як у навагодняй казцы, падаў вялікімі камякамі.

— Ну, і як мне цяпер ісці? — прастагнала Гладыс.

На нагах у яе былі тонкія чаравічкі на высокіх абцасах. Марк Альбі падставіў ёй спіну. Яна ўзлезла і сказала, каб мы зрабілі так сама. Адзін конь выпадаў лішні, бо нас было пяцёра. Я сказаў, што буду на замену ў другім туры. Ганна ўчапілася Патрыку за шыю і падскочыла. Патрык захістаўся, але здолеў сям-так утрымаць раўнавагу. Гладыс ляпіла снежку. Я даў старт. Патрык атрымаў Гладысіну снежку ў самы твар і з выглядам бязмежнай разгубленасці абрынуўся на калені перад ліхтаром. Гладысін смех дагэтуль гучыць у мяне ў вушах. Яна пляскала ў ладкі.

— Мы перамаглі! Мы перамаглі!

Марк Альбі тым часам павольнай і ўпэўненаю хадой спрактыкаванага баявога каня падвозіў яе да зыходнага месца.

Урэшце наш турнір звёўся да перастрэлкі снежкамі. Я, прыгінаючыся, адстрэльваўся з-за мерседэса. Патрык, які ў якасці абароны выбраў ліхтарны слуп, махаў насоўкай, паказваючы, што здаецца. Ганна таксама далучылася да мяне за мерседэсам. Я пацалаваў яе ў вусны. Гладыс і Марк Альбі качаліся ў абдымку на тратуары.

— Яна... на... напала з тылу, — сказаў Патрык.

Ганна зірнула на гадзіннік. Для апошняга метро было пазнавата.

— Ты дзе жывеш? — спыталася яна ў мяне.

— На Вілье\*.

Я сказаў, што прайдуся пешкі.

Гладыс і Марк Альбі ўжо ўсталі. Усе валасы ад снегу ў яе былі белыя.

— Ты будзеш мяне кахаць, калі я стану такая? — спыталася яна ў Марка Альбі.

Сябар не адказаў, абмежаваўшыся тым, што пачаў абтрасаць з яе валасоў наліплы снег.

— Ён не будзе мяне кахаць, паскуднік! А вось ты мог бы нават у інвалідным крэсле катацца — я ўсё адно шалёна цябе любіла б!

Патрык уставіў слова:

— Я м... магу... э-э... я жыву н... недалёка... вы... м... мо... можаце...

— Добра, — сказала Ганна, якая прызвычалася разумець Патрыка з паўслова. — Хадзем правядзем рэшту вечара ў Патрыка. Усё адно апошняе метро мы прапусцілі...

Патрык жыў у адным з колішніх пакойчыкаў для прыслугі, якія можна атрымаць, пакінуўшы заяўку ў ПСН\*\*, арэнда ў іх вельмі малая — не больш за 150 франкаў у месяц. У яго там быў толькі матрац, пасцелены на падлозе, бутэлькі з мінералкай і мінікасетнік. Калі мы ўвайшлі, Патрык адразу ўключыў электраабгравальную батарэю. Побач з ёй я і сеў. Пальцы на руках у мяне зледзянелі. Гладыс уся калацілася. Зняўшы чаравічкі, яна падставіла ногі да электраабгравальніка, а Марк Альбі тым часам узяўся расціраць ёй галаву і плечы чыстым ручніком, які

---

\*Проспект і станцыя метро на паўночным захадзе Парыжа.

\*\*Парыжская служба нерухомасці.

даў Патрык. Ганна паставіла грэцца ваду на паходнай газавай плітцы. У Патрыка была толькі адна піяла — белая, з надпісам: «Ты». Мы па чарзе пілі з яе каву, якую прыгатавала Ганна.

## IV

- Вуліца Міра, купляю!
- А ў цябе хоць грошай хопіць?
- Адкуль? Ты ж у мяне ўсё забраў, калі я заходзіла на праспект Моцарта!
- Ну, дык значыць, не купляеш. Ганна, твая чарга.
- Я бяру крэдыт!
- Гладыс, тэлефон! — крыкнула дзяўчына ад стойкі рэцэпцыі.

Гладыс пабегла да тэлефона. Ганна кінула кубікі і, прасунуўшыся на чатыры клеткі, трапіла на Бэльвіль, дзе ў мяне было тры дамы. Яна сплаціла мне 20000 франкаў, якія атрымліваеш кожны раз, калі праходзіш клетку «Страт».

Калі Гладыс вярнулася і села на сваё месца, Марк Альбі спытаў:

- Хто гэта быў?
- Ды адзін тып, які да мяне ўчора падыходзіў на пошце. Кіруе мадэльным агенцтвам.
- Чаго ён хацеў?

Патрык узяў кубікі, падзьмуў на іх — энергічна, нібы надзімаў балонік, — і кінуў з такою сілай, што яны закаціліся пад суседні стол. Ён стаў ракам і, даўшы нырца, пачаў шнарыць паміж нагамі маладзенькіх танцораў, чым выклікаў ў іх нястрымны смех.

- Пяць і... і... шэшэ... шэсць! — крыкнуў ён.
- З гэтымі словамі ён узнік на паверхні.

— Чым ты нам гэта дакажаш? — спытала Ганна.

— Кі... кідаць па новай?

— Не, ладна, паверым на слова.

Патрык трапіў на вакзал Сэн-Лазар і купіў яго. Ён паведаміў мне, што, гуляючы ў «Манаполію», заўсёды купляе толькі вакзалы. Таму ён заўсёды і прайграе. Але яму ўсё роўна. Грошы не такія важныя. Галоўнае, што ў яго заўсёды ёсць магчымасць куды-небудзь паехаць.

Ход быў за Маркам Альбі. Ён не кідаў. Ён спытаўся ў Гладыс:

— Дык што?

— Ён хоча, каб мы сёння вечарам паабедалі разам.

— Ты пагадзілася?

— Якога ражна мне з гэтым тыпам рабіць?

— Ты не пры сваім розуме ці што? Калі ён кіруе мадэльным агенцтвам, ён можа знайсці табе працу. У якасці мадэлі ці якую іншую. У нас не так ужо багата грошай, і табе трэба ўрэшце працаваць.

— Калі ён чаго і хоча, дык толькі ўкласці мяне ў свой ложак — вось гэтага ён сапраўды хоча!

Гульня аднавілася. Гладыс гуляла абы-як. Зрабіўшы яшчэ два кругі, яна збанкрутавала, гэтак сама як і Патрык. Ганна была вымушаная ісці на заняткі. Мы з Маркам Альбі засталіся за столікам удвух. Гладыс прыбілася за барным прылаўкам да нейкага доўгавалосага хлопца. Ён гаварыў, шмат жэстыкулюючы. Скура на твары ў яго была ўся зрабацелая, нібы ён перахварэў на воспу і не лячыўся. Ён, неяк было, пару разоў падвозіў нас на сваёй жоўтай пяцёрцы «Рэно» да кватэры Марка Альбі на Севастопальскім бульвары. Слухаючы яго, Гладыс пасёрбвала ліманад з мятай, якім, відаць, гэты хлопец яе пачаставаў, бо сваіх грошай у яе ніколі пры сабе не было. Дый нашто яны ёй былі. Яна ўвесь час была з Маркам Альбі.

Мой сябар устаў. Яна адразу павярнула да нас галаву. Марк Альбі павітаўся з хлопцам за руку і пачаставаў яго

напіткам. Яны гутарылі паўгадзіны і зусім не звярталі на Гладыс увагі. Я стараўся чым-небудзь яе заняць, але размова не клеілася: я не ўмею падтрымліваць размову з людзьмі, якім, ведаю, што не падабаюся.

— Ён збіраецца здымаць фільм, — сказаў Марк Альбі, калі хлопец пайшоў у другі канец бара — пагаварыць з адным пузаном, якога я шмат разоў бачыў у кампаніі Ганны.

— Вялікі фільм? — спытала Гладыс.

— Не. Кароткаметражны. Але там ёсць для цябе роля. Гэта можа быць добрым вопытам. Ён з табой яшчэ не гутарыў?

— Не!

— Ды не згвалціць ён цябе!

— А ты адкуль ведаеш?

— Зрабі гэта дзеля мяне.

— Спадзяюся, табе потым не давядзецца пашкадаваць, — прамовіла Гладыс, саслізгваючы з табурэта.

Марк Альбі прытрымаў яе за руку.

— З якой такой ласкі?

— Ён, можаш сабе ўявіць, вельмі міленькі, — сказала Гладыс і, вызваліўшыся, скіравала да рэцэпцыі.

Я добра памятаю той дзень. Танцоркі былі ў футровых манто, пад якімі амаль нічога не мелі. Усе іх рухі былі нейкія незямныя і, адначасова, сексуальныя — ад таго, як яны адчынялі дзверы, скідалі манто, сядалі на драўляныя лавы, якімі раздзяляліся столікі, мяне нават прабірала дрыготка.

У семнаццаць год я быў закаханы ў танцорку. Яе звалі Франсуаза Гюар. Мы ўсяго два дні былі разам. Я думаю, што зрабіў ёй балюча, і шкадую пра гэта. Яна — адзіная асоба, якой, я шкадую, што зрабіў балюча. Астатнія — хай падохнуць!

Што ўзімку добра — гэта што можаш дрынькаць хоць цэлы дзень, і ніхто на цябе крыва не гляне. Дастаткова



прасіць грог, гутнявячы ў нос і трохі пакашліваючы. Дарэчы, зіма мне заўсёды падабалася болей за лета — і па вышэй названай прычыне, і яшчэ таму, што вада з крана ўзімку цячэ халаднейшая.

— Марк, будзеш грог, я фундую?

Мой сябар кіўнуў.

— Два грогі, — сказаў я афіцыянту.

Я па-хуткаму заглынуў сваю порцыю і пабег купіць свежы нумар «Монда». Тратуары былі пакрытыя месівам лёду і снегу. Газетны шапik быў недалёка, побач з уваходам у метро, што ў канцы вуліцы Бэртэн-Пуарэ. Машыны на вуліцы Рывалі ехалі з хуткасцю прахожых. За перасоўнай жароўняй мужчына прадаваў пражанья каштаны. На руках у яго былі мітэнкі — пальчаткі без пальцаў, — як у старых векавух з дыкенсаўскіх раманаў.

Калі я вярнуўся ў кафетэрыі, Марк Альбі і Гладыс сядзелі воддаль за асобным столам. Гладыс уткнулася лбом у плячо майму сябру. Час ад часу яна пачынала смактаць вялікі палец. Тады Марк Альбі даваў ёй па ружэ, і яна хуценька хавала палец у кішэню.

Ён не заўважыў, як я ўвайшоў. Я разгарнуў газету і паспрабаваў прачытаць які-небудзь артыкул, але пасля ўсяго выпітага шрыфт быў занадта дробны. З выпіўкай гэта якраз больш за ўсё і прыгнятае: калі разбярэ, не можаш ужо нічога — ні пісаць, ні чытаць, ні займацца каханнем, поўны аўт. Гэта адна з прычынаў, па якіх я перастаў піць. Мне стала сумна.

— Гуляеш у прыватнага дэтэктыва? — спытала ў мяне Ганна, якая вярнулася пасля заняткаў.

Яна села побач. На ёй была куртка з грубай скуры і карычневыя вельветавыя штаны. Мне падабаўся яе твар, яе высокія скулы, мігдаловыя вочы і асабліва колер яе валасоў.

— Патрык пайшоў?

— Так, — адказаў я. — І «Манаполію» сваю забраў.

— Ён забыў, што мусіў завезці мяне дадому. Я ж з гэтым надвор'ем свой мапед сёння не брала, а метро жах як не люблю. Менавіта, што жах.

— Я цябе магу завезці, калі хочаш.

— У цябе машына?

— Не. Возьмем таксоўку.

Ганна паглядзела на мяне з цікаўнасцю.

— Ты вырашыў узяць мяне на ўтрыманне?

Калі мы дабраліся да прыпынку таксі на плошчы Шатле, там стаяла чарга метраў на дзесяць і было ўсяго дзве таксоўкі.

— Хадзем пакуль вып'ем па грогу, — сказаў я.

— Лепей піва.

Мы зайшлі ў «Трапіста». Замовілі па нямецкім піве, а потым яшчэ па порцыі мідыяў і па смажанай бульбе, бо захацелася есці. Я толькі пачаў есці бульбу, калі ўбачыў, як Марк Альбі бегма перасякае праспект. Мой сябар ніколі не пераходзіў дарогу ў пазначаным месцы. Я памахаў, і ён далучыўся да нас.

— Гладыс пайшла абедаць з дырэктарам агенцтва, — сказаў ён. — Было не проста, але я ўтаварыў. Спадзяюся, мае старанні прынясуць плён. Гарсон! Мідыяў, смажаную бульбу і Кока-Колу!

Марк Альбі не любіў піва.

— Ты глядзеў «Гадзючае яйка»? — папытаўся ён.

— Глядзеў.

— І як, добра?

— Шэдэўральна.

— Праўда? Бо я наконт Бэргмана пасля таго, як паглядзеў яго «Шэпты й крыкі», не надта ўпэўнены.

Я паўтарыў, што «Гадзючае яйка» — шэдэўр.

— Сёння ў «Шатле-Вікторыя» яго паўтараюць а восьмай, — сказаў Марк Альбі. — Пойдзем?

— Давай.

— Ганна, пойдзеш з намі?

— Мне сённяя рана класціся. Заўтра проба на тэлебачанні — на ролю пакаеўкі ў адной пастаноўцы паводле Дзюма.

— А дзесятай кончыцца, гэта ж не позна.

— Я цябе потым завязу на таксоўцы, — сказаў я.

Я расплаціўся па рахунку, і мы пайшлі глядзець фільм Бэргмана. Выходзячы пасля сеанса, Ганна сказала, што я падобны да Дэйвіда Карадайна\*. Адкуль яна гэта ўзяла?

— Прапаную выпіць па кілішку сангрыі ў Лацінскім квартале, — сказаў Марк Альбі, у якога яўна не было ніякага жадання спаць.

Падчас фільма я сядзеў паміж ім і Ганнай. Ён увесь час пазіраў на гадзіннік. І круціўся на крэсле так, быццам сусед ззаду сыпануў яму за шкірку жменю зудлівай шчэці. Прызнаю, сядзець у «Шатле-Вікторыя» не надта зручна, але фільм Бэргмана прымусіў нас з Ганнай пра гэта забыць. Апроч таго, кожны раз, калі мы з Маркам Альбі ідзем разам глядзець кіно, ён навязвае мне сваё меркаванне. Памятаю, аднойчы я павёў яго на «Дзяцей у сценнай шафе» Бэнуа Жако. Фільм яму страшна не спадабаўся, хоць па сутнасці мы ўсе і ёсць дзеці са сценнай шафы. Ён нават пачаў гразіцца, што наб'е мне пысу, і я кінуўся ўцякаць, а ён гнаўся за мной і бэсціў апошнімі словамі. Людзі мне заступілі дарогу, думаючы, што я злодзей.

Але гэтым вечарам Марк Альбі пра «Гадзючае яйка» так нічога і не сказаў — ні да, ні пасля таго, як з'ехала Ганна. Ён гаварыў толькі пра Гладыс.

— Мне трэба дадому, — сказала Ганна.

— Ты пойдзеш? — спытаў у мяне Марк Альбі.

Я кінуў і адчуў, як гэта здзівіла Ганну.

---

\*Амерыканскі актор, выканаўца галоўнай ролі ў фільме «Гадзючае яйка».

— Ты ж сказаў, што мяне завязеш!

Я даў ёй тры банкноты па 10 франкаў.

— Табе ж на таксоўку хопіць?

— Ніколі не разумею мужчын, — прамовіла Ганна, соваючы грошы ў кішэню.

Яна стала на дыбачкі і пацалавала мяне ў падба-роддзе.

— Ну, усё, да заўтра, — сказаў я.

— Будзем старацца.

Мы з Маркам Альбі рушылі па мосце, па якім я хаджу кожны дзень сама меней гадоў ужо пяць і дагэтуль не ведаю яго назвы. Гэта мост паміж плошчай Шатле і востравам Сітэ. Сёння вечарам пагляджу.

## V

Потым, дабраўшыся да Сэн-Дэні, мы яшчэ пагулялі крыху на электрычных апаратах. Выйграць бясплатную прызавую партыю на новай бильярднай машыне практычна немагчыма, таму я хутка страціў цікавасць да гульні. Марк Альбі прапанаваў выпіць апошняю чарку ў яго дома. Гладыс ужо нас чакала.

— Дзе вы былі?

— У Лацінскім квартале, — адказаў мой Сябар. — Я думаў, ты вернешся пазней.

Ён наліў нам двудзю па «Марціні». У гэты час я лепей выпіў бы «Куэнтро», але ён скончыўся. Я сеў на засланай паласам падлозе, а Марк Альбі — на краі ложка, у якім ляжала Гладыс.

У мяне ніколі яшчэ так, як тым вечарам, не ўзнікала адчування, што я — шэрая мышка, якая бачыць усё, што адбываецца паміж імі, але яе ніхто не заўважае. На Гладыс была тая ж майка *Fruit of the loom*, у якой яна была,

адзін  
|—|

калі мой сябар пераехаў у гэтую кватэру. Рукі ў яе былі голыя.

- Ну, і што абед? — спытаўся Марк Альбі.
- Нуда смяротная. Я праз паўгадзіны сышла.
- І дзе гэта было?
- У Фукэт'с\*.

Марк Альбі адпіў глыток «Марціні».

- Дасі мне глытнуць? — спытала Гладыс.
- Ад гэтага таўсцеюць.
- Ты лічыш, што я тоўстая?
- Ты ж ведаеш, мяне твой фізічны стан не хвалюе.
- Паскуда.

Яны пачалі бароцца, але я адчуваў, што ім зусім не бароцца хочацца. Дашушы свой «Марціні», я ўстаў. Марк Альбі правёў мяне да дзвярэй.

- У прынцеце я хутчэй нават рады.
- Разумею.
- Яна папрыгажэла, ты не лічыш?
- Яна заўсёды была прыгожая.
- Ну, можа быць...
- Да заўтра.
- Да заўтра, Дыд'е.

Назаўтра Гладыс увязалася за Ганнай на заняткі па акторскім майстэрстве. Яны праходзілі ў зале, якая была цалкам пагружаная ў цемру, за выключэннем сцэны плошчаю метраў 20, якую асвятляла пара пражэктараў. Выкладчык сядзеў на крэсле, падобным да тых, на якіх сядзяць рэжысёр і акторы ў перапынках паміж здымкамі фільма. Побач з ім за відэакамерай святадзейнічаў тэхнік. Навучэнцы ігралі не сцэнкі з загадзя завучаным тэкстам, а імправізавалі на якую-небудзь тыповую тэму (сустрэча, разрыў, чытанне ліста, у якім паведамляецца

---

\*Фешэнебельны гатэль і рэстаран на Елісейскіх палях.

пра нараджэнне ці жалобную падзею, і г. д.), — выкладчык называў гэта «эпізодамі». «Эпізод» запісвалі, і потым вучні маглі паглядзець на сябе па тэлевізары, што стаяў побач з відэакамерай, каб такім чынам вызначыць свае памылкі і іх паправіць.

У зале было каля трыццаці вучняў плюс некалькі гледачоў, у тым ліку Марк Альбі, Патрык і я.

На сцэну паднялася Ганна. Яна яшчэ з адным вучнем, добра складзеным брунетам з квадратным тварам, пачала іграць «эпізод» на тэму сустрэчы. Яны рабілі выгляд, быццам едуць у аўтобусе.

— Да... да... дарагая... — прамовіў Патрык.

Выкладчык павярнуўся і сказаў, не павышаючы голасу:

— Слухайце, хлопцы, калі вы прыйшлі нам тут усё ператварыць у бардэль...

— Пы... пры... прыпынак вуліца Ча... Чацвёртага верасня, — сказаў Патрык. — Вы... хм... Выходзь!

Пачуліся рэдкія смяшкі.

— Пачынаем зноў, — сказаў выкладчык.

— Што вы чытаеце? — спытаў хлопец у Ганны.

— Свой гараскоп.

Яна зрабіла выгляд, быццам яе нехта штурхнуў.

— І што ён кажа добрага, ваш гараскоп?

— Ён кажа, што да мяне ў аўтобусе прычэпіцца нейкі боўдзіла, — адказала Ганна.

— Я вам не падабаюся?

— Я кахаю іншага чалавека.

— Але... гэта ж... — сказаў Патрык, устаючы. — Ён за... за... заляцаецца да ма... маёй жонкі!.. Чача... чакай... Леапальдзіна... Я іду!

Ён кінуўся на сцэну. Неўзабаве выкладчык нас выгнаў. Мы пачакалі дзяўчат у кафетэрыі, папіваючы апельсінавы сок і пазначаючы ў «Парыскопе» фільмы, якія збіраліся паглядзець на тыдні. Калі яны падселі за наш

столік, я заўважыў, што Ганна пазірае на Гладыс неяк дзіўна, быццам тая пачынае выклікаць у яе страх. Потым яна сказала:

— Марсэлен больш не хоча вас бачыць на сваіх занятках. Ты разумееш, Патрык, людзі кожны месяц плацяць па 300 франкаў за ўсяго два гадзінныя заняткі ў тыдзень. І ім не хочацца проста так марнаваць свой час.

У гэты момант Марсэлен узнік з прыбіральні. Ён трымаў у руцэ чорны дыпламат і быў апрануты ў модныя шэры касцюм з ружовым гальштукам і белай сарочкай. Гэта быў сухарлявы, высокі, трошачкі згорблены мужчына. Яго жорсткія валасы спадалі яму на плечы, верхнюю губу ўпрыгожвалі тонкія вусікі ў стылі Арсэна Люпэна. Ён падышоў да нас.

Патрык устаў.

— Я... хм... за т... т... тое... пэ... прашу мне пра...

— Забылі, — дружалюбна прамовіў Марсэлен. — Мая дарагая (ён звяртаўся да Гладыс), ты была фантастычная. Чароўная. У цябе гэта ў крыві. Калі ты не будзеш працаваць, гэта будзе злачынствам.

— Яна будзе працаваць, — адказаў Марк Альбі.

— Я проста на пэўны момант забыў, дзе знаходжуся. У рэальным жыцці, на кінапляцоўцы ці на планеце Марс. Гэта быў поўны адпад.

— Пара ўжо прыйсці ў сябе, Марсэлен, — з'едліва прамовіла Ганна.

— Поўны адпад... поўны адпад, — паўтарыў яшчэ некалькі разоў Марсэлен, аддаляючыся.

Гладыс паціснула плячыма.

— Яму проста хочацца мяне трахнуць, і ўсё.

У пэўным сэнсе, гэта тлумачыла рэзкую перамену ў Марсэленавым настроі ў дачыненні да нас.

Потым яна спытала:

— Ну, што будзем рабіць, козлік?

— Не ведаю, — адказаў Марк Альбі. — Можна было б схадзіць у кіно.

— Увесь час у кіно.

— Ну, ці прайсціся.

— Па такім холадзе?

Мы пачалі партыю ў «Манаполію». Пасля першага круга (за які я купіў вуліцу Лёкурб і праспект Брэтэй) Гладыс завязала размову з кіраўнічкай студыі, якая падсела да нас за столік. Я адчуў, што Марк Альбі, як і я, большую частку ўвагі выдаткуе гэтай размове, а не гульні. Ён нават не купіў Елісейскія палі, якія я не прамінуў прыхапіць, калі настаў мой ход. Патрык па сваёй завяздзёнцы клапаціўся толькі вакзаламі. Я чуў, як кіраўнічка студыі казала Гладыс, што ніколі не сустракала такой чароўнай, такой бліскучай ва ўсім дзяўчыны. Гладыс трапіла на праспект Моцарта, дзе ў мяне ўжо быў дом. Яна ўздыхнула:

— Ну вось, ужо ж мне гэты праспект Моцарта...

Ёй не было чым плаціць.

— Што мне рабіць цяпер?

— Закладвай нерухомасць, бяры іпатэку.

— Я ў гэтых іпатэках ніколі нічога не цяміла. Зрабі за мяне.

Кіраўнічку студыі паклікалі да тэлефона.

— Яна ўвесь час церлася аб мяне каленкам, — сказала Гладыс. — Я думала, яна мне зараз дзірку ў штанах пратрэ.

Марк Альбі збанкрутаваў на Елісейскіх палях, дзе я, сам перабіваючыся без гроша і рызыкуючы пацярпець крах на якім-небудзь крузе, паспеў такі пабудавацца. Але ж у «Манаполіі» такое правіла: купляць, купляць і будаваць. У канцы кожнага круга ў добрага гульца ў «Манаполію» павінна заставацца ў запасе не больш за 5—10 тысяч франкаў.

Памятаю, як мы гулялі ў «Манаполію» з той дзяўчынай, што мяне кахала, — гэта было ў доме маіх бацькоў,



на беразе мора. Праз дзесяць хвілін я ўжо ведаў, што выйграю. Тады я пачынаў не так хутка скупляць участкі і менш будаваў, каб не зруйнаваць Эмеліну адразу. Але калі яна хацела купіць маёмасць, я папярэджваў:

— Рабі, як хочаш, але потым не румзай, калі давядзецца ісці ў іпатэку, каб заплаціць 200 тысяч франкаў за мой гатэль на вуліцы Міра.

— Нішто не гаворыць, што я траплю на вуліцу Міра!

Сапраўды, нішто гэтага не гаварыла. Гэта было адзінае слабое месца ў маёй аргументацыі. Але Эмеліну было галоўнае напужаць, і яна пужалася, не купляла маёмасці, не трапляла на вуліцу Міра і атрымлівала 20 тысяч франкаў на клетцы «Старт».

— Столькі грошай, і няма на што траціць!

Я дагэтуль бачу, як яна сядзіць ў сваіх белых майцы і трусіках на дыване і разгублена глядзіць на стосы банкнотаў.

76 За матавымі шыбамі кафетэрыя паволі набягаў змрок. Незнаёмцы ў бары чакалі, калі скончыцца ўрок танцаў. Яна папівалі каву, курылі цыгарэты. Гэта былі мужчыны трыццаці — трыццаці пяці год. Бывалі і старэйшыя. Памятаю, як Гладыс смяялася з аднаго, бо ён быў у чорных акулерах. А шостаі мы замовілі па гарачаму шакаладу з канапкамі. Пачалі выходзіць танцоркі.

— Я забараняю табе на іх глядзець! — сказала Гладыс Марку Альбі.

І нават павязала яму вочы шалікам.

Мужчына ў чорных акулерах пайшоў не з танцоркаю, а з танцорам.

— Ужо чаго толькі ў гэтым свеце не ўбачыш, — прамовіла Гладыс.

Яна жудасна не цярпела два тыпы мужчын: арабаў і гомасексуалістаў. Адноўчы, калі ёй было пятнаццаць і яна вярталася з ліцэя, арабы яе ледзь не згвалцілі. Што да гомасексуалістаў, тут яе непрыязнасць тлумачылася

цяжэй. Нельга ненавідзіць чалавека таму, што ён цябе не жадае. Пазней, калі мінула некалькі тыдняў, я заўважыў, што гэта магчыма. Гладыс ненавідзела такі ўсіх, хто яе не жадаў.

— Ты на абед што-небудзь купіла? — спытаў у яе Марк Альбі.

— А мы ў рэстаран не пойдзем?

— Я ведаю адну блінную на пагорку Св. Жэнеўеы, — сказала Ганна. — Але я асабіста на нулі.

— Я табе зафундую, — сказаў я.

Гэта ўжо стала паміж намі своеасаблівай гульнёй. Мне цяжка прызнавацца людзям, калі я іх люблю, можа быць, таму што напраўду я іх якраз не люблю. Тады я ім даю грошы, каб яны самі мяне любілі.

— Я не хачу ў рэстаран, — сказаў Марк Альбі.

— У цябе няма грошай, дарагі? — спытала Гладыс.

Яна ўпершыню гаварыла з ім пра грошы пры нас. Але гэты раз быў не апошні.

— Мне надакучылі рэстараны, вось і ўсё, — сказаў мой сябар.

— Тады хадзем дадому. Будзем есці макароны перад тэлевізарам.

— А табе не падабаецца?

— Ну, чаму? Дый на вуліцы так халодна.

Яны ўсталі. Марк Альбі дапамог Гладыс надзець паліто. Яны выйшлі ў снег, трымаючыся пад руку. Я расстаўся з Ганнай перад Патрыкавым матацыклам — «Хондай 350» сіняга колеру.

## VI

Наступнымі днямі Ганне ўдалося атрымаць тры дні здымкаў у якасці статысткі на студыі Біянкур\*, а гурт, у якім Патрык іграў на ўдарных, даў канцэрт у Амерыканскім Цэнтры. Патрык спадзяваўся, што іх прыйдзе паслухаць мастацкі кіраўнік Цэнтра, як гэта здарылася з «Тэлефонам»\*\*. Той не паявіўся.

Каб зарабіць на жыццё, Марк Альбі вёў у розных парыжскіх клубах заняткі па каратэ, што прыносіла ад трох да чатырох тысячаў франкаў у месяц. У лютым яго выдаткі склалі каля шасці тысячаў, і, каб заплаціць за кватэру, яму давялося пазычаць у маці. Гэта паслужыла падставай для цяжкай сцэны, у выніку якой Марк Альбі вырашыў абмежаваць свой лад жыцця. Пачынаючы з сакавіка, ён ужо выходзіў з хаты, маючы пры сабе не больш за 100 франкаў, а пратрымацца цэлы дзень у Парыжы са 100 франкамі ў кішэні няпроста, асабліва калі ў цябе шмат вольнага часу (бо свае заняткі мой сябар праводзіў толькі чатыры разы на тыдзень, дый тое бліжэй пад вечар) і калі гэты час бавіш з дзяўчынай, у якой у кішэні ні гроша і якая павялічвае ўсе выдаткі ўдвая.

Нястача грошай замаруджвае жыццё. У кожным месцы затрымліваешся даўжэй, бо як толькі мяняеш месца, трэба ісці ў іншае, а іншае ніколі не бывае бясплатным, калі гэта не парк ці бібліятэка, але надвор'е, каб хадзіць па парках, было тады яшчэ не дастаткова цёплае, а чытаць ні Марк, ні Гладыс не любілі.

Гладыс такое замаруджванне зусім не ўзрадавала, бо,

---

\*Кінастудыя, заснаваная ў 1926 г., у 1992 г. была зачыненая.

\*\*Адзін з рэдкіх французскіх рок-гуртоў, які набыў у свой час вядомасць па-за межамі Францыі. Заснаваны ў 1976 г., распаўся ў 1986 г.

па-першае, яна не любіла жыць марудна, а па-другое, такім чынам ёй адкрылася адносная беднасць Марка Альбі. Надзейнасць, якую яна з пачатку знаёмства шукала побач з маім сябрам, тычылася не толькі пачуццяў, але і фінансаў. І калі пачуцці, якія выказваў да яе Марк Альбі, не паменшыліся нават блізка, то фінансавое становішча — што кінулася ў вочы Гладыс не адразу — аказалася хісткім.

Я не бачыўся з Маркам Альбі цэлы месяц. Я ўзяўся пісаць дзіцячы раман і большасць часу займаўся гэтым у бацькоў Эмеліны ў Савіны-сюр-Орж.

Калі наш кантакт з Маркам Альбі аднавіўся, я не зразумеў, чаму паміж ім і Гладыс усё так змянілася і чаму выглядала цяпер такім гіблым. Тады я пачаў прыслухоўвацца і прыглядацца да Гладыс. І я ўсё зразумеў.



---

---

## Частка другая Гароты Гладыс

### I

Ганна жыла ў сяброўкі на вуліцы Лаппа. Кватэра была ў двух узроўнях, але «ў двух узроўнях» — выраз занадта гучны для такой сціплай кватэркі, якая нагадвала хутчэй два пакойчыкі для прыслугі, размешчаныя адзін над адным і аб'яднаныя вузкаю лесвічкай, на якой двум чалавекам адначасова знаходзіцца было немагчыма. На першым паверсе ў куточку была абсталяваная куханька, ляжалі пуфы і стаяў нізкі столік са стэрэасістэмай. На другім паверсе была спальня, дзе стаялі два вялікія ложка, адзін з якіх быў з балдахінам. Акно глядзела на брукаваны двор. Сцены ў спальні былі пафарбаваныя чорнаю фарбай.

Ганніну сяброўку звалі Манон. Яна чакала, калі яе муж вернецца з Індыі, каб развесціся. Яна зарабляла 1500 франкаў у месяц, на палову стаўкі працуючы сакратаркай у лекаркі-гінекалагіцы. Усе гэтыя падрабязнасці яна

расказала мне, пакуль Ганна канчала апранацца на другім паверсе. Манон была высокая і худая.

Ганна адзначала сваё дваццаці-аднагоддзе. З гэтай нагоды яна запрасіла нас з іншымі сваімі сябрамі на вячэру. Я купіў ёй адзін сур'ёзны падарунак і адзін — дзеля пацехі. Сур'ёзным падарункам быў срэбны ланцужок, а смешным — медальён, таксама са срэбра, у форме лілеі, эмблемы манархістаў, што Ганна, відаць, не ведала, бо не засмялася.

— Ды гэта ж падарунак, проста як на заручыны! — ускрыкнула яна, абвіўшы маю шыю рукамі.

Манон пайшла паглядзець, як варыцца рыс. У пройме дзвярэй узніклі два хлопцы. Адзін чарнявы і адзін бялявы. Чарнявы ўзяў лілею двума пальцамі.

— Ты ведаеш, што гэта? — спытаў ён у Ганны.

— Табе падабаецца?

— Гэта знак тых, хто паслаў шэсць тысяч габрэяў у гавая камеры.

Калі б гэта было некалькімі гадамі раней, я абавязкова падышоў бы да гэтага брунеціка, працягнуў бы яму руку і з прывабліваю ўсмешкай сказаў бы:

— Жакоб Семяловіч-Леві, рэдактар аддзела культуры часопіса «Піф», рады пазнаёміцца.

Нічога такога я не зрабіў. Калі Ганна азірнулася на мяне, я сказаў, што, купляючы медальён, думаў зусім не пра гэта, а пра бальзакаўскую «Лілею ў даліне»\*.

Брунета маё тлумачэнне, здаецца, не надта пераканала. Тым не менш мы паціснулі адзін аднаму руку. Яго звалі Жан-Люк. У яго быў трохкутны твар і невялікая бародка. Ён нагадваў мне Напалеона III, толькі меней дагледжанага. Ён часова працаваў у адной кнігарні з сеткі

---

\*Многія крытыкі лічаць гэты раман за найбольш рамантычны ў Бальзака.

«Жыбэр-Жэн», але неўзабаве збіраўся з'ехаць на Ібіцу, адну з Балеарскіх выспаў, дзе жыла куча хіпі (або наркотаў). Ганна сказала, што хоча паехаць з ім. І ў красавіку яна сапраўды паехала, але ў Італію. І з іншым хлопцам. З нейкім Анджэла.

Гладыс з Маркам Альбі прыйшлі апошнія. Ледзь пераступіўшы парог Гладыс выпаліла:

— Ведаеце навіну? Я хутка стану мамай!

Я перапытаў у сябра, ці гэта праўда. Ён з уздыхам пацвердзіў.

Гладыс тым часам паціскала руку Жан-Люку.

— Я, вядома, не маю на ўвазе асабіста цябе, але цярэць не магу барадатых.

Можа, яна меркавала, што Жан-Люк зараз кінецца на другі паверх галіць бараду? Ён застаўся сядзець і проста павярнуўся ў іншы бок. Ці, можа, яна меркавала, што гэта каго-небудзь рассяшыць? Але ніхто не засмяўся. У яе быў здзіўлены выгляд.

Манон прынесла і паставіла на стол вялікую місу з рысам.

— Рыс! — ускрыкнула Гладыс. — У мяне будзе зноў запор.

І, павярнуўшыся да Марка Альбі, дадала:

— Дарагі, не здзіўляйся, калі я нараджу табе барабан.

Яна адразу адбіла ва ўсіх апетыт.

Перачытваючы вышэй напісанае і перабіраючы ў памяці наступныя некалькі месяцаў пасля Ганнінага дня нараджэння, я цяпер усведамляю, што Гладыс, хоць і забаўляла нас з'едлівасцю, кплівасцю і — што тычыцца асабіста мяне — рэзкасцю, якія прысутнічалі ў кожным яе выказванні, урэшце ставіла ўсіх у няёмкае становішча, як зрабіла і тым вечарам усяго праз тры хвіліны пасля свайго прыходу. Яе гаворка была не тое, каб занудлівая, а нейкая сутаргавая, і кожная такая сутарга была



выпадам супраць каго-небудзь, супраць незнаёмага ці аднаго з нас, супраць якой-небудзь ідэі ці катэгорыі людзей (арабаў, гомасексуалістаў, барадачоў і г. д. і да т. п.). Быць смешнай Гладыс удавалася, толькі каго-небудзь ці што-небудзь бэсцячы, і скажу нават больш: ёй удавалася выказацца толькі такім вось чынам. Цяпер, калі я разважаю пра гэта, я заўважаю, што ніколі не чуў ад яе гісторыі, якая не высмейвала б нікога, якая проста расказвала б аб прыемных успамінах ад наведвання добрага рэстарана ці якога-небудзь прыгожага горада. Складалася ўражанне, што жыццё дарыла ёй падставы адно для сарказму і з'едлівасці. Яго прыгажосць застава-лася ёй невядомая, і цяпер я разумею чаму: сваёй пры-гажосцю яно пагражала засланіць яе ўласнае хараство. Яна ненавідзела жыццё тою дзіўнай нянавісцю прыга-жуні, якую тая адчувае да іншай жанчыны, якую, сама сабе ў гэтым не прызнаючыся, лічыць прыгажэйшаю за сябе, — нянавісцю, змяшанай са страхам, любоўю, за-хапленнем і гарачым жаданнем. Далей гэта стане ясна, але Гладыс, кажучы жыццю «не», разам з тым толькі й чакала, каб гэтае жыццё яе абняло, прылашчыла яе і павяло за сабой. Аднак жыццё не цікавіцца тымі, чыё першае памкненне — сказаць яму «не». Відаць, гэта і стала прычынай, якая месяцам пазней падштурхнула Гладыс да спробы самазабойства.

У Гладысінай манеры ўсім пагарджаць нас больш за ўсё ставіла ў няёмкасць тое, што і нас яна лічыла за частку гэтага «ўсяго».

Тым вечарам Марк Альбі старанна спрабаваў замяць два няўдалыя выпадкі сваёй маладой каханкі. Ён заявіў, што рыс вельмі смачны (што было бессаромнай хлуснёй), дазволіў сабе зрабіць зацяжку ад цыгаркі з гашышам, якую пусціў па коле Жан-Люк (хоць не трываў наркоты-каў), і распавёў жарт, які сапраўды выклікаў усеагульны смех. Потым ён зняў пінжак і распавёў яшчэ адзін. Ён

безупынна ўсім падліваў у чаркі, пакепліваў з Патрыка, які ніяк не мог справіцца з сваім рысам, і неўзабаве я адчуў, што, калі б не мой сябар, вечар прайшоў бы сумна. Я адчуў, што і астатнія адчуваюць гэта. Lca

Пасля вчэрэры, падчас якой Гладыс амаль не разяўляла рота, яна млява дапамагла нам прыбраць са стала, потым зашылася ў кут і заплюшчыла вочы. Ганна паставіла дыск. Гэта быў «Гатэль Каліфорнія». Яна пачала спяваць, чытаючы словы з вокладкі. Жан-Люк паклаў руку ёй на плячо. Патрык выбіваў рытм, ляпаючы па стале. Я ўстаў, падняўся на другі паверх і разлёгся на ложку, што быў пад альковам. З лесвіцы даляцеў шум. Я падумаў, што гэта можа быць Ганна, і прыкінуўся, быццам сплю. ↑

— Спіш? — спытаў Марк Альбі.

— Не.

Ён сеў на ложкак. Я прыўстаў, абаперся спінаю аб сцяну. Сябар шукаў вачыма папальнічку, каб скінуць попел са сваёй цыгарылы. Ганна ўнізе паставіла іншы дыск — «Коней» Паці Сміт.

— Ну, і як табе — быць татам? — спытаў я.

— Гэта яшчэ не пэўна. У Гладыс проста некалькі дзён затрымкі.

— Яна не прымае пігулкі?

— Не. Не можа. Кажа, што потым адчувае сябе ад іх хворай.

Узнікла паўза.

— Ведаеш, Дыд'е, я гэтае дзіцё — калі яно ўвогуле ёсць — хачу захаваць.

— Табе адной Гладыс мала?

— Ну! Удвая больш лепш, чым адно... Ведаеш, у нас бываюць дні — поўны кайф... Поўны... Яна ў ложку — проста фантастыка. Адаецца ўся, цалкам. Ты ведаеш, што я першы, з якім яна адчула задавальненне?

Я гэтага не ведаў, але быў рады даведацца.

— Праблемы пачынаюцца, калі мы ўстаем з ложка.

Ганна нарадзілася 10 красавіка 1958 г., а тады было 10 красавіка 1979 г. — значыць, Марк Альбі і Гладыс жылі разам ужо каля двух з паловаю месяцаў.

— Яна не можа сядзець на месцы. З ёй увесь час трэба куды-небудзь хадзіць, а куды-небудзь пойдзеш — трэба марозіва ці кубак гарбаты, потым даець марозіва, вып'е гарбату — адразу пытаецца: «Што будзем рабіць?» Я прапаную дадому. Але ёй дом ужо надакучыў. І кіно надакучыла. Ёй паўсюль надакучыла.

— Ну, хай працавала б.

Сябар паціснуў плячыма.

— Кім? У яе нават атэстата аб няпоўным сярэднім няма і фотаальбом надта малы, каб знайсці хоць бы месца мадэлі. Ходзіць часам на ўсякія студыі, але ж ты яе ведаеш, ёй на ўсіх пляваць, так што, апроч усякіх тыпусаў, якія хацелі б ёй уставиць, яе ніхто больш цярэць не можа. Каб ты ведаў, Дыд'е... Яна па вуліцы кроку ступіць не можа, каб да яе хто-небудзь не прычапіўся.

— І што?

— Кажа, што лічыць іх усіх дурнямі.

— А потым сярод іх урэшце знойдзецца адзін, які акажацца не такім дурнем, як іншыя.

Мой сябар устаў, адчыніў акно і выкінуў цыгарылью.

— Так, — сказаў ён. — Я нават не сумняваюся.

— Ну, а тым часам, што ты намерваешся рабіць?

— А што мне рабіць, па-твойму? Пастараюся неяк усё наладзіць. Займуся яе фотаальбомам. Знайду ёй якую-небудзь ролю. Вунь, якраз той наш знаёмы, кніжны гандляр, рыхтуе свой новы фільм. Пагутару з ім.

Ён запаліў новую цыгарылью. З часам ён паліў усё болей. Гэта павінна было кепска адбівацца на каратэ.

— І ты хочаш, каб яна захавала дзіцё...

— Ты не разумееш, Дыд'е... Я кахаю гэтую дзяўчыну. Але я разумеў выдатна.

— А яна тым часам робіць тваё жыццё немагчымым.

— Няпраўда, — сказаў Марк Альбі. — Гэта проста жыццё, вось і ўсё.

Я падумаў, што ён мае рацыю. Перадусім, таму што людзі, якія любяць жыццё, заўсёды маюць рацыю.

Я ўпершыню бачыў Марка Альбі загаханым. Дагэтуль немалая частка яго інтымнага жыцця праходзіла ў мяне на вачах, дый пра тое, чаго я не бачыў, ён расказваў мне з усімі падрабязнасцямі. З шаснаццаці да дваццаці год ён рэгулярна наведваў прастытутак, потым, калі мы вярнуліся з войска, у яго было некалькі непрацяглых авантураў з нецікавымі дзеўкамі. Ён гаварыў пра гэтых дзевак з цынзімам, праз які праглядала чорнае расчараванне чалавека, які яшчэ не знайшоў таго, што шукае. І неўзабаве да гэтага расчаравання далучылася крыху меней чорнае, але больш глыбокае расчараванне чалавека, які знайшоў, што шукаў, але паспеў гэта страціць. Я разумеў, чаму ён так загахаўся ў Гладыс і так самаахвярна яе кахае. Яна была тою, каго ён даўно шукаў, — не толькі прыгожаю, пачуццёваю, але яшчэ і ласкаваю, як дзіця, і галоўнае — яна кахала яго так, як раней не кахаў ніхто. Яна паводзіла сябе так, быццам свет вакол яго болей не існуе, тым часам як раней у яго было ўражанне, быццам ён сам не існуе ў гэтым свеце. Ён аддаваўся гэтаму салодкаму пачуццю з той прыемнаю млявасцю, з якой наркаман адкасвае рукаво пасля таго, як зрабіў укол морфію. І я здагадваўся, што, як наркаман, ён страціць усе свае сілы і ўсю прыстойнасць у той дзень, калі кахання Гладыс пачне яму не хапаць.

Прыступкі на лесвіцы зарыпелі. Гэта была Ганна.

— Марк, Гладыс толькі што пайшла.

Мой сябар вылаяўся, кінуўся да лесвіцы, і мы пачулі хуткі тупат ягоных ног на прыступках.

Ганна падышла да ложка.

— Усё ляжыш, — прамовіла яна з усмешкай.

— Што там іншыя?

- Кураць.
- Ты праўда хочаш з'ехаць на Ібіцу?
- Цябе гэта засмучае?

Ганна лягла побач.

— Па-мойму, Паці Сміт — далёка не фантазёр, — сказаў я.

— Спаць хочацца, — сказала Ганна. — Можна, паспіць?

Запанавала маўчанне.

— Ганна.

— Ну?

— Які эпізод гуляла тады Гладыс, калі першы раз прыходзіла на курс да Марсэлена?

107 — Любоўна разрыў, — сказала Ганна, уткнуўшыся тварам у падушку. — І я табе магу сказаць адно: калі гэта здарыцца, твайму сябру Марку Альбі будзе зусім не да смеху.

## II

Я пражыў у Манон цэлы тыдзень. Яна працавала ў ранішняю змену, і ў сувязі з гэтым мы з Ганнай займаліся каханнем уранку. Спачатку гэта было няпроста, бо ў мяне спачатку ніколі не бывае проста.

Дзверы ў кватэру Манон не зачыняла, і мы часцяком чулі, як унізе нехта заходзіў, пытаўся, ці ёсць хто дома, і потым сыходзіў. Калі гэта быў Марк Альбі, я запрашаў яго падняцца да нас. Яго вялікая кучаравая галава вынырвала над прыступкамі. Ён падыходзіў да ложка, скрыжоўваў на грудзях рукі і ўдаваў абурэнне.

— Дагэтуль ляжаць!.. Хіба можна? А як жа крызіс? Вы хоць часам пра крызіс думаеце?

Ганна запрашала яго сесці, кажучы, што ад яго ў яе

круціцца ў галаве. Ён сядзе на берэзе ложка і пачынае гаварыць пра Гладыс. Яна згубіла ў метро свой пашпарт. Ён нядаўна даведаўся, што ў яе, аказваецца, няма карткі сацыяльнага страхавання. Калі з ёй раптам што-небудзь здарыцца — няшчасны выпадак ці прыступ апендыцыту, — хто будзе плаціць за шпіталь? Часам мы ўсе утраіх снедалі, елі сандвічы ці кус-кус, ці туніскае печыва. Бывала, я запрашаў сябра і Ганну ў «Срэбную вежу» — тую, што ля плошчы Бастыліі. Адчуваючы, што Марк Альбі хоча пабыць са мною ~~сам-насам~~, Ганна за дэсэртам знікала, всё ні  
прэ  
агні накіроўваючыся ў сваю студыю на Бэртэн-Пуарэ. Я доўга праводзіў яе вачыма. Калі яна была на мапедзе, яна надзявала два швэдзкія і абмотвала горла і падбароддзе доўгімі шалікам. Мая мілая бялявочка ўпэўнена і роўна сядзела ў сядле сярод мора машын. Бялявы колер заўсёды будзе для мяне колерам болю, самым прыгожым колерам.

Яшчэ мне прыгадваецца дзень, калі мы хадзілі ў мэрыю II-й акругі, дзе Гладыс з Маркам Альбі падавалі заяву аб сужыцельстве. Дзякуючы такой заяве дзяўчына змагла б карыстацца сацыяльнай страхоўкаю майго сябра.

Калі я ў той дзень прыйшоў да іх на Севастопальскі бульвар, Гладыс напявала ў ванным пакоі маты ў з адной старой песні Сільві Вартан:

— Хачу быць першаю красуняй, каб сужыцелькаю стаць, хо, хо!

Яна выйшла з ваннай абсалютна голая.

— Неба! Прыйшоў мой каханак! — ускрыкнула яна, убачыўшы мяне.

Яна схавалася за дзвярыма і папыталася ў Марка Альбі:

— Дарагі, ува што ты хочаш, каб я апранулася?

— У белае.

— Тады я апрануся ў чорнае. Па сутнасці, я іду на хаўтуры свайго халастога жыцця.

Яна ўзялася перабіраць рэчы ў адзежнай шафе.

— Марк, калі я яшчэ раз знайду твае брудныя майткі ў маіх рэчах, я развядуся!

Потым спытала ў мяне:

— Дыд'е, а ў цябе ніколі не было сужыцелькі?

— Не.

— Па-мойму, гэта тое, чаго табе не хапае. Дарэчы, учора вечарам мы з Маркам пра гэта гаварылі.

Мой сябар пакруціў калі скроні пальцам, паказваючы мне, што Гладыс вярзе абы-што.

— Праўда, Марк?

— Так, дарагая. Паспяшайся, бо мы ўрэшце спознімся.

— Паслухай, не папіхай мяне так, у мяне, дарэчы, месячныя! Ах, ну, што за дзень, дзеткі мае! Што за дзень!

Яна зноў зачынілася ў ванне. Неўзабаве прыйшоў Патрык. Ён быў другі сведка.

Патрык не крыўдаваў, што я адбіў у яго Ганну. Дарэчы, можна лічыць, што я адплаціў яму тою ж манетай, бо, калі мы вучыліся ў ліцэі, ён таксама звёў ад мяне дзяўчыну, і таксама бялявую, як Ганна, толькі вочы ў той былі блакітныя, і яе страта для мяне была, мусіць, усё-ткі болей балючаю, чым страта Ганны для Патрыка. Зрэшты, з ім ніколі немагчыма было нешта ведаць напэўна. Ён не дагаворваў ніводнае фразы.

Калі Гладыс зноў выйшла з ваннай, яна была ўся ў белым.

— Я вырашыла апошні раз зрабіць табе прыемнае, — сказала яна Марку Альбі.

— Ты... пач... ы-ы... пач... — пачаў быў Патрык.

— Балетную пачку я не надзену, можаш не ўгаворваць, — адрэагавала Гладыс. — Паслухай, гэта ўжо нават не модна!

— Не... Не... Я хацеў сысы-ы... сказаць...

— Можа, ты лепей напішаш?

Патрык хацеў сказаць, што ў белым яна пачала вы-

глядаць сапраўднай нявестай і ўвогуле прыгажуняй. Зрэшты, Гладыс і так усё зразумела.

Да мэрыі мы пайшлі пешкі. Надвор'е было выдатнае. Па дарозе Гладыс купіла персікі. Адзін яна дала Марку Альбі.

— Асцярожна, козлік, там усярэдзіну ў яго забралася аса.

Яна паведаміла, што з астатніх персікаў, калі вернецца, зварыць сочыва, але перад мэрыяй раздзяліла іх паміж намі, і мы, кожны з персікам у руцэ, пачалі шукаць пакой, які Гладыс назвала «залай сужыцельскіх урачыстасцяў».

Яна пыталася ў ахоўнікаў:

— Прабачце, месце, не падкажаце, дзе тут у вас зала сужыцельскіх урачыстасцяў?

— Вы, напэўна, маеце на ўвазе залу...

— Я вас прашу, не будзем удавацца ў дэталі.

Урэшце доўгачаканая зала была намі знойдзеная. Яна была шэрая, і пасярэдзіне стаяла трыбунка ў выглядзе конскай падковы.

— Я прыйшла зарэгістраваць сужыцельства, — паведаміла Гладыс.

— З кім? — спыталася работніца мэрыі, да якой мы падышлі.

— Здагадайцеся.

Работніца паказала на мяне — напэўна, таму што я быў адзін у акулерах.

— Якая інтуіцыя! — захоплена прамовіла Гладыс.

Яна ўзяла мяне пад руку.

— Дарагі, даставай хутчэй свае дакументы, пакончым з гэтым і пойдзем ужо святкаваць у нашым вялікім ложку!

— Што ж, — са спачувальным выглядам сказала мне работніца (яна яўна думала, што Гладыс — ненармальная), — жадаю вам шмат прыемных хвілінаў.



— Приемныя хвіліны — не тое, чаго нам не хапае, мадам, — зазначыла Гладыс. — Нам бракуе грошай.

— Такое здараецца, — сказала работніца голасам фаталісткі.

— Так, але ўявіце сабе, мне хацелася б, каб такое здаралася лепш няхай з кімсьці іншым!

Марк Альбі разгарнуў на трыбунцы тэчку і выняў з яе сваё пасведчанне асобы. Ён гучна соп носам, як рабіў заўсёды, калі яму нешта не падабалася. Калі ён нахіліўся падняць вадзіцельскія правы, якія выраніў на падлогу, я заўважыў, што яго нават б'е дрыготка.

— Вы ўжо яму даруйце, — сказала Гладыс работніцы. — У яго невялікая схільнасць да алкагалізму, асабліва калі ёсць выпадак. Паслухайце, а давайце я з ім і зарэгіструю сужыцельства! А што? Назююкаем ся сёння ўшчэнт перад тэлевізарам, а, пупсік?

— А то, — ледзь выціснуў пераціснутым горлам мой сябар.

— Не рабі такі твар! Рана ці позна гэта павінна было з табой адбыцца. Гэта як зубы мудрасці.

Работніца пачала раздражняцца.

— Ну, дык што ўрэшце з вашай заявай? На чыё імя мне пісаць?

Вышэй я казаў, што калі Гладыс хацела выглядаць пацешнай, яна ўрэшце ставіла ўсіх у няёмкае становішча, бо яе пацеха трымалася на пагардзе. Гэта не зусім так, бо, калі казаць пра мяне, то мая няёмкасць ішла не ад яе. Яе прычынаю было пачуццё збянтэжанасці і прыкрасці, якое ўзнікала ў іншых, і той холад, які непазбежна ўсталяўваўся паміж імі й Гладыс. Яе пагарда (якую некаторыя, у тым ліку Марк Альбі, асабліва калі сам рабіўся яе галоўнай ахвярай, лічылі абуральнаю) мяне зусім не абыходзіла, яна мне амаль заўсёды здавалася нават забаўнай — незалежна ад таго, быў я сам яе цэлю ці не. Я адчуваў ці, дакладней, ведаў, што ў ёй няма ніякае зло-

сці, ніякае подласці. Яе прычыны ляжалі нашмат далей. У льдах, намерзлых праз адсутнасць сапраўднай любові да іншых. Яе пагардлівыя выказванні былі як удары молатам таго, каму здаецца, што ён б'е ў пустату, бо іншыя для яго не існуюць. Ён б'е і б'е і ўвесь час думае, калі ж пачуюцца крыкі. Ён б'е мацней, бо нічога не чуе, ён нічога не чуе, бо не слухае, ён не слухае, бо *па сутнасці яму гэта не цікава*; але ён хоча зацікавіцца гэтым, бо ведае, што іначай памрэ, і б'е яшчэ мацней, і галовы падаюць, хоць ён не заўважае гэтага, хоць не мае і ў думках каго-небудзь забіваць.

На Гладыс, як і на мне, не было віны. З адной розніцай, што я біў ужо не так моцна, бо на некалькі гадоў быў старэйшы. Я ўжо стаміўся. Такое здараецца.

### III

Марку Альбі ўдалося выбіць для Гладыс ролю ў кароткаметражцы па праекце таго кніжнага гандляра, у якога я ўпершыню сустрэўся з Джульетай.

У першы дзень здымкаў Патрык выклікаўся завесці дзяўчыну да кавярні «Канон» на плошчы Нацыі, дзе а сёмай раніцы збіралася група.

Часам, калі мы ў гадзіну пік ці ў нядзелю сядалі ў метро, Гладыс казалася, што ўрэшце калі-небудзь, відаць, пераспіць з Патрыкам — за яго матацыкл. Хоць, у прынцыпе, ёй больш даспадобы машына.

Марк Альбі не хацеў мець машыну, бо, як ён казаў, калі жывеш у цэнтры Парыжа, машына больш стварае праблем, чым іх вырашае. Я падзяляў яго думку, але ў той жа час быў перакананы, што, калі б машына ў майго сябра была, гэта значна павысіла б настрой у Гладыс, які пагаршаўся ў яе з кожным днём. Машына стала б

для яе і цацкай, і, як гэта ні парадаксальна, паказчыкам дасягнення ёю даросласці, яна была б і кропкаю дотыку, якая лучыла б яе з сучаснікамі, і першым крокам да дасягнення камфорту — яна ўвасабляла б у сабе адразу чатыры фактары, якія маюць значэнне для такой дзяўчыны, якою была яна, і для большасці іншых дзяўчат. Не кажучы ўжо, што машына дазваляе лягчэй перамяшчацца з месца на месца, а Гладыс вызначалася вялікай любоўю да перамены месцаў.

Я так думаю цяпер, але калі Гладыс пазнаёмілася з Маркам Альбі, у яго яшчэ была машына.

Надвечоркам мы паехалі да яе на здымачную пляцоўку. Здымкі адбываліся ў сутарэнні адной піцэрыі, дэкараваным пад начны кабачок, што храналагічна адпавядала апошняе сцэне фільма. Піцэрыя знаходзілася ў Шантыйі\*, і нам давялося туды ехаць на цягніку. Быў чароўны вясенні дзень, празрысты і светлы, як чыста вымытая вітрына, у якой адбіваецца сонца. У час паездкі я прачытаў дваццаць старонак «Сапраўднага жыцця Себасцяна Найта»\*\*, а мой сябар быў паглыблены ў сузіранне краявідаў. Раз-пораз я падымаў галаву ад кнігі — паглядзець, ці няма ў Марка Альбі жадання пра што-небудзь пагутарыць. У адказ ён абмяжоўваўся толькі няяснай усмешкай. І потым адводзіў вочы. Я памятаю, што ў той дзень на ім быў пуловер з надпісам *Columbia University*. Перад ад'ездам ён не пагаліўся, і кантралёр двойчы пераправерыў яго білет, бо калі мой сябар не галіўся, ён быў падобны да палесцінскага тэрарыста.

Калі мы сышлі на станцыі, ён узяўся вывучаць на сцяне план Шантыйі. Я ўбачыў прыгожую дзяўчыну, якая пра-

---

\*Мястэчка за 40 км на поўнач ад Парыжа.

\*\*Першы раман Ул. Набокава, напісаны ім на англійскай мове (1939).

ходзіла побач. Спадніца ў яе была з разрэзам да самага верху сцёгнаў. Я звярнуў на гэта ўвагу Марка Альбі.

— Трэці паварот направа, потым першы налева і другі зноў направа, — адказаў ён. — Запомніш?

Я адмоўна пакруціў галавой.

Па дарозе ён прызнаўся мне, што вельмі хвалюецца. Гладыс толькі ўчора ўвечары і тое мелькам зазірнула ў сцэнар кніжнага гандляра. Яна ад самага пачатку была перакананая, што няздольная гэта гуляць і папракала майго сябра, што ён пасылае яе на такую катаргу. Раніцай, калі зазваніў будзільнік, яна ўчыніла яму капрызную сцэну, перш чым пагадзілася ўстаць.

— Яна нават не памятала, куды сунула сцэнар, — сказаў Марк Альбі.

Гладыс устала ў апошні момант і паехала не нафарбаваная і без сцэнара.

— А ў яе ж у гэтай сцэне не менш за дзесятак рэплік.

— Ну, ёй хто-небудзь сцэнар пазычыць. Яна хутка запамінае?

— Пазычыць — пазычаць. Але яна не запамінае ўвогуле.

Мы дабраліся да піцэрыі. Яна падзялялася на дзве залы, у першай быў кафэ-бар. Гладыс гуляла на электрычным більярдзе ў атачэнні чародкі хлопцаў у скураных куртках.

— Ну, яшчэ трошкі, — падбадзёрваў яе адзін хлопец.

Яна люта трэсла апарат, круцячы сцёгнамі. Ёй удалося выйграць дзве бясплатныя партыі запар, несумненна, дзякуючы «Спецыяльнаму прызу» і дадатковае кульцы. Падышоўшы, я ўбачыў, што яна гуляе на апарате «Кароль джунгляў» — адной з тых старых машын, на якіх некалі можна было гуляць ледзь не гадзіну ўсяго за адну франкавую манетку.

Яна выйграла і трэцюю партыю і, затупаўшы нагамі ад радасці, кінулася на шыю бяляваму хлопцу ростам крыху

меншаму за мяне і крыху большаму за Марка Альбі. Я па-думаў, што калі пачнецца мардабой, тупа будзе памерці, не дачытаўшы да канца «Сапраўднага жыцця Себасцяна Найта». На астатняе мне было напляваць. Але я заўсёды ўяўляю горшае.

— Марко, дарагі! — ускрыкнула яна.

Яна вызваліла шыю бландзіна і падбегла да нас. На ёй была чырвоная вячэрняя сукенка і перлавае калье. Тканіна вячэрняй сукенкі была вельмі тонкая. Калі Гладыс прыпала да Марка Альбі ў доўгім пацалунку, мой сябар абняў яе адною рукой, паклаўшы яе на самы ніз спіны. Потым яго рука саслізнула ніжэй. Гладыс рэзка азірнулася, і ў той самым момант, калі я заўважыў, што ўсе пазіраюць на нас, я ўсвядоміў, што толькі што атрымаў поўху.

— Ніколі так больш не рабі, Дыд'е!

— Але гэта я, — сказаў Марк Альбі.

Не ведаю чаму, але я адразу сцяміў, што Гладыс ведала, што за задніцу яе кратаў мой сябар, а не я. Але яна прыкінулася здзіўленай.

— Я не пазнала тваёй рукі!

— Я патрабую, каб ты папрасіла ў Дыд'е прабачэння, — строга прамовіў Марк Альбі.

Я дагэтуль задаюся пытаннем, што магла значыць гэтая поўха. Можа, Гладыс хацела даць мне зразумець, што я надта зблізу назіраю за тым, што паміж імі робіцца? А можа што іншае?

— Мне вельмі шкада, Дыд'е. Сапраўды шкада. Гэта дурное непаразуменне! Што я магу зрабіць, каб ты мне дараваў?

Бландзін паклікаў яе дагуляць партыю.

— Пойдзеце мяне падтрымаць?

— Раствумач, што тут адбываецца? — спытаў Марк Альбі. — Ален у цябе забраў ролю?

— Ды не, яны проста здымаюць сцэну, дзе мяне няма.

Я хацела паглядзець, але яны мяне выгналі. Напэўна, я моцна шумела.

З глыбіні другой залы, дзе быў рэстаран, паявілася Ганна. Кончыкі валасоў у яе былі мокрыя, як тым вечарам, калі мы хадзілі на бразільскі фэст. Яна падышла да мяне і, стаўшы на дыбачкі, пацалавала.

— Хадзем, — сказала яна. — Нам патрэбны танцоры.

Я танцаваць не хацеў і ўдзельнічаў у масоўцы сядзячы.

Кніжны гандляр быў каржакаваты мужчына гадоў прыкладна сарака, яго вочы хаваліся за акулярамі з цёмнымі шкельцамі. Ён аддаваў каманды сухім тонам, кожны раз падаючыся чалом наперад.

— Ну, як усё прайшло з Гладыс? — папытаўся ў яго мой сябар паміж двума дублямі.

— Мне з табой будзе трэба пагаварыць, — сказаў кніжны гандляр.

— Яна не памятала тэксту?

— Паслухай, не цяпер. Мне патрэбная канцэнтрацыя.

Ганна танцавала, стоячы перада мной, і ўсміхалася. Гэта навяло гандляра на думку. Мая суседка, рудая дзяўчына з упалымі шчокамі, нібыта была мая жонка, а Ганна — дзяўчына лёгкіх паводзінаў, якой я нібыта прыглянуўся. Пазней, пры мантажы, гэтую сцэну выразалі.

— Хто-небудзь, паклічце Гладыс, — сказаў кніжны гандляр, калі дубль быў зняты.

Марк Альбі адразу ўстаў і падняўся па лесвіцы.

Ганна нахілілася і адпіла з майго кілішка.

— Што гэта ў цябе?

— Кактэйль — ліманад з Кока-Колай, — азваўся гандляр.

— Абы што, — Ганна скрывіла грымасу і паставіла кілішак на месца.

— Быў прадугледжаны чай, але аказаўся поўным гаўном: надта светлага колеру, — патлумачыў гандляр.

З гэтымі словамі ён пайшоў выстаўляць асвятленне для наступнага эпізоду.

— Вось скупенда! — сказала Ганна, сядоучы побач са мною. — Пры тым, колькі ён плаціць (усе акторы гулялі на добраахвотнай аснове ці за працэнт ад прыбытку, што ўрэшце выходзіла тое самае, калі ўлічыць, што здымалася кароткаметражка), мог бы зафундаваць і сапраўдны ўіскі.

Я ўстаў, падняўся па лесвіцы і замовіў у бары порцыю ўіскі. Я хацеў яе занесці Ганне, але ўрэшце выпіў сам, бо ў мяне самога перасохла ў горле.

— Ну, пачакай ты! — казала тым часам Гладыс Марку Альбі. — Дай ужо закончу партыю!

Я вярнуўся ў сутарэнне.

— Ты там бачыў Гладыс? — спытаў у мяне гандляр.

— Так.

— Што яна робіць?

— Дагульвае партыю.

— Што?

— Не хвалойся, яна ўжо скончыла.

— А вось і ваша зорка! — выгукнула Гладыс, спускаючыся з апошняй прыступкі.

І павярнуўшыся да кніжнага гандляра, спытала:

— Дзе мне стаць ці сесці, мой дарагі Джон Форд\*?

— Вунь там, — гандляр паказаў на банкетку, што стаяла крыху на ўзвышэнні.

Яна села. Побач з ёю заняў месца хлопец. Той самы, з якім Ганна ў лютым гуляла «эпізод» сустрэчы, калі Марсэлен выгнаў нас з сваіх заняткаў.

— Пачынаем! — сказаў кніжны гандляр. — Цішыня ў зале! Паехалі!

---

\*Джон Форд — славуты амерыканскі кінарэжысёр, адзіны ў гісторыі ўладальнік чатырох «Оскараў» за найлепшую рэжысуру.

— Ты вельмі мяне расчароўваеш, Жан-Луі, — сказала Гладыс.

— Ты пераблытала, мяне завуць не Жан-Луі, а Жан-Клод.

— Ну, я, значыць, мела на ўвазе іншага. Ды вы ўсе ўрэшце адзін аднаго вартыя.

— Ты зноў не ў тэксце, Гладыс, — сказаў гандляр.

— Ах! Ёсць, аказваецца, тэкст? Вось табе маеш — я заўсёды даведваюся апошняя!

Я засмяяўся. І быў адзіны, хто гэта зрабіў. Кніжны гандляр прасвідраваў мяне позіркам, потым сказаў Гладыс:

— Ніхто цябе не прымушаў здымацца ў гэтым фільме. Калі сцэнар табе не спадабаўся, магла б ад ролі і адмовіцца.

— Марк бы мяне забіў!

Яна дадала:

— Добра, буду чытаць твой тэкст. Ужо і пасмяяцца нельга...

Рэпетыцыя аднавілася і далей прайшла бездакорна. Гладыс гуляла выдатна.

— Добра, — ухваліў гандляр. — Здымаем.

Ён зноў папрасіў цішыню. Гукаінжынер сказаў, што ў яго ўсё гатова.

— Матор!

— Сам ты матор! — азвалася Гладыс.

Я адчуў, што гэта вырвалася ў яе мімаволі.

— Стоп! Спыніць запіс! — закрычаў гандляр. — Гладыс, усё, я сыты па горла!

— Якое супадзенне, і я таксама! — сказала яна, устаючы. — Вось і здымай свой дэбільны фільм сам!

Яна адштурхнула аператара і рушыла ўверх па лесвіцы. Марк Альбі сядзеў побач са мной. Ён з уздыхам прамовіў:

— Чорт ведае што, проста чорт ведае што...

Ён устаў і сказаў кніжнаму гандляру:



— Я вельмі прашу прабачэння, Ален...

— Ты тут ні пры чым. Дый нічога страшнага, мы яшчэ нічога важнага не знялі.

Гандляр прабег заклапочаным поглядам па прысутных і спыніўся на Ганне.

— Ты зможаш вывучыць дзесяць радкоў за пяць хвілінаў?

Ганна кіўнула з сур'ёзным выглядам і адразу разгарнула сцэнар. Закрыўшы вушы далонямі, каб лепш адасобіцца ад навакольнага свету, яна ўзялася чытаць. Вусны ў яе варушыліся, але з іх не вылятала ні гуку.

— Пайду пагляджу, што яна там, — сказаў Марк гандляру. — Паспрабую з ёю пагутарыць.

— Марк, я назад яе ўжо не вазьму.

Мой сябар сумна кіўнуў галавой і таксама рушыў уверх па лесвіцы. Пакуль Ганна была занятая, я павярнуўся да рудой з упалымі шчокамі. Яе звалі Сьільвіяна Сэбаўн. Яна спытала, чым я займаюся ў жыцці.

— Гатова, — сказала Ганна, падымаючы голаў.

Марк у гэты момант ужо зноў спускаўся па лесвіцы. Я звярнуў увагу кніжнага гандляра, што, калі Ганна будзе гуляць ролю, першапачаткова прызначаную Гладыс, могуць узнікнуць нестыкоўкі, бо ў папярэдняй сцэне было бачна, што Ганна танцуе, тым часам як Гладыс рабіць гэта была не павінна. З іншага боку, Ганна не можа быць так жорстка расчараванай у «Жан-Клодзе», калі толькі хвіліну назад сама выкручвалася перада мной. Гандляр адказаў, што падумае над пытаннем.

Тады я спытаў у Марка Альбі:

— Ну што, яна яшчэ крыўдуе?

— Не. Паехала з адным хлопцам, з тых, што былі на аўтаматах, з бялявым. Ён паабяцаў завезці яе да Парыжа на матацыкле.

## IV

Наступнымі днямі Гладыс, узброіўшыся ёмістым фотадасье, якое Марк Альбі падрыхтаваў для яе з дапамогай некалькіх фатографіаў-аматараў (чыё сяброўства ён і захоўваў дзеля такіх мэтаў), паспрабавала знайсці месца ў якім-небудзь мадэльным агенцтве. Спроба не ўдалася. Мой сябар казаў, што прычына ў трохкі мацнейшых, чым трэба, клубах. Я ж сцвярджаў, што прычына ў фатаграфіях. Гладыс была не фотагенічная.

Няўдачы яе прыгняталі. Увечары яна вярталася дадому або ў шаленстве, або ў роспачы. Марк Альбі стараўся яе падбадзёрыць.

Я сказаў сябру, што ёй, можа, больш хочацца, каб ён падбадзёрваў не яе, а сябе. Чаму б яму самому не паспрабаваць знайсці што-небудзь? Мог бы пашукаць якую больш грашовую працу, чым гэтыя курсы па каратэ, зняў бы нармальную кватэру, купіў бы машыну, звазіў бы Гладыс куды-небудзь у падарожжа, пазнаёміў бы яе з новымі людзьмі і сам пазнаёміўся б з кім-небудзь новым, увогуле памяняў бы жыццё.

— Ты не разумееш, — адказваў ён. — Усё правільна, ёй сапраўды трэба жыць у лепшых умовах, але ж галоўнае для яе — рэалізавацца. Самой стаць кімсьці.

— А калі яна на гэта няздольная?

— У яе здольнасцяў — хоць адбаўляй, і ты гэта ведаеш.

— А калі па нейкай прычыне яна іх не можа раскрыць?

— Ну, але ж паспрабаваць, тым не менш, можа?

Я стараўся пераканаць свайго сябра, што пры ўсёй сваёй чуйнасці, усёй сваёй інтуіцыі, усёй сваёй вынаходлівасці (а ў яе гэтыя якасці ўсе былі) Гладыс ніколі і нічога ў жыцці рабіць не будзе, бо ёй не так важна жыць

самой, як падабацца іншым, на так важна рабіць нейкія самастойныя рухі, як бачыць, як завіхаюцца вакол яе, не так важна самой кахаць, як быць абагаўлянаю ўсімі, — а ўсе гэтыя тры выпадкі прадугледжваюць пазіцыю са складзенымі рукамі.

— Нешта рабіць павінен ты, а не яна.

— Дык я і раблю нешта! Праводжу заняткі, рыхтую фільм...

— Гэтага мала.

— Ну, а ты — ты што робіш?

Гэтае пытанне не было ніяк звязанае з тэмай нашай размовы, і задаючы яго мне, Марк Альбі проста хацеў паказаць, што калі ён асабліва нічога не робіць, дык і я раблю не больш за яго, — з чым я цалкам гатовы быў пагадзіцца.

— Але ж з нас двух не я кахаю Гладыс, — мякка значыў я.

Я адчуваў, што заўвага прывяла яго ў разгубленасць. Ён пазбягаў майго погляду. І шумна соп носам, выпускаючы з ноздраў дым ад цыгарылы.

Упарта адмаўляючыся шукаць пэўнага месца ў грамадстве, якое дзякуючы сваім перавагам дазволіла б яму ўтрымаць побач з сабой Гладыс, Марк Альбі рабіў гэта не так праз павагу да пэўных прынцыпаў, якія мы выпрацавалі ў сябе з падлеткавага ўзросту, як праз ляготу. Ён быў ленаваты. Раніцай ён уставаў заўсёды з вялікаю цяжкасцю, дый гарачы шакалад, асабліва такі, які гатаваў ён, — густы, салодкі і шчодра забелены вяршкамі — яшчэ нікому не надаваў жадання пакарыць сусвет. Бадай, наадварот, ён спараджае жаданне зноў легчы. Пасля снедання мой сябар напускаў ванну і потым пралежваў у ёй гадзіну, курачы цыгарылы і чытаючы «Французскае кіно». Са сваёй міні-аднапакаеўкі ён выбіраўся не раней за першую ці другую гадзіну дня, калі ўсе месцы ўжо занятыя і шукаць чаго-небудзь не мае сэнсу. Затое калі

да вячэры маеш жаданне нечым прабавіць час — на гэта заўсёды ёсць кінатэатры ці суседні культурна-выставачны цэнтр Бабур.

— Я ні ў чым цябе не папракаю, — зноў сказаў я. — У прынцыпе, было б незразумела, як твой лад жыцця можа мне не падабацца, калі і я живу гэтак сама. Але ж такі лад жыцця не падабаецца Гладыс. І калі ты хочаш Гладыс захаваць, трэба жыць па-іншаму. А калі табе ўсё адно — няма і гаворкі, каб нешта мяняць.

— Мне не ўсё адно, але што я, па-твойму, павінен рабіць?

Тут я нічога адказаць не мог.

— Да Гладыс кожны дзень ліпнуць усякія тыпы, якія зарабляюць па дзесяць-дваццаць касых у месяц, нават болей. Калі яна пры гэтым застаецца са мной, значыць праблема — не ў грошах. А калі аднойчы яна з кім-небудзь сыдзе, ну, тады ты мне і падшукаеш працу, дзе я змагу зарабляць па дзесяць-дваццаць тысяч у месяц, — спадзяюся, гэтага хопіць, каб яна захацела вярнуцца?

Гэтае пытанне я пакінуў па-за ўвагай, бо яно, у прынцыпе, мне і не адрасавалася. Я развіваў сваю аргументацыю далей:

— Яна застаецца з табой, таму што яна цябе любіць, але ваш лад жыцця яна ўжо не любіць. І таму ты павінен памяняць гэтае жыццё, калі хочаш захаваць Гладыс. Калі не зробіш гэтага, яна ўрэшце пачне любіць цябе менш, чым іншая жыццё — тое, што ёй прапануе які-небудзь іншы хлопец, і ўрэшце яна ад цябе сыдзе.

Я казаў Марку Альбі, што Гладыс яго кахае, але, у прынцыпе, мне гэта было невядома. Яна ніколі не прызнавалася мне ў пачуццях да майго сябра. Думаю, у яе былі да яго прыкладна такія ж пачуцці, як я ў той час меў да Эмеліны, — мешаніна ўдзячнасці, дружбы і сексуальнай пажады. Не ведаю, ці казаў я, але, па-мойму, не казаў: Гладыс страшэнна любіла займацца сексам з маім сябрам.

Ён адмоўна пакруціў галавой.

— Яе праблема — гэта праблема асабістага характару. Яна знікне, калі яна пачне штосьці рабіць, пачне зарабляць на жыццё, стане самастойная. Тады адносіны паміж намі зменяцца.

Урэшце, я быў з ім згодны. Пункты погляду ў нас разыходзіліся роўна ў той меры, у якой ён верыў у Гладыс (бо кахаў яе), а я — не верыў (па адваротнай прычыне).

Ён папрасіў рахунак. Перад тэатрам Гімназіі мы развіталіся. Калі мы выходзілі з рэстарана, я папытаўся, ці не правядзе ён мяне да плошчы оперы, дзе я сяду на метро і паеду да сябе на Вілье (я тады ўжо не жыву у Манон). Ён кіўнуў. Але калі мы дайшлі да тэатра Гімназіі, сказаў:

— Ведаеш, не хачу я праводзіць цябе да плошчы оперы.

Гэта былі першыя непрыемныя словы ад пачатку нашага сяброўства, якія ён мне казаў.

Мы паціснулі адзін аднаму руку.

Праз два дні ён патэлефанаваў. Ён пабіўся з Гладыс, і яна сышла.

Была адзінаццатая вечара. Я даехаў на метро да станцыі Рэамюр-Севастопаль і потым пешкі дайшоў па Севастопальскім бульвары да ягонага дома.

Гладысіны абцасы мелі сваё адмысловае гучанне на лесвіцы, мой сябар адрозніваў іх перастук ад любога іншага, ва ўсякім выпадку яны ніяк не нагадвалі мяккага і ледзь чутнага шаргацення, якое пакідалі на прыступках той самай лесвіцы падэшвы маіх красовак. Тым не менш, калі мой сябар адчыніў дзверы, у мяне склалася ўражанне, што ён спадзяваўся ўбачыць на парозе не мяне, а яе. Зрэшты, яна сапраўды была настолькі непрадказальная, што магла пазычыць у каго-небудзь кеды, а потым вырашыць вярнуцца і пахваліцца перад Маркам Альбі, якія яны ў яе беленькія.

— Заходзь, — прамовіў мой сябар.

— Што гэта ў цябе ў руцэ?

— Гэтая дзяўчына звар'яцела. Проста з глузду з'ехала.

Марк Альбі нерухома стаяў у цэнтры пакоя. Здавалася, ён чакае, што сцены зараз растлумачаць яму, што толькі што адбылося. Я ніколі не бачыў у яго вачах гэтага жаласлівага і распачнага пытання, якое бывае ў вачах дзіцяці, калі яго б'юць, а яно не разумее за што. Марка Альбі ніхто ніколі не біў.

— Што-небудзь вып'еш? — нарэшце папытаўся ён.

І не дачакаўшыся адказу, наліў у дзве шклянкі «Марціні» і адну працягнуў мне. На пісьмовым стале ляжалі фотаздымкі Гладыс. Яны былі ўсе падраныя. Падышоўшы, я заўважыў, што некаторыя Марк Альбі пачаў склейваць празрыстым скотчам.

— Гэта яна падрала?

Ён сеў на ложак, прасціна і коўдра былі збітыя комам да сцяны.

— Я ж ледзь са скуры не выпрагся, стараўся ёй зрабіць гэтыя здымкі. Знайдзі фатографа, дамоўся якасна аддрукаваць...

Зазваніў тэлефон. Марк Альбі імгненна апынуўся ля апарата. Ухапіўшы слухаўку, ён выдыхнуў:

— Слухаю.

Гэта быў кніжны гандляр. Марк Альбі слухаў яго секунд дзесяць-пятнаццаць, потым бясколерным тонам сказаў: «Добра», — і даў адбой.

— Ален заўтра ладзіць прагляд першага адзнятага матэрыялу. Пойдзеш са мной?

— Можна. Дык што ў вас адбылося з Гладыс?

Ён устаў, выгляд у яго зноў сведчыў аб поўным неразуменні, за што яго пакаралі. Сеўшы каля стала — масіўнага дубовага стала, які ён перавёз з Банды, — ён двума пальцамі прыўзняў адну са склееных фатаграфій, на якой яны з Гладыс былі знятыя на вуліцы Бэртэн-Пуарэ.

У той дзень ён быў у сваёй вельветавай куртцы. Вушы ў яго тырчалі, ён толькі выйшаў з цырульні. Ён глядзеў на Гладыс, а яна — у аб'ектыў. Дзявочыя кудзеры кудлаціў зімовы вецер.

— Яе адмовіліся ўзяць у Кацярыны Арле.

— І вы праз гэта пабіліся?

— Не. Яна ўчыніла сцэну. Сцэну...

Ён выдыхнуў у столь і коротка, з горыччу засмяяўся.

— Яна пераспала з адным тыпам.

— І гэта першы раз, калі яна табе здрадзіла?

Да таго, як я пачаў апісваць гэтую сцэну, я і не памятаў, што задаў яму тады гэтае пытанне, якое цяпер сваёй жорсткасцю выклікае ў мяне здзіўленне й няёмкасць. Але тады я, пэўна ж, задаваў яго, не маючы на ўвазе нічога благога, — так, як паліцыянт пытаецца ў ахвяры, ці не бачыла яна раней чалавека, які на яе напаў, дзе, калі і з кім, — ён проста збірае інфармацыю. Праўда, паліцыянт заўсёды мае на ўвазе якраз благое.

— Першы, — адказаў Марк Альбі і адклаў фатаграфію.

Калі Гладыс выйшла ад Кацярыны Арле, да яе прычапіўся нейкі мужчына сярэдняга ўзросту, даволі абыходлівы. Ён сказаў (гэтую сцэну яна распавяла мне некалькімі днямі пазней — дарэчы, у прысутнасці Марка Альбі): «Я вас, безумоўна, нідзе ніколі не бачыў, але хіба гэта нешта значыць?»

Было пятнаццаць хвілін на першую. Яна адказала, што нічога, і яны выпілі па філіжанцы кавы ў «Драгстор Пабліцыс». Мужчына сказаў, што спыніўся ў гатэлі «Плаза». Ці не жадае яна ненадоўга падняцца да яго ў нумар? «Добра, — сказала яна, — але пры ўмове, што вы не будзеце сябе паводзіць прыстойна».

Думаю, у яе не было ніякага намеру здраджваць Марку Альбі з гэтым незнаёмцам. Яна проста хацела пазабавіцца — давесці мужчыну да гатэля, пацалаваць у засос на

вачах у парцье і кінуцца прэч з крыкам: «Гвалтуюць!» Ёй і раней часцяком выпадала рабіць жарты у такім стылю, і дарэчы, калі яна распавядала пра іх Марку Альбі, гэта яго вельмі смяшыла. Але перад уваходам у «Плазу» яна дала слабіну. Не думаю, што раскоша гатэля спакусіла яе настолькі, каб яна вырашыла легчы ў ложак з мужчынам, якога не ведала і які не надта ёй падабаўся (ён пачынаў лысець). Проста ёй не хапіла духу сысці. Яна спалохалася, што будзе выглядаць ідыёткай. Спальня ў нумары была ў чатыры разы большая за аднапакаёўку Марка Альбі. Апроч самой Гладыс, ніхто ніколі не даведаецца, добра ці кепска займаўся каханнем той тып, бо гэтай дэталі яна нікому з нас не паведаміла. Яна сказала толькі, што пасля мужчына выказаў жаданне ўбачыцца з ёю зноў.

— Не думаю, што гэта будзе магчыма, — адказала яна.

Мужчына папрасіў у яе нумар тэлефона. Яна адмовіла. Тады ён сказаў, што прабудзе ў Парыжы яшчэ тыдзень, і пры жаданні яна можа зайсці да яго ў любы момант або, калі яго не акажацца ў нумары, пакінуць цыдулку ў рэцэпцыі. Яна кіўнула і павярнулася да дзвярэй.

— Ты не пацалуеш мяне? — папытаўся мужчына.

— Не, — адказала яна.

На Елісейскіх палях яна села ў метро на станцыі Франк-ліна Рузвельта.

— Там была проста жудасная цісканіна! — паскардзілася яна Марку Альбі, калі праз гадзіну апісвала яму гэтую гісторыю.

Закончыўшы, яна засмяялася.

Тое, што яна ўсё і адразу выклала майму сябру, тлумачылася проста: яна ўвогуле ніколі і нічога ні ад каго не хавала. Калі яна лічыла, што хлопец брыдкі, яна так яму і казала ў вочы: «Шаноўны, ты брыдкі!» У рэстарачыі, калі страва ёй не падабалася, яна шпурляла яе ў твар афіцыянтцы (я нічога не перабольшваю, я сам двойчы



бачыў, як яна запусціла ў афіцыянтку талеркай). Ці яшчэ, напрыклад, калі мы з Ганнай прыходзілі да іх на Севастопальскі бульвар на вячэру, нашая прысутнасць не замінала ёй узяць і легчы ў ложак, калі яе разбіраў сон, ці выставіць нас за парог, калі ёй хацелася пабыць з Маркам Альбі сам-насам (Ганне, вядома, усё гэта падабалася мала). Карацей, яна казалі і рабіла ўсё, што ёй прыходзіла галаву. Што да майго сябра, то ён у залежнасці ад таго, наколькі чароўны ці жудасны дзень яна дазволіла яму перажыць, даваў яе словам і ўчынкам два розныя тлумачэнні: першае заключалася ў яе абсалютнай шчырасці ў дачыненні да сябе і да іншых, другое — у клінічнай адсутнасці ў яе ўсякага такту. Я, са свайго боку, лічыў, што ў словах Гладыс не было праўды, а значыць, яна не была ні шчыраю, ні нетактоўнаю, бо тое, што ў яе круцілася ў галаве, было не праўдай, а нейкай сутаргавай і непаслядоўнаю чахардой, хаваючыся за якою, сама яна заставалася нерухомай і заглыбленай у толькі ёй вядомыя думкі. Яе выбрыкі і свавольныя ўчынкі ніякім чынам не ўскладалі на яе ніякай адказнасці, і па маім разуменні, у гэтым якраз ляжала прычына яе прызнання ва ўчыненай здрадзе: гэтая гісторыя была для яе нічым, гэта быў проста вецер, чарговая гульня, каб неяк прабавіць тое, што я, калі казаць проста, называў смерцю. А з якой такой ласкі той, хто жыве са смерцю, павінен захоўваць абыходлівасць з тымі, хто жыве з жыццём? Гэта ўвогуле не яго справа.

Але па праўдзе, усярэдзіне Гладыс быў нехта яшчэ — той, хто змагаўся са смерцю, і менавіта ён, гэты нехта, прагнуў быць каханым і ўратаваным Маркам Альбі, а цяпер кінуўся шукаць кагось іншага, бо мой сябар ужо не меў сілы трымаць яму галаву над вадой, чорнай вадой, у якой танула другая — мёртвая дзяўчына Гладыс.

Мой сябар жорстка ўшчуваў яе ў здрадзе. Ён палічыў, што яна аддалася мужыку з «Плазы» праз сваю пра-

дажнасць. Ён не зразумеў — ці зразумеў надта позна — тры галоўныя рэчы: першую — што дзеяннямі Гладыс кірвала не прадажнасць, а гульня — гульня, цячэннем якой сама Гладыс ужо не кірвала; другую — што, калі яна здрадзіла яму толькі цяпер, хоць на працягу трох першых месяцаў іх сумеснага пражывання мела магчымасць зрабіць гэта кожны дзень, гэта значыла, што цяпер, стаміўшыся чакаць ад яго нейкага новага жыцця, яна была гатовая пашукаць яго ў нейкім іншым месцы; і нарэшце трэцюю — што яна ставілася да яго не толькі як да каханка, але і як да сябра, і што сябар мусіў выслухаць і прыняць расказ, які не спадабаўся б каханку.

Калі б Марк Альбі зразумеў гэтыя тры рэчы раней, ён не павёў бы сябе так, як павёў тым вечарам. Ён узяў бы Гладыс у свае абдымкі і пагасіў бы святло. Ён сказаў бы, што кахае яе такую, якая яна ёсць, разам з яе раздвоенасцю, з яе ненаўмыснаю жорсткасцю, з яе экспансіўнасцю і з яе адчаем таксама. Ён сказаў бы, што яны перадусім сябры, хлопчык і дзяўчынка, якіх выпадкова выкінула на адну скалу і якія будуць старацца, нягледзячы на шторм і нястачу ежы, дабрацца разам да шчаслівай гавані. І тады не было б ні кухталёў, ні драпін — былі б, на вялікім ложку, проста двое дзяцей, якіх яшчэ чакае наперадзе нямала выпрабаванняў, але яны іх не баяцца, бо кожны з іх мае сябра. А назаўтра Марк Альбі ўстаў бы з самага ранку і пайшоў бы на пошукі працы, бо ў гэтым і заключалася цана жыцця, бо жыццё без Гладыс нічога не значыла.

Замест гэтага ён падаўся гневу і закрычаў, што, калі нешта падобнае яшчэ раз паўторыцца, ён выгане яе прэч. Яна глядзела на яго, атарапеўшы, потым пачала збіраць чамаданы. Ён зачыніўся ў кухні. Як звычайна бывае ў канцы ўсякага больш-менш доўгага перыяду жыцця, які нам прыносіў і пакуты, і нямала добрых і шчаслівых хвілінаў таксама, ён успамінаў толькі прыемныя моманты

іх сумеснага жыцця з Гладыс: іх першы дзень у аднапакаёўцы, перастрэлку снежкамі пасля бразільскага фэсту ў гімназіі, вечар, калі яны разам хадзілі глядзець «Незразуметага» Камэнчыні\* ці калі ён суцішаў яе па дарозе дадому, пад снегападам, пасля таго, як нас усіх разам з Патрыкам выгналі з прагляду «эпізодаў» на Ганніных курсах, і г. д. І яшчэ яму ўявілася раптам, у што ператворыцца яго жыццё, калі Гладыс сядзе, — у шэрае жыццё маладога халасцяка без грошай і сталай працы: метро, танны кітайскі рэстаран і па вечарах — кіно. Яму ніколі ўжо не пакахаць такой дзяўчыны — такой прыгожай і настолькі дзіўнай (слова «дзіўны» было адным з улюбёных у Марка Альбі, побач з «чуйнасць» і «моц»). Ён ужо не адразу мог угледзець у натоўпе прыгожую фігурку, якую я паказваў яму, ці твар, які мяне ўсхваляваў. Прычынаю гэтага, з аднаго боку, была звычка, якую ён набыў падчас прагулак з Гладыс, чыя рэўнасць межавала з шаленствам, — звычка ўвогуле не глядзець на жанчын, а з другога — цвёрдая ўпэўненасць, што яна найпрыгажэйшая і шукаць каго-небудзь яшчэ сэнсу не мае. «А калі ты не шукаеш нікога, — казаў мой сябар нейкім дзівакаватым тонам, — то і няма сэнсу шукаць, бо іначай гэта ўжо хвароба».

Ён вярнуўся ў пакой і паспрабаваў абняць Гладыс. Яна закруціла галавой, пачала адбівацца. Яна плакала. Ubачыўшы гэтыя слёзы, ён паверыў, што яна не сядзе і захацеў яе пацалаваць. Яна ўляпіла яму гучную поўху, пачала тупаць нагамі і махаць кулакамі ва ўсе бакі. Ён ухапіў яе за рукі, стараючыся спыніць. Тады яна нахіліла галаву і ўкусіла яго. Ён адпусціў.

— Я сытая табою па горла! — закрычала яна. — І тваёй паганай кватэрай таксама! І тваім кіно! Не хачу цябе болей бачыць ніколі! Ненавіджу цябе!

Ён спыніў аповед, зноў званіў тэлефон. Гэта была Ганна. Ён перадаў мне слухаўку.

— Дыд'е?

— Так.

— Патрык на кальцавой разбіўся насмерць на мата-цыкле.

— Што там? — спытаў у мяне Марк Альбі.

— Патрык загінуў.

Я спытаўся ў Ганны, ці не хоча яна, каб я прыехаў. Яна сказала, што патрэбы няма, яна будзе сёння спаць з Манон.

— Дабранач, — машынальна прамовіў я.

— Не думаю, што гэтая ноч будзе добрая.

— Прабач.

— Убачымся заўтра, на Бэртэн-Пуарэ.

— Добра. Да заўтра.

Я паклаў слухаўку. Марк Альбі працягнуў мне цыгарылю. Я адмоўна пакруціў галавой. Ён запаліў сваю і зноў сеў каля стала. Запанавала доўгае маўчанне. Я стаяў спінай да сябра і чуў, як ён перабірае фота.

— А потым, — сказаў ён, — яна пачала драць фатаграфіі...

## V

Жонка кніжнага гандляра выключыла святло, і прагляд пачаўся. Калі Гладыс узнікла на экране, Марк Альбі не праявіў ніякай рэакцыі.

— Шчыра сказаць, шкада, — прызнаўся кніжны гандляр. — У яе ўсё-ткі талент.

Мой сябар паківаў галавой.

Здавалася, кінастужка перажыла гэты час, састарыўшыся разам з намі, бо ў кожным поглядзе, якім Гладыс глядзела ў камеру ў канцоўцы дубля, суправаджаючы яго якой-небудзь грымасай, раней чым аператар паспяваў

выключыць матор, я чытаў злосць, ачарсцвеласць і стому, якіх зусім не заўважыў у дзень здымкаў.

Паступова дабраліся да эпизоду, калі Гладыс з перакошаным ад напружанасці і весялосці тварам чалавека, які ледзь стрымлівае свой смех, выпаліла: «Сам ты матор!»

— Марк, я не мог павесці сябе іначай, — сказаў кніжны гандляр. — На маім месцы і ты зрабіў бы тое самае.

Марк Альбі не прамовіў ні слова.

Цяпер сядзець побач з «Жан-Клодам» настала чарга Ганны. У параўнанні з тварам Гладыс, падобным на зменлівы краявід, які то свяціўся ўнутраным святлом, то пакрываўся ценем, які быў гатовы, адчувалася, да любога шаленства, да любых прыгодаў, але адначасова быў поўны спалоху, аблічча Ганны выглядала мёртвым. Вядома, Ганна гуляла горш за Гладыс таму, што даўжэй за яе хадзіла на курсы да Марсэлена, але галоўная прычына заключалася ўсё-ткі ў адсутнасці ў яе нават дзесятай часткі Гладысінай дасціпнасці і чуйнасці. Разам з тым у яе было нямаля «чалавечых якасцяў», — як кажуць тыя, хто кожную пятніцу збіраецца ў «Гіпапатамусе»\* паесці ялавічыны і пагаварыць за жыццё, — якасцяў, якіх якраз бракавала Гладыс: Ганна была ўважлівая, добрачытлівая, спагадлівая, шчодрая. Але можа быць, усе гэтыя якасці, насуперак таму, што прынята лічыць, — здабытак людзей з атрафіяванаю чуйнасцю і агрубелым мышленнем. Бо залішне вострае ўспрыняцце і паспешлівасць думкі якраз і ёсць тым, што ў першую чаргу выклікае раздражненне і непрыняцце ў іншых; і гэта прымушае людзей дасціпных і чуйных адступаць назад, шукаць зноў і зноў натыкацца на тыя самыя шэрыя сцены і тыя самыя магільнікі смецця. Па меры такіх насококаў і ўцёкаў каханне пакрысе памірае, а калі ніхто ўжо не мілы,

---

\*Французская сетка грыль-рэстаранаў, якія адносяцца да сістэмы досыць якаснага і не дарагога «фаст-фуду».

узнікае думка, што і намагацца не варта (бо дзеля каго намагацца?), і ты зачыняешся ў крэпасці, дзе пачынаеш з нецярпеннем чакаць канца гэтага цырку. Праблема адна — у крэпасці нудна. З яе ўвесь час карціць высунуцца. Адсюль і ўсе беды.

— Ну, што ты пра ўсё гэта скажаш? — спытаў кніжны гандляр у Марка Альбі.

— Усё добра, — сказаў мой сябар адрывістым голасам.

— Крыху ёсць перагіб, не?

— Ну, трошачкі.

Пры кожнай перамене бабінаў (іх было чатыры) Марк Альбі бегаў тэлефанаваць да сябе ў аднапакаёўку на выпадак, калі Гладыс раптам вярнулася.

Калі мы выйшлі ад гандляра, быў яшчэ дзень. Афіцыянт накрываў сталы на тэрасе рэстарана, адзеленай ад тратуара шэрагам жывых раслін у кадках. Людзі на прыпынку чакалі аўтобуса. У паветры веяла цяплом.

— Прыйдзеш на пахаванне?

— На пахаванне?

— Ну, Патрыка.

— Ах, ну так!.. Прабач, я задумаўся.

Я ніколі раней не заўважаў за Маркам Альбі адсутнасці ў яго чалавечай спагады. Нібыта просячы прабачэння, ён папытаўся:

— Гэта калі?

— Заўтра раніцай.

— Заўтра раніцай...

І я адчуў, як ён ледзь стрымаўся, каб не дадаць: «Можа, і Гладыс ужо вернецца...»

Мы брылі па бульвары, і я думаў, што Патрык больш ніколі не будзе падвозіць Ганну дадому на сваёй сіняй «Хондзе», пакуль я буду ехаць па тым самым маршруце ў метро і ў тысячны раз пераконваць сябе здаць на правы. Нам будзе цяжка цяпер займаць нашы звычайныя месцы

ў кафетэрыі на Ганніных курсах і завітваць у рэстараны, куды разам з намі хадзіў Патрык і дзе ён часцяком замаўляў (бо ніколі не хацеў есці) газету ці кнігу, хоць гэты жарт ні разу не расмяшыў афіцыянта.

## VI

Гладыс вярнулася тым жа вечарам, незадоўга да поўначы. Марк Альбі патэлефанаваў мне назаўтра з самага ранку, каб паведаміць навіну. Я толькі лёг спаць, бо ўсю ноч працаваў над радыёп'есай для «Франс-Інтэр», якую павінны былі пусціць праз два тыдні.

Я быў з ім мала прыязны. Я заявіў, што ён мяне пабудзіў. І потым спытаў, ці ён урэшце пойдзе на Патрыкава пахаванне ці не.

— На пахаванне? — перапытаў ён дакладна тым самым тонам, як напярэдадні.

І спахапіўся:

— Ах, ну так...

Ён паспеў забыць. Некалькімі днямі пазней Гладыс мне прызналася, што Марк Альбі паведаміў ёй пра смерць Патрыка толькі пасля таго, як патэлефанаваў мне. Гэтая навіна яе засмуціла. Патрык заўсёды забаўляў і кранаў яе. Яна, як усе, пакеплівала з яго, і, бывала, жорстка, асабліва калі перадражнівала яго заіканне:

— У цяця... ..бе не бубу... будзе агеньчыку? — часам пыталася яна ў Патрыка, трымаючы між пальцамі цыгарэту.

Але ўвогуле яна любіла яго. Яна ўвогуле любіла людзей, якія мелі цяжкасці з выказваннем думкі. Можна быць, таму што гэта дазваляла ёй гаварыць самой, але ў большай ступені таму што і яна мела такія самыя цяжкасці, хоць і балбатала безупынку.

Яна ні ад каго не хавала, што ноч правяла ў «Плаза», што снеданне ёй прынеслі ў ложак, што абедала яна ў «Фукэт'с», а потым міласціва пагадзілася прыняць у падарунак чорную начную сарочку з карункамі, якую залётнік паднёс ёй са словамі: «Гэта — каб твой сябар на мяне не крыўдаваў». Пасля гэтага, павячэраўшы «У Ліппа»\*, яны накіраваліся ў «Адэон»\*\*. У антракце яны сышлі, бо ёй стала нудна.

Яна не магла сказаць, якую п'есу тады паказвалі ў «Адэоне». Гэта была «Дачная трылогія», якую я нядаўна глядзеў па тэлевізары і што дазволіла мне зразумець, чаму Гладыс захацела сысці ў антракце. Па-першае, гэты твор у Гальдоні сапраўды занудлівы, а па-другое, Людміла Мікаэль\*\*\* — прыгажуня.

Калі яны сядзелі «У Кастэль»\*\*\*\*, яна адчула згрызоты, у чым прызналася свайму спадарожніку. Той адразу прапанаваў завезці яе на Севастопальскі бульвар і нават чвэртку гадзіны пачакаць на выпадак, калі Марк Альбі не пагодзіцца яе ўпусціць (такога не здарылася). Ён быў цалкам гатовы пакінуць яе ў сябе і надалей, бо — гэтыя словы яна перадала мне асабіста — у яго пачынала ўзнікаць да яе «пэўнае пачуццё». А гэта, як ён прызнаўся, у яго здаралася рэдка. Такая элегантнасць у выказваннях асляпіла Гладыс. Выходзячы з машыны, яна дала яму нумар Маркавага тэлефона.

Я падлічыў, што без уліку кошту пражывання ў «Плазе», дзе за суткі трэба заплаціць недзе каля 500 франкаў, той дзень абышоўся мужычку прыкладна ў 1600 франкаў, ці то ў суму, якой мне хапіла б на добрыя два тыдні.

---

\*Шыкоўны піўны рэстаран, месца тусовак самай гламурнай публікі: актораў, інтэлектуалаў, палітыкаў.

\*\*Славуты парызскі тэатр з пераважна класічным рэпертуарам.

\*\*\*Сучасная французская актрыса тэатра і кіно.

\*\*\*\*Парызскі клуб-рэстаран, які славіцца сваёй вытанчанай гастронамічнаю кухняй.)



Мужчына — будзем называць яго Жорж, бо гэтае імя з прычыны Жоржа Пампіду Марк Альбі ненавідзеў, — патэлефанаваў надвечоркам наступнага дня. Мы якраз вярталіся з пахавання й хаўтураў, і Марк Альбі запрасіў зайсці да сябе выпіць па чарцы. Ён зняў слухаўку, потым, пасля паўзы, сказаў:

— Не, месье. Тут Сьльвіяны няма.

Зноў утварылася паўза.

— О не. Гэта нумар 233 55 13. Да пабачэння, месье.

Ён даў адбой. Потым кінуў позірк на Гладыс, якая, седзячы на ложку, гартала часопіс моды (яшчэ адзін падарунак Жоржа). Тады ён набраў другі нумар і папрасіў Сьльвіяну. Узнікла паўза. Потым:

— Выбачайце, мадам. Я, напэўна, памыліўся нумарам.

Ён павесіў слухаўку, і Гладыс адарвала вочы ад часопіса.

— Хто такая гэтая Сьльвіяна? — спытала яна.

— Ты. Толькі што тэлефанаваў Жорж. Калі ён пачуў мой голас, ён спытаў Сьльвіяну.

— Дурасць нейкая! — сказала Гладыс.

Яна ўстала з ложка.

— Калі хоча са мной пагаварыць, трэба мяне і пытацца. Я зараз патэлефаную ў «Плазу».

Яна ўзяла тэлефон, выйшла ў калідор і зачыніла за сабой дзверы. Марк Альбі ўключыў, потым выключыў тэлевізар. Я гартаў «Тоньё Крэгера», якога перад тым даў яму пачытаць і які цяпер, мусіць, разам з іншымі яго кнігамі і рэчамі ляжыць дзе-небудзь у яго маці ў Банды.

Ганна стаяла каля акна, усунуўшы рукі ў кішэні сваёй куртачкі з капюшонам. Раз-пораз яна абапіралася лбом аб шыбу.

Патрыкавы сваякі паставілі на магіле нашага сябра камень з выбітай на ім выявай хлопца на матацыкле. Гравёр да таго ўлічыў усе дэталі, што на баку можна было нават прачытаць слова «Хонда».

Гладыс вярнулася ў пакой і паставіла тэлефон на месца.

— Ну вось, усё ў парадку, — сказала яна. — Што будзем рабіць?

— Я пайду дадому, — сказала Ганна.

Я пайшоў разам з ёю. Мы брылі па бульварах. Каля станцыі «Рышэль-Друо» я прапанаваў узяць таксі.

— І куды ехаць?

Мы пайшлі далей.

— Я ніколі не бачыла твайго пакоя.

— Там няма чаго глядзець. Ложак, стол, крэсла, тэлефон...

— Але гэта месца, дзе ты жывеш.

— Не. Гэта месца, дзе я сплю.

Мы спыніліся перад кінатэатрам, дзе круцілі адзін з фільмаў пра Тройцу з Тэрэнсам Хілам і Бадам Спэнсэрам. Нядаўна я хадзіў у гэты кінатэатр чарговы раз паглядзець «Буча Кэсэды і Сандэнса Кіда», якіх упершыню бачыў два гады назад з Маркам Альбі.

— Паехалі да цябе, — сказала Ганна.

— Паслухай, яшчэ толькі пяць вечара, што мы будзем рабіць у маім пакоі?

Я ніколі яшчэ нікога не прыводзіў у свой пакой. Нават Эмеліну. Нікога. Я быў упэўнены, што ён нікому не спадабаецца і ніхто не зразумее, чаму ён падабаецца мне. У пэўным сэнсе, ён быў маёй таямніцай і маёй бядою.

— Паехалі да цябе, — паўтарыла Ганна.

## VII

Нос у Эмелін выглядаў па-рознаму, у залежнасці адкуль на яго паглядзець: з аднаго ракурсу ён быў гарбаты і цяжкі, з другога — тонкі і прамы, і гэта надавала дзяў-

чыне, якая мяне кахала, два абліччы, якія безупынку змешваліся і мяняліся ў белых струменях яе валасоў.

Але аказалася, што валасы яна падстрыгла. Яна патлумачыла:

— Цябе ніколі немагчыма заспець, а сам ты не тэлефануеш, вось я і прыехала. Можа, я цябе турбую?

Яна была бледная. Адчувалася, што ёй цяжка гаварыць.

— Ты не адзін?

— Не.

На лесвіцы пачуўся шум. Узнікла прыбіральшчыца, якая спускалася з чацвёртага паверха. На ёй быў белы халат, хоць у нас тут урэшце не прытулак для хворых.

— Я яе ведаю?

— Не.

Ганна села ў пасцелі, паспешліва нацягнула джынсы і майку, якія склала на кніжнай паліцы ў галаве ложка, потым устала і зняла з кручка ў шатні сваю куртку з капюшонам.

— Я вас пакіну, — сказала яна, не падымаючы вачэй.

— Гэта я вас пакіну, — сказала Эмеліна. — Мне тут няма чаго рабіць.

Я яе затрымаў. Ганна тым часам ужо надзявала куртку.

— Прабач, — сказала яна, каб я даў ёй прайсці.

Я адступіў убок. Яна выйшла. Больш я, здаецца, яе ніколі не бачыў, калі не лічыць той рэкламы алею «Лізьёр» па тэлевізары.

— Увайдзі, — сказаў я Эмеліне.

Яна ўвайшла. Я зачыніў дзверы.

— Ты ўжо даўно з ёй знаёмы?

— Месяц.

— І яна часта тут спіць?

— Гэта першы раз.

— Выпіць у цябе, вядома ж, нічога няма.

— Не, няма. Вада з-пад крана.

Я глядзеў на Эмеліну, і здавалася, быццам я гляджу на яе праз запацелую шыбу. І з кожнай нашай сустрэчай шыба рабілася ўсё мутнейшай. Гэтае ўражанне развейвалася, калі мы ўвечары ці часам надвячоркам клаліся ў ложка. Эмеліна тады зноў рабілася такой, якою была на пачатку нашых адносінаў, — блізкай, як сон, які я бачыў з расплюшчанымі вачыма, як самая лепшая частка самога мяне. Калі ж мы апраналіся, зноў узнікала адлегласць. Мы ўжо і апраналіся па-рознаму. Мы ўжо ўвогуле нічога аднолькава не рабілі. Мы больш не былі разам.

— Значыць, гэта і ёсць твой пакой... Вось, аказваецца, як табе падабаецца жыць...

Я ледзь не сказаў ёй, што мне не падабаецца жыць і што тут ці дзе-небудзь яшчэ, з белым дываном ці з чырвоным, з душавой кабінкай ці з ваннай, з рэпрадукцыяй Далі на сцяне ці з голымі сценамі, з тэлевізарам, з радыё ці ўвогуле без нічога — мне гэта ўсё адно, але яна гэта ведала.

Мы пазнаёміліся з Эмелінай на адной вечарынцы, куды я, што было выключэннем, прыйшоў без Марка Альбі. На той час я ўсё яшчэ быў нявінны («Захаваць нявіннасць да дваццаці год! — казаў мне мой сябар. — Ды каб ты быў разваротлівейшы, ты ўжо стаяў бы на першай паласе ў «Франс-Суар!»), Эмеліна таксама. У наступную ж нядзелю мы з ёй пераспалі. Мы вярнуліся тады з Дома культуры ў Клішы, дзе праходзіла выстава коміксаў. Я прывёў Эмеліну ў кватэру да бацькоў, якія паехалі да мора. Я не ведаў, чаму пасцель такая калючая, калі ты вельмі шчаслівы. Я не разумеў, чаму неба не мяняе колеру. Потым мы глядзелі перадачу з Пі Люксам\*, паелі спагэці, і на некалькі месяцаў жыццё стала жыццём. А потым усё вярнулася, стан роспачы і яе стрыечныя сястрычкі, адсутнасць апетыту і жаданне памерці. Эмеліна мяня-

---

\*Вядомы французскі вядучы забаўляльных праграм і тэлевізійных гульняў.

лася, а я — не, жыццё ператваралася ў чараду прыходаў і сыходаў, ад'ездаў і прыездаў. Нічога прыгожага ў гэтым не было; у стане распачы няма нічога прыгожага — у ад-розненне ад таго, што думаюць пра гэта людзі, якія не ведаюць, што гэта такое, і таму ўяўляюць, быццам гэта жыццё, поўнае таямнічасці і начных прыгодаў, хоць на-самрэч гэта — нябыт, проста нябыт. А побач з нябытам не жывуць. На якой мове з ім гаварыць і яму гаварыць пра нас? Паступова туды сыходзяць усе — усе, хто нас любіць, каму немагчыма хлусіць, перад кім немагчыма хлусіць.

Эмеленія ў той дзень ад мяне не сышла. Я ўжо не памятаю, якім чынам усё ўладзілася. Зрэшты, паміж намі ўсё і заўсёды ўладжвалася прыкладна адным чынам. Я казаў Эмеліне, што кахаю яе, хоць сабе казаў адваротнае, — я проста не магу глядзець, як яна плача, і калі б спатрэбілася, я сказаў бы ёй, што веру ў Бога, толькі б спыніць яе слёзы. Я не мог цярпець, калі Эмеліна плакала, асабліва па маёй прычыне, і ў той жа час яна ніколі мне не падабалася так, як калі яна плача. І яшчэ я вельмі любіў, калі яна хварэла. Тады я ездзіў яе наведваць да яе бацькоў у Савіны-сюр-Орж. Я купляў кветкі і прасіў квяточніцу, каб адны занеслі а трэцяй гадзіне, а другія а пятай. Я купляў ілюстраваныя часопісы, кніжкі, пірожныя. Я выкладваў усё гэта на ложку. Эмеліна ляжала ў маленькай, нібыта на школьніцу, ружовай начнушцы. У яе былі цёмныя кругі пад вачыма, бледныя вусны. Яе твар гарэў. Я сціскаў яе ў сваіх абдымках. Яна казала:

— Асцярожна, ты можаш заразіцца.

Прыносілі першыя кветкі.

— Эмеліна, ты мне з кімсьці здраджваеш!

— Ды не, я клянуся.

Яна не разумела.

— Мож, гэта маме.

Прыносілі другія кветкі. Эмелініна мама тэлефанавала

квяточніцы, і таямніца раскрывалася. Пэўны час я ўсё адмаўляў, потым выцягваў з кішэні срэбную бранзалетку.

— Я хацела б заўсёды быць хворая! — казалі Эмеліна.

Тым часам апускалася ноч. Я клаўся побач з Эмелінай. Мы глядзелі, як вокны ў будынку насупраць адно за адным загарваюцца разам з тым, як людзі вяртаюцца з працы. Эмеліна пачынала балбатаць пра нейкі зялёны човен ці пра ванну, поўную да берагоў трускалкавым марозівам, і я разумеў, што яна спіць. Эмеліна гаварыла ў сне, і мне часам нават удавалася задаваць ёй пытанні, і яна на іх адказвала. Я спрабаваў выведаць, якую ролю я адыгрываю ў яе сне. Я пытаўся, ці кахае яна мяне. Яна адказвала:

— Ты здурнела ці што!

Я прасіў у яе распрануцца.

— Што ты яшчэ прыдумала? Вось Дыд'е прыйдзе, я ўсё яму раскажу і ён выпхае цябе прэч, мая даражэнькая. Выпхае цябе прэч!

Яна пачыналася. Яна ўздрыгвала, калі бачыла мой твар перад сабою, потым зноў апускала галаву на падушку і заплюшчвала вочы.

— Мне баліць галава.

Я ішоў шукаць парашок, каб яна кахала мяне яшчэ болей.

## VIII

Пасля той ночы, праведзенай у «Плазе», Гладыс змянілася. Здавалася, яна злуецца на Марка Альбі за тое, што вярнулася да яго ў аднапакаеўку — быццам ён быў тут прычым. Хаця ў пэўным сэнсе яна мела рацыю, бо і ён часткова нес адказнасць за яе вяртанне. Урэшце

пачаліся рэпрэсійныя дзеянні, сведкам якіх я стаў. Папершае, яна пачала выходзіць па вечарах адна, а па-другое, безупынку тузала майго сябра з нагоды яго слабых фінансавых здольнасцяў, што раней у яе здаралася толькі спарадычна. Часам яна ў мяне на вачах дазваляла сабе такія жорсткія выказванні і ўчынкi, што я пытаўся ў сябе, як мой сябар гэта трывае. Развіццё і заканчэнне гэтай гісторыі далі мне зразумець, што ён гэтага не трываў, але тады было ўжо позна. Дый якім чынам я мог бы нешта зрабіць раней?

Наступнымі днямі Марк Альбі завяршыў сцэнар кароткаметражнага фільма пад назвай «Апошні ёгурт». Ён перадаў яго мне, як перадаваў і сцэнары двух першых сваіх фільмаў, каб я выправіў арфаграфію (у яго з арфаграфіяй былі праблемы) і сказаў увогуле, што я думаю. Тыя фільмы былі таксама кароткаметражкамі, і ён здымаў іх за свой кошт. Абсталяванне яму пазычалі, акторы гулялі за ўдзел у прыбытку, а тэхнічны персанал працаваў на добраахвотнай аснове. Кожны з першых двух фільмаў абышоўся яму не больш за шэсць-сем тысяч франкаў. Ён здымаў іх яшчэ тады, калі жыў у маці. Але цяпер, калі ён вымушаны быў плаціць за кватэру і ўтрымліваць жанчыну, магчымасці ўкладаць свае грошы ў фільм у яго не было, і таму ён узяўся шукаць замоўцу. Ён паказваў свае дзве першыя спробы розным прадзюсерам, і аднаму яны спадабаліся. Рынак кароткаметражных мастацкіх фільмаў у Францыі практычна нулявы, а нармальны бюджэт адной такой кароткаметражкі дасягае 200000 франкаў. Тым не менш прадзюсер, прачытаўшы «Апошні ёгурт», рашыў даць справе ход — не так з мэтай зарабіць грошай (ды я і не бачу, якім чынам ён мог бы іх зарабіць), як паглядзець, чаго Марк Альбі сапраўды варты, бо цяпер яму належала набраць прафесійную тэхнічную групу і кіраваць сапраўднымі акторамі. Калі б праверка прайшла ўдала, ён быў гатовы рызыкнуць і даверыць майму

сябру пастаноўку поўнаметражнага фільма, сцэнар якога тады яшчэ быў, як і застаецца дагэтуль, ненапісаны. Прадзюсер бачыў у майго сябра талент.

Каб аддзячыць мне за парады і праўкі, Марк Альбі ўключыў мяне ў бюджэт у якасці сусцэнарыста. Каб правесці ўсё афіцыйна, яму патрабаваўся мой подпіс. Я пагадзіўся даць яму гэты подпіс, і мы дамовіліся сустрэцца ў кавярні «Два Маго». Сустрэча была прызначаная на вострым вечара. Я прыйшоў крыху са спазненнем. Марк Альбі і Гладыс ужо сядзелі за столамі злева ад увахода. Крэсла для мяне не было. Я сказаў, што пайду пашукаю.

— Не трэба, — сказала Гладыс.

І перасела на калені Марку Альбі.

— Спачатку сур'ёзныя справы, — сказаў мой сябар.

Ён перадаў мне паперчыну, і я падпісаў, не чытаючы.

— Ну ўсё, ты падпісаўся ўступіць у замежны легіён за пяць франкаў! — паведаміла Гладыс.

— Дык Сандрыну будзеш гуляць ты? — спытаў я ў яе.

— Нібыта. Але не ведаю, ці пагаджуся. Там зусім мала плацяць.

Я паглядзеў у бюджэт. На Гладыс было закладзена 1500 франкаў — на 1000 франкаў менш, чым на мяне.

— Гэта яшчэ аптымістычны бюджэт, — паведаміў Марк Альбі.

— Ты лічыш? — сказала Гладыс.

І засмяялася.

— Ну, я аптымізм разумею іначай!

— Патлумач, — папрасіў я сябра.

— Калі атрымаем дапамогу з Дэпартамента кінемаграфіі, заплачана будзе ўсім. Калі не — нікому. За выключэннем тэхнічнага персаналу.

— Гэта той дэпартамент, дзе нейкая мастацкая рада разглядае сцэнары?

— Так.



— І калі яны збіраюцца?

— У верасні.

Быў май.

— А здымаць калі пачынаеце?

— Ну, у верасні ці ў кастрычніку. Яшчэ невядома. Можа, у лістападзе.

— Я не надта цяжкая, маё казязятка? — спытала Гладыс.

— Цяжкая. Ну, трохкі. Можа, пойдзем адсюль?

Мы ўсталі і рушылі па бульвары Сэн-Жэрмэн. На Гладыс быў адзін з тых пажарніцкіх камбінезонаў, якія былі тады вельмі ў модзе. Яна ішла, роўна трымаючы спіну і гучна цокаючы па асфальце абцасамі. Марка Альбі яна трымала пад ручку. Але калі праходзілі каля «Ромавай», яна раптам ускрыкнула, выпусціла руку майго сябра і ўвайшла ў кавярню. Яна спынілася перад столікам, за якім сядзелі мужчына і двое маладых жанчын. Яна цмокнула адну жанчыну ў шчаку, паціснула руку мужчыну і другой маладой жанчыне. Відаць, ёй прапанавалі сесці, бо яна адмоўна пакруціла галавой, зрабіўшы невыразны жэст у нашым напрамку.

— Гладыс, напэўна, рада наконт фільма? — сказаў я.

— Я таксама думаў, што яна парадуюцца, але не — ёй напляваць. Яна і сцэнар нават не прачытала. А я, дарэчы, шмат чым рызыкую...

— Ну, а як паміж вамі?

— Нічога добрага. Яна амаль кожны вечар сама цёгаецца немаведама дзе. На кватэру тэлефануюць усякія тыпы. Я не ведаю, адкуль у яе раптам бяруцца некаторыя рэчы.

— Яна яшчэ сустракалася з Жоржам?

— Так. Ён нават прапаноўваў звязіць яе на некалькі дзён на Лазурковы Бераг.

— Яна пагадзілася?

— Не ведаю. Не думаю.

Гладыс такі ўрэшце села. Да яе падышоў афіцыянт. Яна паўтарыла свой ранейшы жэст, адна з жанчын ёй нешта сказала, і яна расмяялася на ўсё горла. Афіцыянт адышоў. Мне падалося, што Гладыс замовіла сабе нейкі напой.

— Не, яна ўжо перагінае... — сказаў мой сябар.

Я змоўчаў.

— Ну, што будзем рабіць? Зойдзем і ўсё там папера-ламаем?

— Як скажаш, — адказаў я.

— Тады я пайду першы, добра?

Мой сябар дастаў з кішэні ў куртцы пачак з цыгарыльямі і адну запаліў. Ён зрабіў некалькі зацяжак. Я паглядзеў на гадзіннік: палова дзевятай.

— Усё, больш мы тырчаць тут не будзем, — сказаў Марк Альбі.

На тэрасе «Ромавай» вольных столікаў не было. Мы вярнуліся трошкі назад і селі на іншай тэрасе. Неўзабаве да нас далучылася Гладыс.

— Вы чаго раптам? — абурана запыталася яна. — Ужо не маглі мяне крыху пачакаць, га?

Яна кінула сумачку на стол. Тая ўпала. Гладыс не зрабіла ані руху, каб яе падняць. Калі і мы з сябрам не паварушыліся, яна сказала:

— З вашай галантнасцю — падохнуць можна...

Пасля гэтага яна падняла сумачку і ўсякія рэчы, што выпалі з яе пры падзенні: цюбік са шмінкай для вуснаў, тэлефонны нататнік, нізку ключоў. Афіцыянт так і не падыходзіў, і мы ўсталі. Мы зноў прайшлі міма «Ромавай». Я падумаў: было б смешна, калі б Гладыс зараз зноў у яе зайшла. Мяне цікавіла, як бы на гэта адрэагаваў мой сябар. Напэўна, і ён задаваў сабе тое ж пытанне.

— Гэты тыпус, дарэчы, важная шышка ў кіно, — сказала Гладыс, калі «Ромавая» засталася ў нас ззаду. — Ён можа мне дапамагчы. І табе можа дапамагчы. Ты ж гэтага

хочаш, ці не? Каб да нас прыйшоў поспех. Каб мы сталі зоркамі.

— І дзе ты з ім пазнаёмілася? — спытаў Марк Альбі.

— Ды адкуль я памятаю... Я са столькімі людзьмі знаёмлюся.

## ІХ

Марк Альбі паспрабаваў зноў заваяваць Гладыс, пасцяліўшы да яе ног дыван з дробных уцех і задавальненняў. Ёй болей не казаў «не», калі яна бачыла ў вітрыне буціка на Сэн-Жэрмэн-дэ-Прэ ці на Вялікіх Бульварах якія-небудзь штаны, што ёй падабаліся. Ён ездзіў з ёю цяпер толькі ў таксі. Ідучы ў кіно, ён веў яе не ў малюпасенькія зальчыкі ў Лацінскім квартале, а ў вялікія залы на Елісейскіх палях. Яна ведала, што ў яго няма грошай, каб больш ці менш доўга дазваляць сабе такі лад жыцця, які, дарэчы, быў досыць пасрэдным у параўнанні з ладам жыцця іншых знаёмых ёй мужчын. Я сумняваюся нават, ці прыносілі ёй усё гэтыя лёгкія змены ў іх сумесным існаванні сапраўднае задавальненне. Але яна дазваляла майму сябру рабіць усё гэта. Яна хацела паглядзець, да якой крайнасці ён можа дайсці. Яна ўвогуле любіла даводзіць людзей да крайнасці.

Марк Альбі не стаў даходзіць да крайнасці. Ён хутка ўсвядоміў, што ўсе яго намаганні — пустыя. Пасля таго, як яны, паабедаўшы ў дарагім рэстаране, паглядзеўшы фільм у якім-небудзь «Біарыцы» ці «Марыньяне», вярталіся дадому на Севастопальскі бульвар у таксі і плацілі за паездку 30 ці 40 франкаў у сувязі з дарожнымі corkамі, Гладыс прымала ванну, нафарбоўвалася, выбірала сукенку, пяшчотна цалавала майго сябра і, сказаўшы, што вячэраць дома не будзе, але пастараецца вярнуцца

не позна, прасіла яе дачакацца, бо, можа быць, ёй захочацца з ім заняцца каханнем. Потым ён тэлефанаваў мне і апісваў праведзены дзень. Яго жыццё перапаўняла нуда. Апроч як з усіх і з усяго кпіць, гэтая дзяўчына не мела чаго сказаць. Яна нічым не цікавілася. І яна каштавала яму безліч грошай, пры гэтым большую частку дня безупынку здзекуючыся з яго. Чаму ён яе не кідаў? Гэта было цяжка сказаць. У асобныя моманты яна кранала яго да глыбіні душы. Напрыклад, раніцай — ці, дакладней, асобнымі ранкамі, бо бывалі і такія, калі яна ўвогуле адмаўлялася з ім размаўляць, а калі ён настойваў, балюча брыкала нагамі пад коўдрай, — асобнымі ранкамі, толькі прачнуўшыся, яна цягнула да яго ручкі, як дзіцё да сваёй мамачкі, яшчэ не да канца расплюшчыўшы вочы і падстаўляючы губы, гатовыя да пацалунка. І яшчэ ў іх былі доўгія начныя размовы, у цемры, пад час якіх яна раскажвала пра сваё дзяцінства ў Ляболі\*, пра нудную вучобу ў ліцэі, пра свой першы сексуальны вопыт, пра беспаспяховыя пошукі сяброўства да таго часу, пакуль не сустрэла Марка Альбі. Яна давалася ў гэтыя споведзі пасля таго, як вярталася дадому, правёўшы вечар «У Кастэль» ці «У Рэгіны» ў кампаніі людзей, якіх, урэшце, лічыла смяротна занудлівымі. Ён слухаў, ласкаючы яе валасы. І я думаў, што ёй, відаць, падабаюцца гэтыя моманты і што, можа, яна і застаецца на Севастопальскім бульвары якраз дзеля іх. Час ад часу яна ўставала, яе мучыла смага, яна ішла піць з-пад крана ў ванную, заблытвалася нагамі ў тэлефонным дроце і расцягвалася плазам на дыване. Яна са смехам уставала, ставіла дыск на прайгравальнік і пачынала танцаваць перад ложкам, а потым, праз пэўны час, пыталася:

— Як табе мая пупка?

---

\*Ляболь — курортны гарадок у Брэтані, чый доўгі пясчаны пляж лічыцца за адзін з найпрыгажэйшых у Еўропе.)

Яны займаліся каханнем. Мур дома насупраць рабіўся шэрым, і гэта быў знак таго, што наставаў дзень. А яе споведзі не спыняліся.

Яна ўжо больш не хадзіла на акторскія курсы, і мы з Маркам Альбі перасталі паяўляцца на вуліцы Бэртэн-Пуарэ. Мы сустракаліся ў якой-небудзь кавярні ў Лацінскім квартале ці перад кінатэатрам, калі дамаўляліся паглядзець разам фільм — часам з ёю, часам без яе.

Аднойчы, калі мне трэба было ў Цэнтр Бабур, я ўзяў з сабой сябра. Ён хацеў заадно паглядзець у тамтэйшай бібліятэцы медыцынскую энцыклапедыю — артыкул пра шызафрэнію. У Гладыс сапраўды аказаліся ўсе сімптомы шызафрэніі, але ж прачытанае, як я тады сказаў, нічога нам не паведамляла пра сродкі, якія дазвалялі б яму ўтрымаць яе побач з сабой.

— А ці трэба мне напраўду яе ўтрымліваць? — задаваўся пытаннем мой сябар.

І я пытаўся ў сябе: хто з іх дваіх большы шызафрэнік. Мы паволі ішлі па вуліцы Сэн-Дэні.

— Кожны вечар новы сюрпрыз, — казаў Марк Альбі. — То яна кідаецца да мяне ў абдымкі, то заяўляе, што парэжа сабе вены, то рашае ад мяне сысці.

— Затое ты ніколі не сумуеш.

Ён не адказаў. Ён толькі час ад часу паглядаў згаслым позіркам на людзей, што сядзелі на тэрасах кавярань.

— Пайшлі да мяне. Яна, здаецца, павінна была некуды сысці.

— З кім?

— З Жоржам. Ён тэлефанаваў пасля абеду.

— Яна часта з ім бачыцца?

— З ім якраз часцей, чым з іншымі.

— І ты ёй нічога не кажаш?

— Ну ведаеш, калі мне і ўдасца яе калі-небудзь зноў закахаць ў сябе, дык толькі не паказваючы сваю рэўнасць.

Я падзяляў яго думку.

— Ён хоча, каб яна паехала з ім на фестываль у Каны, — зноў сказаў ён.

— Ён займаецца нечым кіно?

— Не ведаю, чым ён займаецца. Ведаю толькі, што, відаць па ўсім, у яго атрымліваецца гэта няблага.

— І ён па-ранейшаму жыве ў «Плазе»?

— Не. У яго кватэра на авеню Эйло.

— Але ж ён, па-мойму, збіраўся з Парыжа з'ехаць?

— Значыць, трэба меркаваць, вярнуўся.

Пытанне ў мяне было дурное. Я часта задаю дурныя пытанні — проста каб людзі, не спыняючыся, увесь час гаварылі. Праз гэта яны ўрэшце заўважаюць — калі заўважаюць увогуле, — што я іх не слухаю, бо калі б слухаў, то задаваў бы разумныя пытанні, звязаныя з глыбінным сэнсам таго, пра што са мною гавораць, — такія, якія дазвалялі б мне даведацца пра гэтых людзей больш, чым бязглуздыя выказванні, устаўленыя не ўлад і не ўпад. Але ж па сутнасці, у мяне няма жадання пра гэта даведацца. Проста я не люблю маўчання. Калі ўзнікае маўчанне, у мяне такое ўражанне, што зараз людзям адкрыецца мой сакрэт.

У кватэры ўсё было чыста і прыведзена ў бездакорны парадак.

— Гладыс зрабіла прыборку, — зазначыў Марк Альбі.

— Яна прыбірае ў хаце?

— У яе здараецца.

— Можа, яна і шмоткі твае мые?

— Не. Толькі свае. Я свае рэчы завожу да маці. Яна іх мые ў пральнай машыне. Зараз па трэцім будзе «Той, хто прыносіць няўдачу»\*. Будзем глядзець?

— Ты стаў фанатам Джавані?

---

\*Франка-італьянскі баявік (1972) з Бельмандо ў галоўнай ролі, зняты Жазэ Джавані.

— Не, але там гуляе Клаўдыя Кардынале.

Клаўдыя Кардынале была адной з яго ўлюбёных актарак. Калі мы былі ў войску, дзверцы ў яго шафе ўпрыгожвала фатаграфія італьянскай зоркі «ў слаба апранутым выглядзе». Перш чым ісці на паstraенне, ён кожны раз казаў: «Спачатку я павінен пацалаваць сваю Клавачку». Часам гэта займала некалькі хвілінаў. Я чакаў яго ў калідоры. Праз пэўны час я пачынаў клікаць, баючыся, што мы так спознімся. Нарэшце мой сябар выходзіў з казарменнага пакоя — картуз ссунуты на патыліцу, рукі ў кішэнях. На яго вуснах блукала ўсмешка: «Ах, жанчыны, Дыд'е, ах, гэтыя жанчыны...» Або: «Якая яна была сёння гарачая... Я думаў, ужо ніколі ад яе не вызвалюся». Потым ён памяняў Клаўдыю Кардынале на Сафі Ларэн і пачаў зваць Карла Понці не іначай, як «раганосцам».

Ён уключыў тэлевізар. Апарат ён прывёз з Банды: яго маці купіла сабе новы, з каляроваю трубкай.

— Звар'яецца, колькі губляецца, калі няма колеру! — заявіла аднойчы Гладыс, калі мы глязелі «Мой прыцель Мон»\*. — Я ў Жоржа бачыла «Прыцёмкі багоў»\*\*, і я табе скажу: гэта зусім іншая рэч!

Хвілін праз пятнаццаць я прапанаваў Марку Альбі выключыць тэлевізар. Ён сядзеў на дыване, скрыжаваўшы ногі і абапіраючыся локцямі на край ложка.

— Чакай, — сказаў ён.

І потым:

— Вось яна.

На экране ўзнікла Клаўдыя Кардынале ў белым жано-

---

\*Фільм паводле аднайменнага рамана французскага пісьменніка Ален-Фурнье, адзінага завершанага ім твора, які прынес аўтару суцэльную вядомасць.

\*\*Маецца на ўвазе фільм Вісконці «Людвіг, або Прыцёмкі багоў» (1972) з Гэльмутам Бэргерам і Роні Шнайдэр у галоўных ролях.

чым гарнітуры. Яна звярталася да кагосьці за кратамі ў турэмным пакоі для спатканняў.

— Табе не здаецца, што яна нечым нагадвае Гладыс? Вочы, манера трымаць галаву...

— Але ў Клаўдыі Кардынале няма тоўстых клубоў.

Гэта вырвалася ў мяне мімаволі.

Ён адказаў не адразу, і, мусіць, таму ягоны адказ — дый не так адказ, як прысутная ў ім варожасць ў дачыненні да мяне, — прыйшоў, як мне здалося, з патаемных глыбінь ягонай душы:

— Ну, ужо цябе тоўстыя клубы ніколі асабліва не бянтэжылі. Паглядзець хоць бы на Ганну...

У Ганны, як і ў Эмеліны, ніжняя частка фігуры сапраўды была цяжкаватая.

— Але ж Ганна тут ні пры чым, — сказаў я. — Мы цяпер пра Гладыс гаворым.

— Ладна, — адказаў ён. — Давай лепш пагаворым пра іншае.

Я быў не супраць, але гаварыць пра што?

— Дыялогі — поўнае абы што, — сказаў ён.

І потым:

— Не, паслухай, але ж ты ўсё-ткі не будзеш спрачацца, што паходка...

Тым вечарам я ўпершыню падумаў, што Марк Альбі апантаны Гладыс — не ў тым абыходкавым сэнсе гэтага слова, пра які можна было б меркаваць, гледзячы на развіццё іх стасункаў, а ў самым што ні на ёсць д'ябальскім сэнсе.

Мы даглядзелі фільм да канца. Тады мой сябар устаў і перасеў да стала. Ён разгарнуў тыднёвік «Французскае кіно».

— Ты ведаеш, якія на сёння зборы ў «Трошкі паласкавей, б...»?

— Падазраю, што неблагія.

— Паўтара мільярда. Неверагодна. Паўтара мільярда...



Эх, каб «Трошкі паласкавей, б...»<sup>\*</sup> зняў я, дык і праблемы цяпер такой не было б.

— Ты думаеш, Гладыс засталася б?

Ён зірнуў на мяне цяжкім поглядам. Увогуле, Гладыс яшчэ нібыта не сышла (але я ведаў, што яна сышла ўжо даўно, бо яе ніколі не было на месцы, яе ўвогуле ўжо не было нідзе). Марк Альбі запытаўся:

— Ну, а чаму б ёй не застацца?

— Можа, яна шукае зусім не грошай.

— Ну, ты ўжо прыдумаеш! Ты ж з намі бываеш дастаткова частка, каб заўважыць, што гэта ў яе ператварылася ў навязлівую ідэю.

— Я не думаю. Калі нават яна з цябе кпіць наконт грошай, дык проста каб пасмяяцца, каб пасмяшыць цябе.

— Яна ведае, што мяне гэта зусім не смешыць. І я ёй гэта казаў, але ёй гэта зусім не замінае і далей дзейнічаць у тым самым духу.

— Па-мойму, яна ў большай ступені шукае не грошай, а...

Я адчуваў, як ён напружыўся. Ён згарнуў «Французскае кіно» і камячыў паміж пальцамі патухлую цыгарылю. Ён глядзеў на мяне з тым выглядам, які апошнім часам узнікаў у яго ўсё часцей, — з выглядам нейкай нянавісці. І прабліск гэтага пачуцця раніў мяне нашмат глыбей за ўсе самыя злосныя саркастычныя выпадкі Гладыс, да якіх я, урэшце, заўжды заставаўся халодны. Бо я адчуваў, што яго нянавіць — сапраўдная. Марк Альбі быў жывы чалавек, па-сапраўднаму здольны на Дабро і на Зло, і тым вечарам я бачыў у ягоных вачах Зло. Такое здаралася ўпершыню, і таму я быў узрушаны. А я не люблю ўзрушэнняў. І не люблю жывых людзей. Мне больш

---

<sup>\*</sup>Другі поўнаметражны фільм (1979) французскага рэжысёра Патрыка Шульмана (1949 – 2002), зняты ім з дапамогай групы, складзенай з непрафесіяналаў.)

даспадобы простыя чэрці, няздольныя чыніць ні Добра, ні Зла і якія заўсёды не тут, а недзе далёка. З чортам у цябе няма ніякае рызыкi, пры ўмове, натуральна, што ты сам чорт і не кахаеш нікога, галоўнае — *яго не кахаеш*. Проста раздаеш усмешкі і нічога не робіш, і поўны спакой, нібыта й не жывеш.

Так, Гладыс мне падабалася больш за Марка Альбі, і, напэўна, ён пачынаў зразумець гэта, а разам з гэтым і ўсё астатняе.

— Яна сабе кагосьці шукае, — сказаў я.

— Кагосьці, у каго ёсць грошы, — можа быць.

— Не абавязкова.

— Ну, ведаеш, з рабочымі яна гуляць не ходзіць.

— Можа, таму што рабочыя не насмельваюцца да яе падыходзіць. Можа, якраз які-небудзь рабочы ёй і спадабаўся б.

— Ты здэкуешся ці што?

— Гладыс патрэбен чалавек, які жыве насычаным, імклівым жыццём, няхай нават бедна.

— І ты, можа, ведаеш, як гэта — жыць насычаным, імклівым і бедным жыццём?

— Не. Таму, дарэчы, Гладыс мяне і не любіць.

Яна не любіла мяне зусім па іншай прычыне, і калі я цяпер апісваю тое, што апісваю, дык менавіта таму, што ні ў адзін момант гэтай гісторыі не мог — ні Марку Альбі, ні Гладыс, ні Эмеліне — сказаць праўду пра тое, што адбывалася ўва мне і вакол мяне. Яны палічылі б мяне за вар'ята.

— Дык значыць, яна і мяне не любіць?

Безумоўна. Няўжо ён гэтага яшчэ не зразумеў? Куды глядзяць яго вочы? Я не адказаў. Я проста далей развіваў сваю думку:

— Па-мойму, Гладыс здольная пакахаць хоць нягодніка, хоць прафсаюзнага лідэра, хоць заўзятага аматара скачак... галоўнае — каб ён уцягнуў яе ў віхуру жыцця, дзе яна была б адзіным цэнтрам і крыніцай святла. Яе

палохае не беднасць, а нерухомасць рэчаў, маруднасць існавання, манатоннасць дзён...

Я дадаў, што, вядома, у нашым грамадстве беднасць якраз і азначае маруднасць і аднастайнасць, а багацце — разнастайнасць і хуткасць, але ёсць людзі, здольныя пераступіць гэтае прадвызначэнне і надаць хуткасці і разнастайнасці літаральна ўсяму, не маючы дзеля гэтага патрэбы ў грошах. Гэта героі нашага часу, і Гладыс, каб не памерці, патрэбен такі герой.

— Ну, а я — не герой нашага часу, — з'едліва прамовіў Марк Альбі.

— У вачах Гладыс — ужо не, — паправіў я, — і іншыя мужыкі, з якімі яна гуляе, — таксама не болей. Яна шукае, вось і ўсё. І калі знойдзе, сыдзе. Можа, яна сыдзе і раней, проста таму што гэтая кватэра нагадвае ёй кожную раніцу, што яна яшчэ не знайшла.

Цяпер Марк Альбі мне ўсміхаўся, як усміхаюцца чалавеку, які пляце поўную лухту, — каб даць зразумець, што нас гэта, маўляў, не надта цікавіць. Ён казаў:

— Ну, так, можа быць, можа быць...

Ён зноў падпаліў патухлую цыгарылю і пацікавіўся:

— І адкуль табе ўсё гэта вядома?

Я не адказаў. Сышоўшы ад яго, я пешкі дабраўся да плошчы Оперы, як рабіў звычайна заўсёды, калі вяртаўся ад яго дадому. Зазірнуўшы ў «Драгстор», я купіў касету Білі Жоэля, пагартаў пару кніжак.

Марк Альбі патэлефанаваў мне назаўтра раніцай. Гладыс учыніла спробу самагубства.

## Х

Тыдзень Гладыс хадзіла з рукой, прыматанай да цела павязкай Вэльпо.

— Я не магу вам паціснуць руку, — казала яна людзям. — Гэта па прычыне майго самагубства.

І ўсе не маглі зразумець: яна гэта жартам ці як?

Пры кожнай сустрэчы яна ў мяне пыталася:

— Ну што, калі мы ўжо здымем з табой кватэру?

І яшчэ:

— Хоць адно добра — цяпер мне не трэба мыць посуд.

Вышэй я ўжо згадваў, што Гладыс заўсёды казала ўсё, што прыходзіла ёй у галаву. Таму людзі яе не разумелі. У большасці выпадкаў людзі вызначаюць, што мы сабой уяўляем, паводле набору нашых выказванняў і маўклівых паўз. Усякія два выказванні падзяляюцца паўзай, якую яны запаўняюць самі, зазначаючы, калі і па якой прычыне мы замаўчалі і чаму зноў пачалі гаварыць. У Гладыс такіх паўз не было. Гэта і збівала людзей з тропу — у іх лік я залучаю і Марка Альбі, і Ганну, і таго ж Жоржа, як вы ўбачыце потым. У яе быў толькі тэкст, тэкст і нічога, апроч тэксту. У ім губляліся ўсе. Я думаю, Гладыс забаўляла завабліваць людзей і кідаць у меандрах сваіх маналагаў, дзе кожная адна фраза супярэчыла іншай, але таксама мне здаецца, што ў першую чаргу яна хацела захаваць свой сакрэт. А безупыннае гаварэнне пра ўсё і ні пра што, ды плюс яшчэ абы як — гэта ўсё адно, што поўнае маўчанне, якое і ёсць найлепшым спосабам захавання сакрэтаў.

Паступова Марк ператварыўся ў адзіную цэль усяго, што прыходзіла ў галаву гэтай дзяўчыне. Цяпер яна ўсё часцей здэкавалася не толькі з яго адноснае беднасці. Напрыклад, яна мне казала:

— Ты не лічыш, што ў Марка тоўсты нос?

І дадала:

— Увогуле, мне тоўстыя насы падабаюцца, а вось худыя кашалькі — не.

Ці яшчэ:

— Жорж ніколі не выходзіць менш як з 1000 франкаў у кішэні. Праўда, даражэнькі Марк, у яго няма такога, як у цябе, гумару. Але ж за твой гумар я ў адпачынак не з'езджу. (Калі ты там здымаеш свой фільм? Увосень? Я да таго часу пасівець паспею, мой буслік!) А можаш сабе ўявіць — ехаць у адпачынак з чалавекам без гумару... Гэта мне кроіць душу.

Званіў тэлефон.

— Гэта Жорж!

Яна здымала трубку, аддала яе Марку Альбі і крычала Жоржу:

— Я не магу з табой гаварыць! Марк забраў і не аддае трубку...

Ён кладзе трубку на стол, тады яна брала яе і разам з апаратам ішла ў калідор, але дзверы за сабой не зачыняла. Мы чулі, як яна кажа:

— Ды ну, што гэта дасць? Я ўся амаль перакалечаная... Хіба ты не ведаў, што ў Марка чорны пояс па каратэ? Ай, ну яго — «Фукэт'с», «Фукэт'с», увесь час «Фукэт'с»... Не, а пятай — не: у мяне спатканне з каханкам. Ну, як з кім? З Дыд'е, з Маркавым сябрам. Ды ён і на парэх, і на ветразях — бісексуал, прыкінь... Каб ты яго бачыў, калі ён здымае акуляры: ну, поўны адпад, Ніягара.

Гладыс думала, што Ніягара — гэта назва гары.

— Усё, я развітваюся. Яны ўжо шнараць у маёй сумцы.

Мы нічога падобнага не рабілі. Гладыс давала адбой.

— Жорж прапануе мне жыць у яго. Думаю, я пагаджуся. Што ты думаеш, Марк?

Яна паварочвалася да мяне:

— Па-мойму, Марк не згодзен.

І потым:

— Паслухайце, вы наганяеце на мяне нуду гэтымі вашымі пысамі — як на хаўтурах. Каторая гадзіна? Ужо трэцяя? І вы яшчэ сядзіце! Ды ўстаньце нарэшце! Варушыцеся! Зрабіце што-небудзь! Будзьце мужчынамі!

Яна абувала боцікі, надзявала куртку. Зноў званіў тэлефон. Зноў пытаўся яе.

— А! Жан-Мішэль! Ты як?

Яна хавала слухаўку рукой.

— Хлопец — супер!

Прыбірала руку.

— Не, сёння вечарам немагчыма, я сустракаюся з Жоржам. Дарэчы, як атрымаўся фота? Ай, ну нічога, потым зробіш мне іншыя. Паслязаўтра, калі хочаш. А восьмай, у цябе. Згода. Чакай, я занатую. Марк, не дасі мне паперу і ручку?

Марк Альбі нічога падаваць не збіраўся. Гладыс са злосцю клала слухаўку на дыван, уставала, ішла да пісьмовага стала па паперу і ручку.

— Казёл няшчасны!

Яна зноў сядала каля тэлефона.

— Я на месцы, мой даражэнькі. Так, усё, занатоўваю: у чацвер. Ну, бусі-бусі.

Яна давала адбой.

— Так, я нічога не забыла?.. Мае ключы, пашпарт, пігулкі...

Марк Альбі вадзіў яе да гінеколага, і той вызначыў марку супрацьзачаткавых пігулак, якія ёй падыходзяць.

— Салют, сябручкі!

Мы чулі, як яна выклікае ліфт. Потым, як вихор, яна ўлятала назад і кідалася да Марка Альбі.

— Было б надта жорстка — пайсці, цябе не пацалаваўшы!

Ён цягнуў да яе губы, але яна, як школьніца, звонка цалавала яго ў шчаку. Такога ж абыходжання ўдастойваўся і я, пасля чаго яна, ляснуўшы дзвярыма, знікала. Некалькі

імгненняў мы сядзелі ў маўчанні. Званіў тэлефон. Мой сябар падымаў трубку.

— Вам не пашанцавала, — адказваў ён — Яна толькі што сышла...

## XI

Тою ноччу, калі Гладыс спрабавала ўчыніць самагубства, Марк Альбі ляжаў, не распрануўшыся, у ложку, курыў цыгарылі і слухаў касету Франсіса Кабрэля. Яна вярнулася а чацвёртай раніцы. Увайшоўшы, яна наляцела на кушэтку — яна не надта разбірала дарогу; яна была п'яная. Яна сказала:

— Во, глядзі, ты тут... А ўжо накурыў сваімі цыгарамі...

Яна адчыніла акно, ўдыхнула халоднага паветра, потым села каля пісьмовага стала Марка Альбі.

— Трэба мне будзе ўсё-ткі прачытаць гэты сцэнар...

— Дзе ты была?

— А цябе гэта тычыцца?

— Так, мяне тычыцца.

— Ну, правільна, мы ж з табою цяпер сужыцелі... Ну што, я была там, дзе хацела быць, мой козлік. Там, дзе табе не быць.

Марк Альбі ўстаў. Апісваючы мне гэтую сцэну, прычым у прысутнасці майго сябра (які мне таксама яе расказаў, але калі дзяўчына пакінула нас сам-насам), Гладыс сказала:

— Ён увесь дрыжаў, бедненькі... І ўвесь быў такі бледны. Я падумала: ну вось, капцы, зараз ён і мяне заразіць грыпам!

Я зарагатаў. І я зноў быў адзін.

Марк Альбі наблізіўся да стала. У вачах у яго былі слёзы.

— Што я такога зрабіў, што ты так са мной абыходзішся?

— Я не цярплю мужчын, якія плачуць.

— А я не цярплю жорсткіх, дурных і хворых жанчын.

— Што значыць «хворых»? — спыталася Гладыс, устаючы.

— Ты хворая на галаву, ты вар'ятка. Для цябе нікога не існуе. Ты адгарадзілася ад усяго...

— Тады як ты растлумачыш, што я ў Парыжы знаёмая з добрай сотняй людзей, а ты сам жывеш, як у пустэльні? Тваё жыццё — пустэлья, дзядзечка! У цябе няма нічога, няма нікога! Можна, мяне ніхто і не цікавіць, а ты сам нікога не цікавіш! І хочаш ведаць чаму? Таму што ты нецікавы!

— Ты не заўжды так казалася.

Наконт Марка Альбі яна памылялася: ён быў цікавы. Проста яна не ўмела цікавіцца доўга адным чалавекам.

— Ха, ведаеш, гэта зусім не цяжка — асляпіць дзяўчынку, якая прыехала са сваёй правінцыі... Але я ўжо не дзяўчынка, убі гэта сабе ў галаву! Цяпер ужо я мужчын ведаю, і мужчын сапраўдных! Я ведаю, што яны сабой уяўляюць. Гэта поўная процілегласць табе!

— І чаго ж ты чакаеш, чаму да іх не сыходзіш?

Твар у Гладыс змяніўся. Марк Альбі падрабязна не ўдакладняў як, але я ўяўляю, што ў гэты момант твар у яе стаў сапраўдны, бо датуль ён быў заўсёды ў яе «пабудаваны» — у тым сэнсе, які маюць на ўвазе, калі кажуць пра добра «пабудаваны раман». Тою ноччу дзяўчына рашыла па нейкай прычыне ці без ніякай прычыны ўвогуле, а проста па сваёй глыбіннай прыродзе, учыніць майму сябру сцэну і дзеля гэтых мэтай выбрала набор адпаведных выразаў твару: сціснутыя сківіцы, пранізлівы позірк, з'едліва скрыўленыя вусны. Пры пастаўленым Маркам Альбі пытанні — пытанні, якое не ўваходзіла ў рамкі камедыі, якое высоўвала абвінавачванне ёй самой і пасля



якога яна вымушаная была так ці іначай «браць на сябе адказнасць», — усе гэтыя штучныя грывасы зніклі і, як мора пры адліве агаліе панылыя абшары шэрага пяску, на якім ляжаць мёртвыя медузы і пустыя ракавінкі, адкрылі сапраўднае аблічча Гладыс, неверагодна здзіўленае і адначасова бясколернае і спустошанае, падобнае на такі ж панылы і нежывы пейзаж.

— Ты мяне выстаўляеш за дзверы?

У гэтым пытанні яму пачулася не столькі пагроза, як просьба. Ён адчуў, што, хаваючыся за шырмай сваёй агрэсіўнасці, Гладыс стаіць у абсалютнай разгубленасці. Ён пачынаў разумець, што яна баіцца жыцця. Ён адказаў не адразу.

— Цябе і два тыдні ніхто не вытрывае, — нарэшце прамовіў ён.

— Гэта ты так думаеш! — азвалася яна.

Але яна так думала таксама, бо ўсяго праз пятнаццаць хвілін ускрыла сабе вены кухонным нажом.

Тое, што яна баіцца жыцця, у вочы не кідалася. Наадварот, яна паўсюль выглядала як рыба ў вадзе і ніколі не тушавалася, калі яе знаёмілі з кімсь незнаёмым, але такая ўпэўненасць тлумачылася ўрэшце толькі яе прыгажосцю. За вельмі рэдкімі выключэннямі, у любым месцы, у якое яна прыходзіла, яна была самай прыгожай ці прынамсі самай прыкметнаю, што ўзносіла яе на п'едэстал, на вяршыні якога, як яна слушна лічыла, ёй нішто і ні ад каго не пагражала. Гэтую царскую самаўпэўненасць у грамадстве я нярэдка заўважаў і ў іншых знаёмых мне прыгожых жанчын. Яна выпрацоўвалася ў іх дзякуючы таму, што ад іх ніколі і нічога не патрабавалі, нікога не цікавіла, ці яны вучыліся дзе-небудзь і як добра яны зарабляюць, ніхто не чакаў ад іх нейкіх дасціпных ці нават проста звязных выказванняў, — ад іх патрабавалася адно: прысутнічаць. Уздых, выдых — вось адзінае намаганне, якое ім даводзілася рабіць, каб іх усе абагаўлялі.

У такіх умовах адчуваць сябе выгодна і ўпэўнена зусім не цяжка.

Але ж не заўсёды быць у грамадстве. Бываюць моманты, калі трэба ўмець запоўніць які-небудзь бланк, паправіць кран, што пацёк, падтрымаць з кім-небудзь размову крыху на іншым узроўні, чым «у цябе чорныя кропкі на носе», прыгатаваць вячэру, прыняць гасцей — рэчы, якія большасць людзей робіць з лёгкасцю, бо яны лёгкія, але якія Гладыс (як і я) ніколі не змагла б зрабіць, бо краны, бланкі, людзі — усё гэта для яе не існавала. Дакладней, яна ведала, што ўсё гэта існуе, але не бачыла ці амаль не бачыла гэтага — прынамсі не дастаткова, каб гэта яе клапаціла. Яна хацела жыць, як камета, — працінаючы змрок, у якім патанаюць рэчы і людзі. Але ж калі на яе ніхто не глядзеў, чым была гэтая камета? Маленькай дзяўчынкай, якая нічога не ўмела рабіць, нічога не любіла, аб усё набівала сабе гузакі і была нічым. Усё гэта яна ўсведамляла, іначай не зрабіла б спробы пакончыць з жыццём. Яе існаванне той ноччу падалося ёй бяздоннаю прорвай, над якой яна танцавала ў чаканні кагосьці, хто яе ўратаваў бы, а гэты хтосьці ўсё не прыходзіў, і ёй нарэшце надакучыла яго чакаць у гэтай аднапакаеўцы, пазбаўленай святла. Ці варта казаць, што ніякага цягнення ў яе не было ніколі? І яна вырашыла перастаць танцаваць, а людзі, якія прайшлі праз гэта, ведаюць, што адбываецца, калі вырашаеш перастаць танцаваць над прорвай.

Канец той сцэны мне не расказвалі ні Марк Альбі, ні Гладыс, таму магчымасці яго апісаць я не маю.

Наступнымі днямі Марку Альбі ў выніку шматлікіх пошукаў, якія ён наўрад ці паклапаціўся б ажыццявіць дзеля самога сябе, удалося знайсці для Гладыс месца касірка ў рэстаране на вуліцы Драгон. Дзяўчыне належала працаваць з шостаю вечара да паўночы. Яе заробак за вечар дасягаў 180 франкаў. Праца заключалася ў складанні

рахункаў. Я слаба сабе ўяўляў Гладыс, якая робіць падлікі, складаючы кошты разнастайных страваў, але Марк Альбі з кплівай усмешкай запэўніў мяне, што лічыць яна якраз добра і хутка. У пэўным сэнсе, гэтая дэталёвая супярэчыла маім аналітычным высновам, але ўрэшце і я таксама лічу добра і хутка.

## XII

Неяк я зноў зайшоў на вуліцу Лаппа.

— Прыйшоў па ўспаміны? — спыталася ў мяне Манон.

Я адказаў, што не, проста ўбачыў святло. Манон была не адна. Я пазнаў Жан-Люка. На ім быў вялікі капялюш — такі, як надзяваюць паўднёваамерыканцы, калі іх фатаграфуюць пасля якога-небудзь землятрусу. І яшчэ быў адзін хлопец, іспанец з доўгімі валасамі, пра якога я адразу чамусьці падумаў, што ён каханак Манон.

— Калі я вам перашкаджаю...

Манон сказала, што не перашкаджаю. Я сеў на пуфе.

— Ганна ў Італіі, — сказала праз пэўны час Манон.

Яна працягнула мне звыклую ў гэтай кватэры цыгарку з гашышам. Я адмоўна пакруціў галавой. Манон зрабіла глыбокую зацяжку і секунд на пяць, не менш, затрымала дым у лёгкіх. Потым удакладніла:

— З Анджэла.

Яна перадала цыгарку Жан-Люку.

— Ты не знаёмы з Анджэла?

— Не.

— Ганна пазнаёмілася з ім на Бэртэн-Пуарэ.

Манон устала і пачала выбіраць, які дыск паставіць на стэрэапрайгравальніку. Яна зірнула на мяне з нейкім дзіўным выглядам. У яе былі выпуклыя скулы, пры-

плюснуты нос і вялікія вушы, чые кончыкі тырчалі з-пад жорсткіх каштанавых валасоў.

— Паці Сміт?

Я не сцяміў, чаму Манон задае мне гэтае пытанне з такой усмешкай, але потым успомніў, што мы з Ганнай заснулі першы раз разам, слухаючы альбом «Коні».

Я зірнуў на іспанца. Той быў занураны ў медытацыю — такую глыбокую, што ёй, здавалася, ужо ніколі не будзе канца. Ён скрыжаваў рукі і абaperся на іх ілбом. На правай руцэ ў яго была срэбная бранзалетка з яго імем, выбітым на пласцінцы: Эрнэста.

— Па-ранейшаму з фашыкамі? — спытаўся ў мяне Жан-Люк.

— Так, па-ранейшаму, — адказаў я, усміхаючыся.

Ну, не плакаць жа мне было.

— У цябе няма чаго выпіць? — папытаўся я ў Манон.

— Там павінна было ўіскі на дне застацца.

Я ўстаў.

— А дзе?

— Сядай, — сказала яна. — Я прынясу.

Я сеў.

— Ну, а ў вас як справы? — спытаўся я ў Жан-Люка.

— Дзе?

— Ну, у саюза левых, дзе ж!

— Ды ўсе — прадажныя.

Манон працягнула мне слоік з-пад гарчыцы з крышкаю ўіскі.

— Прабач, лёду не маю. Размарожваю халадзільнік. Вось — гэта паштоўка ад Ганны.

На паштоўцы была п'яцца Навона, на якой мы некалькі разоў вячэралі з Эмелінай, калі ў 1978 годзе ў красавіку былі ў Рыме. Мы жылі тады ў гатэлі побач з Санта Марыя Мадж'ёрэ, дзе ў холе вечна тоўпіліся егіпецкія барцы, здаравушчыя мацакі, якія кожны раз, калі мы з Эмелінай выходзілі з гатэля ці ў яго вярталіся, пачыналі паказваць

мне ўсякія непрыстойныя жэсты. Эмеліна думала, што яна цяжарная. У яе была затрымка з месячнымі. Гэта здаралася кожны раз, калі яна пераставала піць супрацьзачаткавыя пігулкі. Пры гэтым мы не пераставалі займацца каханнем, а потым, праз месяц, цэлымі вечарамі стараліся ўспомніць, ці быў я дванаццатага ці трынаццатага пасля той ці гэтай вячэры дастаткова ўважлівы. Я гэтага абсалютна не помніў. Я чытаў тады гісторыю Рыма па турыстычным даведніку Мішлена. І я сказаў Эмеліне, што, калі будзе хлопчык, мы яго назавем Калігула. Эмеліна была нязгодная. Але ў перадапошні дзень перад ад'ездам з Рыма месячныя ў яе ўсё ж пачаліся.

— Ты рады? — спыталася яна, калі мы сядзелі на тэрасе рэстарана «Доні» на Віа Вэнэта, і я дагэтуль бачу яе нахілены твар, мілую ўсмешку, светлыя вочы.

У кавярні я заўсёды сяду ад Эмеліны злева, бо злева яна была напраўду прыгожая.

— Можаш прачытаць, — сказала мне Манон.

Над Рымам свеціць сонца, пісала Ганна. Анджэла гандлюе трафарэтнымі пячаткамі. Яны жывуць у Трастэвэрэ. Новае жыццё.

Я вярнуў паштоўку Манон і адпіў глыток ўіскі. Іспанец расплюшчыў вочы.

— Пайду спаць, — сказаў Жан-Люк.

Ён жыў у глыбіні двара, у дамочку, падобным да таго, у якім жыла Манон.

— Давай, фашык, — сказаў ён мне.

Мы паціснулі рукі.

— Ты будзеш спаць тут, Эрнэста? — папыталася Манон.

— Не, — сказаў Эрнэста.

Ён пайшоў з Жан-Люкам.

— Ну, а ты, — спытала ў мяне Манон. — Ты дзе будзеш спаць?

— Зараз пайду.

— Чаму? Можаш заставацца. Ты ўжо забыў, што там, на версе, два ложка? Адзін з альковам і адзін мой.

Яна ўсміхнулася.

— Выбірай.

— І колькі ў мяне часу падумаць?

Але я ўжо яе пацалаваў, і мы падняліся па лесвіцы, трымаючыся за рукі. Мне падабаецца пах валасоў у высокіх шатэнак, дзяўчат, якія фізічна падобныя да мяне. Калі я ўдыхаю іх водар, ён мне нагадвае пах маіх валасоў, якія ў мяне таксама каштанавыя і доўгія. Дарэчы, калі я цалаваў Манон, у мяне было такое ўражанне, быццам я цалую самога сябе ў люстра, толькі на губах не было холаду.

Пад пуловэрам яна аказалася голая. Яна скінула да ног штаны, потым зняла і майткі. Пасля гэтага яна пайшла ў прыбіральню. Я сеў на ложку і пераставіў свае чаравікі, адсунуўшы іх за начны столік. Я зняў гадзіннік і акулеры. Праходзячы побач са мной, Манон паклала руку мне на галаву. Я пацалаваў яе ў пуп. Яна праслізнула пад коўдру, і я пачаў расшпільваць на сабе кашулю.

— Ты яшчэ дагэтуль з той бландзінкай, якую бачыла Ганна? — спытала Манон.

— Яна табе сказала?

— Так. Ганна мне ўсё распавядала.

— Дзе мне пакласці штаны?

— Дзе табе больш падабаецца.

Яна засмяялася.

Я паклаў штаны на ложка, у якім тою зімой спаў з Ганнай, і кашулю таксама.

— Ты будзеш спаць у майтках? — папыталася Манон.

Яна пачынала мне назяць сваімі пытаннямі.

Я лёг і пагасіў святло. Манон паклала шчаку мне на грудзі.

Мяне заўсёды здзіўляла хуткасць, з якой раптам апынаешся ў дзявочым ложку. Бац — і ўжо ляжыш, і падра-

бязнасцяў, як гэта здарылася, ужо не помніш. Здаецца, проста хацеў легчы спаць, а тут — раз: хто гэта побач?

— Ты яшчэ бачышся з Маркам Альбі? — спытала Манон.

— Час ад часу. Ён знайшоў прадзюсера на свой будучы фільм.

— А што Гладыс?

— Яны яшчэ разам.

— Дзіўна. Ніколі не падумала б, што паміж імі гэта можа быць доўга.

— Рэчы маюць тэндэнцыю доўжыцца, толькі невядома чаму...

Яна зноў запаліла святло.

— Што здарылася?

— Нічога. Хачу паглядзець на цябе.

### XIII

Назаўтра была нядзеля. Мы не ўключалі радыё, не хацелася ніякага шуму. Я ўбачыў за акном сіняе неба і падумаў: лета, вось яно зноў і прыйшло.

— Каву ці гарбату? — папыталася ў мяне Манон.

Я лашчыў яе ўсю ноч, бо калі дзяўчат доўга лашчыш, яны робяцца нашмат дабрэйшыя. Больш за ўсё мне падабаліся ў яе сцёгны. І яшчэ — цалаваць туды, дзе тазабедраная косць злучалася з тазам. Гэтае месца ў яе было мяккае, як галоўка ў нованароджанага.

— Мы ж можам яшчэ паляжаць.

— Ужо амаль дванаццаць.

Я заўважыў, што просціны былі светла-блакітныя, а не белыя, як мне здалося напярэдадні вечарам.

Манон замацавала валасы на патыліцы гумаластыкам. Я ніколі не мог падумаць, што вушы ў яе настолькі вялікія.

Яна нацягнула пуловер і надзела джынсы. Яна спытала, ці не бачу я дзе-небудзь яе шкарпэтак. Яны былі пад ложкам. Потым мы спусціліся на першы паверх. Побач з кухонным закуткам быў душ.

— Ён не працуе, — сказала Манон, — а я сама адрантаваць не ўмею.

Яна паставіла гатавацца ваду. У мяне раптам узнікла жаданне сысці. Я ўжо так часта чакаў сваёй кавы, гартаючы якую-небудзь газету. Гэта бывала ранкам, хоць, па праўдзе, гэта быў і не ранак, бо калі кахаеш, раней за поўдзень не снедаеш. Кожны раз з кухні даносіліся тыя самыя гукі. Перада мной таропка сноўдала паўраспанутая дзяўчына. Сам я не рабіў нічога: я не ведаў, дзе яна трымае кубкі, цукарніцу, мармелад. Званіў тэлефон, але я не здымаў: тэлефанавалі не мне.

Сумесь жыцця і смерці — вось што я называю пеклам, у якім і жывуць чэрці.

— Паставіш музыку?

Я пачаў выбіраць дыск. Манон прынесла вялікія піялы і імбрык. Я паглядзеў на яе вушы. Мяне кранаў іх выгляд.

— Колькі цукру?

Мы па чарзе памыліся перад ракавінай і выйшлі. У глыбіні двара жанчына развешвала бялізну.

— Жан-Люкава маці, — сказала Манон.

Аднекуль далятаў голас Мішэля Друкэра, які пытаўся ў Жана-Поля Бельманда, колькі той зарабляе за адну карціну.

— Не столькі, колькі вы думаеце, мой дарагі Мішэль... Не столькі, колькі вы думаеце...

Пахла смажанай курыцай.

Была нядзеля.

На выхадзе з двара мы сутыкнуліся з барадатым мужыком, які нес на спіне вялікі заплечнік.

— Вось табе маеш, — сказала Манон.



— Прывітанне, — сказаў барадач.

Манон павярнула да мяне.

— Знаёмся: Луі, мой муж.

— Дыд'е Арва, — сказаў я. — Вельмі прыемна.

Я працягнуў руку і пашкадаваў, бо ў Луі рукі былі жудасныя.

— Вы некуды сабраліся? — спытаўся ён.

— Так, — сказала Манон. — Калі хочаш, магу даць ключы ад хаты.

Адыходзячы, Луі крыкнуў:

— Да вечара, галубкі!

— Колькі ты ўжо яго не бачыла? — спытаў я, калі мы выйшлі на вуліцу.

— Паўгода.

— Дык вы ўжо не жылі разам, калі ён з'ехаў у Індыю?

— Не. Нам не было пра што гаварыць.

Яна спынілася перад «Пежо-404» серабрыста-металічнага колеру і выняла з сумачкі другую нізку ключоў.

— Гэта твая машына? — спытаўся я.

— Так. Бацька падарыў месяц назад. Хочаш сесці за руль?

Я адмоўна пакруціў галавой і спытаў, як даўно ў яе правы.

— Гадоў пяць, — адказала яна, адчыняючы дзверцы.

Я сеў з іншага боку. Яна паглядзелася ў люстэрка над ветравой шыбай.

— Паслухай, здыму я гэты гумаястык, вушы ў мяне сапраўды жахлівыя... Ты першы мужчына, які мяне кахае за мае вушы. Калі я скажу гэта маме, яна ўпадзе ад здзіўлення.

Не памятаю, каб я калі-небудзь казаў Манон, што яе кахаю, ні ў той дзень, ні ў іншы, але цалкам магчыма, што ў нейкі момант у мяне гэта вырвалася.

Мы паехалі ў Вэнсэнскі лес. Яна купіла порцыю цук-

ровае ваты. Ёй хацелася пакатацца на лодцы, але чарга была метраў на сто пяцьдзсят, а я фізічна не выношу чакання.

Мне падабалася ісці побач з Манон, бо яна была высокая, амаль аднаго са мной росту. Па шчырасці, мне ўжо надакучыла нагінацца. Яна распавядала мне пра сваю працу. Мы размаўлялі пра Ганну, пра Патрыка, пра мінулае. Часам мы спыняліся і пачыналі цалавацца. Я пытаўся ў яе, ці яна кахае мяне. Яна адказвала, што кахае. Я пытаўся, чаму. Яна смяялася. І потым казала:

— Таму што ты падобны да Дэйвіда Карадайна.

— Кажы сур'ёзна.

— Гэта проста неверагодна! Асабліва калі ты ў акуларах. У цябе ніколі не просяць аўтографа?

А чацвёртай гадзіне мы зайшлі папіць гарбаты на тэрасе кафэ-рэстарана (ужо не памятаю, як ён называўся — Плато дэ Гравэль, Плато дэ Гравэн?) — тую самую, дзе адбываўся святочны абед у дзень маёй першай прычасці. Неба зацягнулася хмарамі, і мы рашылі пайсці ў кіно.

Успамін пра той дзень у мяне, увогуле, захаваўся смутны. Пасля вяртання з войска і да смерці Марка Альбі я пражыў шмат дзён, падобных да гэтага, — з Ганнай, з Эмелінай, з іншымі, каго не лічу патрэбным устаўляць у гэтае апавяданне. Урэшце ўсё гэта крыху пераблытваецца. Я памятаю, напрыклад, што неаднаразова піў гарбату ў Вэнсэнскім лесе і з Эмелінай. І быў знаёмы з адной танцоркаю з мюзік-хола, у якой, як і ў Манон, была старая машына ад яе бацькі. Але вушы ў той былі маленькія, гэта я памятаю дакладна. І па-мойму, у Манон, дарэчы, машына ўсё-ткі належала раней яе дзядзьку. І яна больш любіла, здаецца, не гарбату, а гарачы шакалад. Так, здаецца, якраз шакалад. Ці, можа, я проста блытаю яе з Маркам Альбі? І ці не з Ганнай я хадзіў глядзець «Галоўнае — кахаць» польскага рэжысёра Жулаўскага, хоць калі пісаў першы варыянт гэтай сцэны, быў упэўнены,

што глядзеў гэты фільм з Манон — у тую нядзелю пасля першай нашай любоўнай ночы?

Але ў адным я ўсё-ткі ўпэўнены — як і ва ўсім, што вы будзеце чытаць далей, бо нейкім невытлумачальным чынам я нашмат лепш памятаю, што са мной адбываецца ўвечары, чым тое, што адбываецца днём, — а ўпэўнены я ў тым, што вячэралі мы ў бліннай, якая вельмі падабалася Ганне, на пагорку Св. Жэнеўевы. Пачаўся дождж, і гэта навяло мяне на ўспамін пра зіму, пра Велікодную ноч і чырвоныя шкарпэткі, якія Эмеліна надзявала, калі сядзела ў піжаме перад тэлевізарам, бо ў яе стылі ногі. Калі мы выйшлі з бліннай, мне было прыемна, што я не адзін. Я пацалаваў Манон у вуха.

Першае, што Луі сказаў, калі мы вярнуліся, было:

— Я нідзе не знайшоў гашыш.

Манон сказала, што ён скончыўся і ўвечары ці заўтра Жан-Люк прынясе.

Луі спытаў, чым я займаюся ў жыцці, і я адказаў, што капаю тунель пад Ла-Маншам, і таму ў мяне такія брудныя рукі.

— Рукі ў цябе не брудныя, — сказаў Луі.

Манон села побач, абапершыся локцем аб маё сцягно. Я ўстаў. Я сказаў, што пайду, бо ім, мусіць, шмат ёсць пра што пагаварыць.

— Ды не, — сказала Манон. — Не сыходзь.

Потым яна павярнулася да Луі.

— Ты надоўга разлічваеш застацца?

— Я табе замінаю?

— Так.

Пасля такіх словаў жаданне жаніцца зусім не ўзнікае.

— Мне няма чым заплаціць за гатэль, — сказаў Луі.

І дадаў:

— І курыць хочацца так, што аж...

Ён быў увесь рабаціністы і бялявы. На ім была жоўтая

майка з надпісам, зробленым чорнымі літарамі: «Нада-  
кучылі мне ўсякія члены».

— А да бацькоў ты не можаш паехаць?

— Магу, але спачатку ім трэба патэлефанаваць. І потым  
даехаць яшчэ да Булонь-Бійанкур.

А даў яму жэтон да тэлефона-аўтамата і сто франкаў  
на таксоўку і іншыя выдаткі.

— Трэба было б табе набіць морду, — сказаў ён, — але  
я супраць гвалту.

Калі ён выйшаў, Манон зачыніла дзверы на ключ. Па-  
мятаю, як узляцелі яе валасы, калі яна павярнулася.

— Х-ух! — прамовіла яна.

Мы падняліся на другі паверх. Я адчыніў акно.

— Што ты робіш заўтра пасля абеду? — спытала ў мяне  
Манон, распранаючыся.

— У мяне сустрэча.

— Важная?

— Наконт грошай.

— Ну, калі наконт грошай...

Мы ляглі і пачулі, як нехта ідзе праз двор. У дзверы  
пастукаліся. Манон дацягнулася да акна.

— Гэта Жан-Люк, — сказала яна, устаючы з ложка. —  
Прынес гашыш. Ты не супраць, калі я крыху папалю?

— Ды не.

Яна хутка апаналася.

— Не ведаю, як гэта ў мяне атрымліваецца, але я ніколі  
не магу адразу знайсці шкарпэткі... Ты спусцішся?

Яна, так і застаўшыся босая, была ўжо на лесвіцы.

— Можна быць. Зараз...

Дзвюма гадзінамі пазней яна мяне пабудзіла.

— Ну што, не хочаш зрабіць мне маленькага Дэйвіда  
Карадзіна?

Я казаў, што мы разгледзім гэтае пытанне, калі яна не  
будзе пад кайфам, і яна лягла. Яна спытала, чаму я ніколі  
не куру гашышу.

— Гэта так расслабляе, ты не ўяўляеш...

Потым я лашчыў яе доўга-доўга, і мы займаліся каханнем. Пасля гэтага я спусціўся на першы паверх і прынёс бутэльку мінералкі. Яна не адрываючыся выжлукціла палову і сказала мне:

— Магу цябе завезці заўтра на тваю сустрэчу...

Я не адказаў. Што яна сабе прыдумала?

Можа, Манон спадзявалася, што мы пажэнімся?

## XIV

Калі Марк Альбі заявіў мне, што выставіў Гладыс за дзверы, я быў здзіўлены. Я не верыў, што ён калі-небудзь адчуе сябе вольным ад яе настолькі, што здолее выгнаць. Наадварот, я казаў сабе, што яна з першых тыдняў іх сумеснага жыцця — і чым далей, тым болей — самым непрыкметным і самым мэтанакіраваным чынам прыгінала яго і ўрэшце сагнула дастаткова, каб цяпер дазваляць сабе ўсё, не баючыся нічога і ўжо менш за ўсё — быць выгнанай з яго аднапакаёўкі. І яна, несумненна, сама ў гэта верыла, бо калі паведамляла Марку Альбі пра жаданне паехаць на Канскі фестываль з Жоржам, пытанне, каб увогуле яго кінучь, зусім не стаяла. Яна проста збіралася правесці пару тыдняў у Канах і потым зноў вярнуцца жыць з ім. Ёй і ў галаву не прыходзіла, што яму хопіць смеласці выставіць ёй ультыматум. На яе месцы і мне такое ў галаву не прыйшло б, але гэта якраз і здарылася. Марк Альбі заявіў Гладыс, што, калі яна паедзе ў Каны, то не можа быць і гаворкі, каб яна зноў некалі пасялілася ў яго на Севастопальскім бульвары. Апісваючы мне гэтую сцэну, ён сказаў, што пасля такой заявы яна адразу пачала збіраць чамаданы. Мяне гэтым яна не здзівіла. Я нават бачу, быццам сам прысутнічаў у гэты момант у іх

кватэры, яе рэзкія, сутаргавыя рухі, сціснутыя вусны, пустыя вочы. Але яна пра сёе-тое забылася. Яна ніколі не навучыцца збіраць свае рэчы, ніколі не навучыцца сыходзіць. І ніколі не навучыцца заставацца. Яна ўсё жыццё будзе соўгацца па тым абшары ценяў, дзе нішто не мае імя. Яна гэта ведае, і менавіта гэтая прычына яе прымушае плакаць. Ёй глыбока напляваць на Марка Альбі і на пражытыя разам з ім хвіліны (няхай нават яна і думае іначай). Яна плача па сабе, яна плача па сваёй смерці, якая адбываецца кожны дзень.

Я патэлефанаваў Марку Альбі прыкладна праз гадзіну пасля ад'езду Гладыс. Я хацеў яго папярэдзіць, што зноў жыву ў Манон. Тады ён і паведаміў мне сітуацыю.

— Усё кончана, Дыд'е, усё... Я сваю дозу вычарпаў.

Ён, здавалася, адчуваў не так журбу, як палёгку, але я ўлавіў у гэтай палёгцы нешта фальшывае, нешта нэнатуральнае, і гэта дало мне падставу меркаваць, што нічога яшчэ не скончана. Здавалася, быццам у размове са мной ён спрабуе пераканаць самога сябе, што парваў сувязі, якія лучылі яго з Гладыс, і адначасова — быццам старецца набыць у маіх вачах павагу, аб'яўляючы і тлумачачы мне гэты разрыў. Ад яго ўвагі не ўнікла, што з нядаўняй пары я пачаў паважаць яго менш, калі ўбачыў, што жанчына гуляе з ім, як з плюшавым мішкам. І гэта была адна з прычынаў, па якіх ён, здаралася, бываў цяпер са мной непрыязны. Мы часцяком робімся непрыязныя з чалавекам, калі адчуваем, што ён пачынае страчваць да нас павагу, асабліва калі падстава для страты павагі крыецца ў тым, супраць чаго мы не можам нічога: напрыклад, у нашым непарушным каханні да агіднай ці не вартай нас і нашага кахання жанчыны, ці любая іншая наша слабасць, якую мы няздольны перамагчы. Тлумачыцца гэта, з аднаго боку, непрыемным пачуццём, якое выклікае ў нас непавага ў наш адрас, а з другога — нашым адчайным жаданнем вярнуць павагу таго, хто пачаў

яе страчваць. І калі цяпер Марк Альбі спрабаваў мяне неяк раніць, кажучы, што я ні да чаго не імкнуся ў жыцці і што жанчыны, з якімі я сплю, — усе брыдкія, гэта мяне сапраўды закранала — прычым па дзвюх цалкам процілеглых прычынах: па-першае, таму што, як я пісаў вышэй, яго агрэсіўнасць здавалася мне перапоўненаю нянавісцю, а па-другое, таму што я ўгадваў у ёй жаданне вярнуць маю былую павагу. Гэта ўсё адно, быццам ён казаў: «Вось бачыш, я яшчэ не поўны нуль, я яшчэ і сам магу ўдарыць...»

Я прапанаваў яму, калі ёсць жаданне, заходзіць да нас на вуліцу Лаппа і павесіў трубку. Я тэлефанаваў з кавярні, у Манон не было тэлефона. Калі хто хацеў яе бачыць, то вымушаны быў ісці да яе. І паштовая скрынка зноў набывала актуальнасць. Гэтыя людзі, гэтыя пісьмы — гэта было якраз тое жыццё, якое мне падабалася.

Наступнымі днямі Марк Альбі да нас заходзіў часта. Я дагэтуль бачу, як ён у велюравым гарнітуры, з цыгарыльхай на вуснах урываецца ў кватэру. Вымае сваё прафесійнае пасведчанне кінарэжысёра:

— Бригада наркотыкаў! Усім распрануцца дагала!

Праз пэўны час мы падымаліся на другі паверх, сядалі на ложку і размаўлялі. Час ад часу да нас падымалася Манон — паглядзець і ўпэўніцца, ці «не займаемса мы тут якімі глупствамі».

Марк Альбі казаў, што ён рады, што паміж ім і Гладыс усё скончылася. Ён нават думаў, што яму варта было б расстацца з ёю раней. Яна ўжо даўно не была тою, якой ён яе пакахаў, — тым нявінным і нерэальным дзіцяці, чый чамадан ён калісьці цягнуў па набярэжнай Пюто і з якім ён качаўся ў снезе пасля бразільскага фэсту.

— Ты памятаеш, Дыд'е, колькі тады наваліла снегу, прычым так хутка...

Марк Альбі працаваў над рэжысёрскім сцэнарам філь-

ма. На ролю Сандрын трэба было шукаць кагось іншага. Я прапанаваў Мары Трэнціньян.

— Сапраўды, гэта будзе для Гладыс адчувальным ударам.

Аднойчы, яшчэ перад ад'ездам у Каны, я сустрэў яе ў «Галеры Ляфайет» на Манпарнасе. Ubачыўшы мяне, яна расплылася ў усмешцы — накітавала той, якую апісваў Джэймс Генры ў сваім рамане «Паслы»: шырокай усмешцы добра выхаваных амерыканцаў, ад якой у іх, здаецца, зараз лопне твар.

— Ну, калі ты тут, — сказала яна, — значыць, і Марк недзе непадалёку.

— Ды не, — сказаў я. — Я прыйшоў купіць стэрэакасётнік.

— Дык ты забагацеў, мой козлік?

— Адну маю п'есу паставілі ў малой Нацыянальнай...

— Вось! Нацменшаці! Толькі яны нас, французаў, і ўратуюць!

Негр, які стаяў побач, гартаючы кнігу, азірнуўся.

— У такія моманты я, бывае, шкадую, што рассталася з Маркам, — шапнула яна мне на вуха.

І ўзяўшы пад руку, дадала:

— Я ж ведаю: ты не з тых, хто будзе бараніць удоў і сіротак!

Яна не ведала, што выбраць: «Транссібірскія далі» ці «Джэйн Эйр».

— Вазьму, напэўна, менш тоўстую. Вып'еш што-небудзь, я фундую?

Заплаціўшы за раман Жака Ланзмана, яна прызямлілася ў найбліжэйшай кавярні — адной з тых, у якія народ, што працуе ў Манпарнаскай вежы ці ў суседнім будынку Міжнароднага Гандлёвага Цэнтра, забягае апоўдні праглынуць па-хуткаму якую-небудзь яечню з пары яец ці біфштэкс са смажанай бульбай.

Гладыс сказала мне, што здымае нумар у сціплым



гатэлі непадалёк ад Цэнтральнага Рынку, які абыходзіцца ёй у 33 франкі за суткі. Шэсць дзён яна працавала ў рэстаране на вуліцы Драгон, але потым пасварылася з гаспадаром.

— Ніколі не здагадаешся чаму!

— Ён хацеў з табой пераспаць?

— Зусім не. Па палітычных матывах.

Я не зразумеў.

— Ён без перапынку балбатаў пра падзеі мая 1968-га, і гэта ў той час, калі я падбівала кáсу. Урэшце мяне гэта дастала.

Я падлічыў, што за шэсць дзён Гладыс зарабіла 1080 франкаў. Я спытаў, што яна намерваецца рабіць з гэтымі грашыма. Яна паціснула плячамі.

— Калі ўлічыць, колькі цяпер каштуе абутак...

Зрэшты, галоўнае, што ёй было чым плаціць за гатэль. Але чаму яна не жыла ў Жоржа? Яна растлумачыла, што цяпер яго няма ў Парыжы, а ключы ад кватэры ён не пакінуў.

— Заўтра ён вяртаецца і мы паляцім на самалёце на поўдзень. Я першы раз буду ляцець на самалёце!

Яна спыталася ў мяне, якое гэта пачуцце, калі ляціш. Я адказаў, што ніколі не лятаў таксама.

— У тваім узросце? Ну дык табе трэба да доктара!

У той дзень на ёй быў белы пуловер з гарызантальнымі жоўтымі палоскамі і шчыгульня чорныя джынсы. Яна перакінула нагу на нагу і трымала сумку ў сябе на каленях. Сумка была палатняя, чырвоная колеру, з доўга ручкай, каб насіць цераз плячо, накішталт паляўнічай амелькі ці торбы аўтобусага кантралёра. Яна часам адчыняла яе, зазірала ўсярэдзіну і з усмешкай зачыняла зноў.

— Groshy yshchэ na месцы.

Афіцыянт прынёс чвэцэлітровую бутэлечку мінералкі ёй і порцыю таматнага соку мне.

— Толькі не трэба ўжо так дрыжаць, — сказала яна афіцыянту.

Потым спыталася ў мяне:

— Ты ведаеш, што мы пражылі з Маркам амаль чатыры месяцы?

Натуральна, я ведаў.

— І што за гэтыя чатыры месяцы было? Нічога. Аднапакаёўка, паходы на Бэртэн-Пуарэ, у кіно, на вуліцу Лаппа, зноў аднапакаёўка, зноў кіно, і зноў аднапакаёўка. Ну, скажы мне па праўдзе, гэта нармальна?

— Немагчыма пераязджаць кожны тыдзень на новае месца, — сказаў я.

— Ды нават не пераязджаючы, можна ж... я не ведаю... уносіць у жыццё нешта новае. Што будзе яго пакрысе мяняць, каб яно развівалася...

— Дзеля гэтага людзі нараджаюць дзяцей, — сказаў я. — Каб глядзець, як яны мяняюцца, развіваюцца... Тады ў іх заўсёды ўражанне, што ёсць нешта новае, — да таго часу, пакуль дзеці не плюнуць ім у твар. Тады яны раптам усведамляюць, што, відаць, зрабілі няправільны выбар.

Я паглядзеў вакол.

— Заўваж, у іх зусім не няшчасны выгляд. Можа, я на-конт іх памыляюся. Ці можа, проста мы з табой іншыя.

Яна не слухала мяне. Яна ніколі не слухала. Яна запаліла «Чэстэрфілд».

— Дыд'е, я не хачу, каб ты думаў пра мяне кепска.

Паўза.

— Мне семнаццаць год.

Я ўвесь час забываўся на гэтую дэталю. У мяне нават часцяком узнікала ўражанне, што яна старэйшая за нас, што мы побач з ёю — дзеці, з якімі яна гуляе, каб прабавіць час у чаканні свайго жаніха.

— Перада мною адчыненая сотня жыццяў. Я ні адно не хачу прапусціць. Я пакахала Марка, калі мне было на-навана яго пакахаць. Мне была патрэбная ўстойлівасць,

ты разумееш? Няхай яна была няўдалая, нікчэмная, але ўрэшце — гэта была ўстойлівасць... Яна ператварылася ў нуду. Мне сорамна жыць нудна ў свае семнаццаць год.

— А з Жоржам табе весела?

— Гэта іншае жыццё.

Праблема жанчыны, калі яна прыгожая («А навошта ка-заць пра іншых, — часцяком зазначаў Марк Альбі, — калі мы на іх нават і не глядзім?»), заключаецца ў тым, што магчымасць змяніць жыццё ўзнікае ў яе штодзённа — папершае, таму што сотні мужчын штодзённа гатовы яе пакахаць, а па-другое, таму што жыццё яна мяняе, калі мяняе мужчыну: яна ў яго жыве, бачыцца з яго сябрамі, ходзіць з ім, куды ён рашае пайсці. У такім выпадку — які ёй сэнс высільвацца, каб мяняць жыццё самастойна? Мян-няць жыццё — гэта ж так натамляе: трэба ўставаць з са-мага ранку, кудысьці тэлефанаваць, з кімсьці дамаўляцца, некуды ехаць, ісці. Нашто ўсе гэтая намаганні, калі маеш мужчыну, з якім дастаткова проста дазволіць сябе кахаць (пры гэтым самой не забараняецца нават заплюшчыць вочы)? Бо іначай — гэта ўсё адно, што ўпарта гатаваць ежу дома, калі маеш адкрыты рахунак ва ўсіх рэстаранах Парыжа. Большасць жанчын дасканалы прыстасоўваецца да такіх паслядоўных зменаў, бо нічога лепшага рабіць ім усё адно не застаецца (або, каб падоўжыць метафару, яны ўсё адно ніколі нічога не зразумеюць у кулінарным мастацтве і ўсё жыццё нават будуць у сябе пытацца, што гэта такое), хоць ёсць і іншыя — такія, што кожны раз пачынаюць нудзіцца і кожны раз разумеюць чаму, але ад недастатковай смеласці пераконваюць сябе, што нуда развеецца, калі памяняць рэстаран, і — адпаведна — яго мяняюць.

Гладыс была з ліку першых. Яна таксама была тою, каму ўсё адно. Таму я ёй і не тлумачыў, у адрозненне ад Марка Альбі, які апошнія чатыры месяцы толькі да гэтага

і імкнуўся, што жыццё не зменіш, пакуль не закасаеш, як Крэонт, рукавы і пакуль сам не зоймешся кухняй.

Чаго мой сябар не мог зразумець, дык гэта што Гладыс была няздольная на каханне, а без кахання немагчыма знайсці інтарэс і ў кухарстве, бо не маеш каго карміць. Марк Альбі меў каго карміць. А Гладыс, як і я, — не. Таму яна і сыходзіла да іншага. Ну, і я рабіў тое самае.

— Тое, што Марк не мае грошай, — гэта для мяне на апошнім месцы, — зноў сказала Гладыс.

Я быў перакананы, што яна кажа праўду.

— Наша жыццё перастала быць прыгожым, якім было гэтай зімой. Я не магу жыць у брыдзе; а гэтая аднапакаеўка з ім, паездкі ў таксоўцы з ім, нават у ложку з ім — усё гэта ператварылася ў брыду. Ты разумееш?

Я разумеў.

— Я хачу жыць прыгодамі. І паездка ў Каны — адна з іх.

Урэшце за мінералку і таматны сок заплаціў я. З Гладыс так было заўсёды, яна запрашала, а калі наставаў час плаціць, не магла знайсці кашалёк. Прычынай была яе неакуратнасць, а таксама звычка, што за яе нязменна плаціць мужчыны.

Менавіта так большасць прыгожых жанчын, самі таго не заўважаючы, ператвараюцца ў жміндаў.

Стэрэакасетнік я так і не купіў. Рэч аказалася надта вялікая. З ёю я сам пачаў бы здавацца сабе пацяжэлым і пастарэлым.

## XV

Неўзабаве пасля ад'езду Гладыс у Каны — праз дзень ці два — мы з Манон рашылі пазнаёміць Марка Альбі з якой-небудзь дзяўчынай, якая магла б яму спадабацца і з якой ён, можа быць, забыў бы пра Гладыс. З выбарам

мы не спяшаліся — мы выбіралі з тых, хто з ранку да вечара завітваў на вуліцу Лаппа курнуць гашышу, пайграць на гітары, пачытаць «Флюід Гласьяль» ці «А сюівр»\* або нават пераначаваць адну ці колькі начэй. Памятаю, калі ў іх не было гашышу ці якой іншае наркаты, яны шклянкамі пілі сіроп ад кашлю, бо ў сіропе ад кашлю ёсць опіум. Пасля іх даймалі страшная смага і сверб. Мяне яны ўсе звалі «фашыкам» — праз Жан-Люка і яшчэ таму, што я ніколі не спажываў наркаты.

Урэшце мы спынілі выбар на адной, якую звалі Альбана. Мы ўсе ўтраіх селі ў Манонін «Пежо-404» і паехалі ў госці да Марка Альбі глядзець па тэлевізары «Смешную драму» Марсэля Карнэ, якую паказвалі па першым канале ужо раз пяты ці шосты.

Альбана была крыху вышэйшая за Манон. Пасля свайго выхаду з Флёры-Мэражыс\*\*, дзе яна адбывала васьмімесячнае зняволенне за крадзеж сумачкі, у якой было сто трыццаць два з паловай франкі, яна жыла ў сяброўкі-выкладчыцы ў сырой і цёмнай кватэры на вуліцы Старога Храма. Адноўчы, калі Манон паехала абедаць да маці, я з ёй пераспаў на ложку з альковам. У яе былі доўгія ногі, але грудзей амаль не было. Мне падабалася заплюшчваць вочы і думаць, быццам я сплю з нявінным заморскім прынцам, з якім аддаюся распусце ў перапынку паміж урокамі французскай літаратуры (я ўяўляў, быццам я прыстаўлены да яго настаўнікам). Але што мяне ўражвала больш за ўсё — і чаму я даўжэй трымаў вочы ўсё-ткі расплюшчанымі, а не заплюшчанымі, — гэта неверагодная белізна яе цела. Яно было нібыта са снегу.

---

\* «Флюід Гласьяль» — французскі гумарыстычны часопіс коміксаў, выдаецца з 1975 г.; «А сюівр» — бельгійскі літаратурны часопіс коміксаў, які выдаваўся з 1978 па 1997 г.

\*\*Турма ў паўднёвым прыгарадзе Парыжа, найбуйнейшы пенітэнцыярны цэнтр у Еўропе.

Але з Альбанай была адна загваздка: яна прымала какаін, а Марк Альбі не надта любіў наркаманаў. З іншага боку, какаін надаваў дзяўчыне жвавасці і імпульсіўнасці, якіх ёй не ставала, калі яна не была пад кайфам, і якія рабілі яе падобнаю да Гладыс.

Тым вечарам я адчуваў сябе не надта.

— З табой нешта не так, Дыд'е?

Манон заўсёды заўважала, калі я адчуваў сябе нядобра, і пачынала сябе паводзіць так, быццам не бачыла ўжо нічога, не магла нічога рабіць і толькі сачыла, як цячэ час, з усіх бакоў атуляючы мяне ўвагаю і любоўю. Яна старалася не рабіць рэзкіх рухаў, быццам баялася, што, крыху скалануўшы паветра, выкліча цэлы тайфун. Мне, шчыра кажучы, наадварот, хацелася б, каб яна хоць нешта зрабіла. Няхай хоць бы дыханне рот-у-рот ці няхай бы закаціла сцэну, ці пачала б пляскаць па шчоках, ці што заўгодна. Гэта, у прынцыпе, нічога не палепшыла б, але прынамсі стварыла б у мяне ўражанне, што мая нядужасць — не самая грандыёзная і важная рэч на зямлі, а займае ўсяго толькі нязначнае месца сярод усяго іншага, што рухае людзьмі і рэчамі. Эмеліна ў такія моманты была здольная прыгатаваць які-небудзь толькі ёй адной вядомы суп і сама яго з'есці, пачаць расказваць пра сваю працу, ведаючы пры гэтым, што я яе не слухаю, пабалбатаць з кім-небудзь па тэлефоне, прапанаваць мне памыць галаву. Я адчуваў, што Эмеліны мне не хапае. І сказаў сабе, што заўтра ж ёй патэлефаную, запрашу паабедаць, падару якую-небудзь пласцінку.

Калі мы ўвайшлі да Марка Альбі, тэлевізар ужо быў уключаны.

— А нічога ў цябе кватэрка, — сказала Альбана. — Колькі ты за яе плаціш?

— Я больш не хачу, каб са мной размаўлялі пра грошы, — адрэзаў мой сябар.

Альбана была няздольная зразумець сэнс гэтай фразы

і ўспрыняла яе як абразу. Яна села, зашыўшыся ў кут, на кушэтцы, што стаяла каля пісьмовага стала, і болей не паварушылася. Калі Марк Альбі працягнуў ёй «Марціні», яна не падзякавала і толькі спытала, ці не знойдзецца ў яго гашышу, бо паміж дзвюма какаінавымі панюшкамі з задавальненнем прымала і гэты болей мяккі наркотык. Мой сябар паглядзеў на мяне, быццам пытаючыся: «Адкуль ты выкапаў гэтую бабідлу?» — і сеў, нічога не адказаўшы. Я адразу адчуў, што, хоць нас і чацвёрра, усе мы самотныя кожны ў сваім жыцці. Так было заўсёды, калі я хоць на вечар спрабаваў утварыць нейкае сямейнае адзінства, а мой сябар не хацеў мне дапамагчы. І людзі разбягаліся кожны ў свой бок, як кавалкі лёду, якія разліпаюцца, таму што ў вады не тая тэмпература.

Пасля фільма я крыху пасварыўся з Маркам Альбі, бо ён лічыў, што Луі Жувэ — лепшы актор за Мішэля Сімона. Гэта мяне проста абурыла. Дастаткова ўбачыць Мішэля Сімона ў такіх фільмах, як «Крадзеж з узломам», «Жан з Месяца» і «Дзед і малы», і параўнаць з Жувэ ва ўсіх ягоных карцінах, каб зразумець, што Мішэль Сімон кожны раз — гэта і яго персанаж, і ён сам, а Жувэ — заўсёды толькі ён сам. Так, як і Жэрар Філіп, які без розніцы грае Фабрыцыю дэль Донга, Жульена Сарэля, прынца Гамбургскага і Радрыга — нібыта выконвае нейкую песню Шарля Трэнэ, — Жувэ ніколі не мяняе ні голасу, ні тону, нічога ўвогуле. Марк Альбі нават не пастараўся адстойваць сваю думку. Ён абмежаваўся тым, што ўсім сваім выглядам паказаў яе нязменнасць.

Калі б з намі была Гладыс, я ўпэўнены, што яна падзяліла б маё меркаванне.

Я падвёў рысу:

— Гэта зноў спрэчка монатэістаў з політэістамі...

Ён мяне ўжо не слухаў. Была дзесятая вечара. Дзяўчаты абменьваліся пытальнымі поглядамі.

Чатырма месяцамі раней Марк Альбі абавязкова

знайшоў бы месца, куды пайсці, і людзей, з якімі было б можна пабачыцца. Цяпер ён маўчаў. Яму ўжо надакучыла быць галавой сям'і — галавой гэтай сям'і. Можа быць, ён чакаў, што я вазьму ў яго эстафету. А можа, яму хацелася пабыць аднаму. Назаўтра я даведаўся, што перад нашым прыходам яму тэлефанавала Гладыс. Паўтара дня ёй было весела ў Канах, а цяпер стала сумна, яна, можа быць, вернецца назад у Парыж, яна яму ператэлефануе.

Мы пакінулі яго ў кватэры, і ў машыне Альбана сказала:

— Калі-небудзь вы мне растлумачыце...

— Ну, разумееш, — пачаў я, — у часы антычнасці політэізм...

Манон паклала мне далонь на руку і проста сказала:

— Дыд'е.

Пазней я прызнаўся Манон, што мне, як і Гладыс, дагэтуль так і не ўдаецца перарэзаць пупавіну.

— У цябе праблема з маці?

У мяне сапраўды была пэўная праблема з маці (яна мяне часцяком даводзіла), але гэта не тое, што я меў на ўвазе.

— Чакай, — сказала Манон, — пайду прынясу бутэльку з вадой.

Людзям, якія паляць гашыш, увесь час трэба хадзіць па бутэльку з вадой.

Нарэшце мы ўклаліся.

— Нешта ты далёка ад мяне адсунулася, Манон.

— Ды я зусім побач...

— Падсунься.

— Ну куды, я больш не магу!

З першага паверха даносіліся галасы. Не ўсе яшчэ сышлі. Я зазірнуў пад коўдру. Калі я зазіраў пад коўдру, Манон у мяне пыталася, чаго я там шукаю, і я адказваў, што шукаю Палярную зорку. Тады яна дала мне мянушку «компас».



Гэта пры тым, колькі ў мяне было праблемаў у войску з усімі гэтымі компасамі, азімутамі і іншай такой лухтой. Калі б не Марк Альбі, я іх рашаў бы дагэтуль.

У Фларэнцыі мы з Эмелінай займаліся каханнем гадзінамі. Мы глядзеліся ў люстра і лічылі, што мы прыгожыя. Такія рэчы людзі, у якіх ніколі не было маці, зразумець не могуць.

Манон лашчыла мне плячо, і яе ласка напаўнялася думкамі, якія былі мне чужыя.

— Што я мне зрабіць, Дыд'е?

Назаўтра раніцай Эмеліна сказала па тэлефоне, што канчаткова са мной расстаецца. Дзяўчына, якая мяне кахала, больш мяне не кахала. Такія рэчы здараюцца.

Але я гэта забуду, любачка. Ты ж ведаеш, я ўсё забываю.

---

---

## Частка трэцяя

# Анёльскія сіроткі

### I

Для таго, хто баіцца жыцця, але хоча жыць прыгодамі, гэта заўжды канчаецца слязьмі на парозе. Марк Альбі зноў упусціў Гладыс. Яна разабрала свае чамаданы.

На некалькі тыдняў жыццё зноў стала прыкладна тым, чым было ў лютым: чарадой вясёлай пракудлівасці і гуляння.

Напрыклад, калі мы сядзелі ў якім-небудзь рэстаране, Гладыс магла зноў завішчаць:

— Дарагі, я хачу заняцца каханнем!

Марк Альбі рабіў выгляд, што разважае, потым адмоўна круціў галавой:

— Тут шмат камароў.

Яна вымала з сумачкі бутэлекку парфумы з распыляльнікам.

— А ў мяне ад камароў ёсць аэрозоль.

І яна залівала парфумай наш столік і ўсё вакол. Бліжэйшыя да нас суседзі клікалі метрдатэля, якому яна адразу працягвала сваю талерку.

— Панюхайце, чым гэта пахне!

— Пахне парфумай, — канстатаваў метрдатэль.

— Так, мой даражэнькі, але калі вы даведаецеся, што гэтыя два спадары насупраць вас — Гольт і Міло\*, — ківала яна, — вы адчуеце, што ўсё даўно вытхнулася.

— Я не разумею, — прызнаваўся метрдатэль.

— Колькі ж у гэтым свеце людзей, якія не разумеюць, — уздыхала яна. — Таму ўсё так і дрэнна.

У іншы дзень мы гулялі ў Люксембургскім садзе, і я ўбачыў адну дзяўчыну, бландзінку, якая мне спадабалася. Яна сядзела на беразе фантана побач з нейкім мужчынам. Яна нагадвала Эмеліну (у найбольш выгадным для яе ракурсе). Я зняў акуляры.

— Дыд'е хоча гэтую бландзінку, — сказала Гладыс, якая зразумела мой жэст.

Потым, павярнуўшыся да Марка:

— Я ж казала табе: ён нешта выношвае!

Яна пабегла да парачкі і саштурхнула мужчыну ў ваду. Потым, мяркуючы па выглядзе, узялася нешта тлумачыць бландзінцы, якая раптам збялела. Закончыўшы, яна зноў падбегам вярнула да нас.

— Я растлумачыла ёй сітуацыю, — сказала яна мне. — Яна не згодная.

Паўза. Яна пераводзіла дых. Потым:

— Яна цярэць не можа інтэлігентаў.

Я гэта ведаў. Большасць бландзінак — якраз такія.

Хоць паміж Гладыс і Маркам Альбі шмат што нібыта наладзілася, напраўду — як гэта пакажа развіццё падзе-

---

\*Французскія журналісты-эксперты ў кулінарна-гастранмічных пытаннях, якімі, у прыватнасці, была праведзена класіфікацыя ўсіх рэстаранаў паводле распрацаванай імі 15-бальнай шкале.

яў — праблемы засталіся ранейшымі. У гэтым «паляпшэнні» я бачыў сваяцкую сувязь з тым, якое, узнікаючы пры агоніі, папярэднічае смерці. Сёння яно наводзіць мяне на думку пра пырскі шампанскага, якое Антон Чэхаў выпіў у нумары нямецкага гатэля ў 1904 годзе перад тым, як апошні раз прыклаў галаву да падушкі і прамовіў: «Ich sterbe»\*.

Як бы там ні было, да Гладыс, як мы бачылі, зноў вярнулася яе даўняе шалапуцтва, і на людзях яна зноў безупынку множыла праявы пяшчотнасці да майго сябра. Да яго, у сваю чаргу, вярнуўся былы апякунска-пацешлівы выгляд, які ён дэманстраваў у лютым, калі Гладыс прымусіла яго прысягнуцца сваёй галавой — не яго, а яе, Гладысінай, галавой, — што ён ніколі яе не пакіне. Зрэшты, натуральнасці ва ўсім гэтым было малавата. У жэстах, якімі Марк Альбі прытуляў да сябе Гладыс, цяпер прысутнічаў нейкі дзіўны цяжар, і здавалася, ён адчувае сябе няёмка, калі дзяўчына на вуліцы брала яго пад руку. Ён, можа, быў бы і рады, каб яна так рабіла і каб рабіла шмат чаго іншага, але думаю, разам з тым быў упэўнены, што гэтае шчасце раней ці пазней ад яго ўцячэ і верагодней нават раней, чым пазней. З іншага боку, ён увесь час углядаўся ў Гладыс, нібы каб навечна захаваць у памяці гэтае аблічча, якое, як ён адчуваў, яму наканавана было неўзабаве страціць, і адначасова нібыта імкнуўся разгадаць сакрэт гэтай дзяўчыны, каб запабегчы, а можа і перашкодзіць яе сыходу.

Гладыс з Маркам Альбі часта прыходзілі на вуліцу Лаппа. Адноўчы яны нават засталіся ў нас начаваць на першым паверсе.

Гадоў у дваццаць мы з сябрам хацелі арганізаваць «групавуху», але хутка зразумелі, што гэтая рэч не для нас, ці, дакладней, ён зразумеў, што гэтая рэч не для мяне.

---

\*Ich sterbe (ням.) — Я паміраю.

Тою ноччу кожняя пара добрапрыстойна лягла ў свой ложкак.

— Можа пагуляем у шарады? — прапанавала Гладыс.

Яна тады шмат накурылася, і я быў вымушаны, як чаўнок, бегаць уверх і ўніз паміж двума ложкамі, носячы бутэльку з вадою. Потым мы заключылі дамову. Кожны прыносіць бутэльку на месца, дзе яе ўзяў. Мы не прадугледзелі выпадку, калі бутэлька стане пустая. Разважаючы пра гэта, я заснуў. Манон мяне пабудзіла, вярнуўшыся з першага паверха, куды хадзіла набраць у бутэльку вады. Мы бясшумна заняліся каханнем. Пасля пэўны час панавала цішыня, гэта доўжылася хвілін дзесяць ці, можа, трыццаць — было цёмна, хіба вызначыш? Потым я папытаўся:

— Марк, ты спіш?

— Не.

— А Гладыс?

— Таксама не.

— А Манон? — спыталася Гладыс.

— Яна прыкідваецца, — сказаў я.

Я пабудзіў Манон.

— Што здарылася?

— Рэвалюцыя!

— Напляваць. Я спаць хачу.

Яна шчоўкнула перасохлым языком. Я прыўзняў яе і даў піць. Яна не расплюшчыла вачэй. У яе не было сілы нават за мяне трымацца. Мне пра ўсё давялося клапаціцца самому. Гэта было нялёгка. Потым, як нежывая, яна зноў рухнула ў ложкак.

— Што будзем рабіць заўтра? — спытала Гладыс.

Да маіх вушэй зноў даляцеў змяіны сых.

Які заўтра дзень? Ніхто не ведаў. Манон, можа, і ведала б, бо сярод нас адзіная працавала, але будзіць яе зноў я не хацеў. Існавала верагоднасць, што заўтра была не субота і не нядзеля, і ёй было трэба рана ўставаць.

— Можам пайсці на Тронны кірмаш\*, — прапанаваў я.

Тронны кірмаш мне заўжды падабаўся.

— Расслабся, — сказаў Марк Альбі. — Яна ўжо спіць.

Але трошкі пазней я пачуў, як Гладыс прамармытала:

— Ведаеш, колькі я выйграла ў казіно на Пальм-Біч? Тры тысячы франкаў. Але я гуляла не сваімі грашыма...

Пра чатыры дні, праведзеныя ёю ў Канах, мне вядома няшмат. Жорж зняў тады на Круазэт апартаменты. Апроч Гладыс, ён запрасіў туды яшчэ аднаго мужыка — прадзюсера, які ў сямідзесятыя зняў адзін з самых няўдалых фільмаў, пасля якога збанкрутаваў. Увечары яны ўсе ўтраіх вячэралі ў рэстаране, хадзілі танчыць ці проста гулялі, а потым вярталіся ў апартаменты. Здараліся партыі ў покер, якія канчаліся, калі Гладыс ужо ішла на пляж, дзе заставалася ўвесь дзень. Гульцы былі мужчыны трыццаці пяці — сарака гадоў. Да Гладысіных эксцэнтрычных выбрыкаў і рэзкіх выказванняў яны ставіліся спачатку паблажліва, але потым яны пачалі ім назаліць, і яны дазволілі сабе ёй гэта выказаць (чаго мы не рабілі ніколі). Яна адразу адчула, што гэтыя мужчыны для яе чужыя, што гэтыя людзі яе не разумеюць і нават хочуць ёй зла. У яе ўзнікла да іх агіда, і жыццё стала нясцерпным. Яна здагадалася, што ў яе за плячыма Жоржу кажучь пра яе розныя брыдкасці. Жорж пачаў неяк дзіўна на яе паглядаць, а потым і папракаць у нястачы камунікабельнасці.

Больш нічога мне невядома, і хоць гэтага ўжо дастаткова, каб растлумачыць рэзкае вяртанне Гладыс у Парыж

---

\*Тронны кірмаш — традыцыйны штогадовы кірмаш з мноствам атракцыёнаў, які адбываецца ў красавіку-маі ў Вэнсэнскім лесе — вялікім парку на ўсходзе Парыжа.)

і аднаўленне яе адносінаў з маім сябрам, я ўпэўнены, што ў Канах адбылося нешта яшчэ — нешта такое, у чым яна не прызналася ні Марку Альбі (ён бы мне расказаў), ні мне. Па меры таго, як міналі дні і множыліся мае назіранні, у мяне склалася ўражанне, што чалавек, які паехаў у Канны, і чалавек, які з Канаў вярнуўся, былі рознымі асобамі. Гэтая перамена фізічна ні на чым не трымалася, і дарэчы, Марк Альбі яе не заўважыў. Яна была ў пэўнай манеры, у якой пасля дзесятай вечара здымалася тэлефонная трубка, у тым, што раптам зніклі ўсякія кпіны з некаторых людзей, у тым, як адчыняліся канверты з лістамі. Канкрэтна вызначыць гэта было немагчыма.

Я доўга задаваўся пытаннем аб прычынах «гэтага». Яны маглі быць у нанесеным ёй слоўным ці фізічным прыніжэнні, у адкрыцці праўды пра «справункі» Жоржа ці пра яго рэальную асобу, у нейкай нечаканай сустрэчы. Ва ўсякім выпадку, у мяне было ўражанне, што Гладысіным вачам раптам адкрылася нейкая частка жыцця, якая дагэтуль была ад яе схаваная ў змроку і якую яна цяпер убачыла з жахам. Яе паспешлівае вяртанне — схавацца ў абдымках майго сябра — таксама тлумачылася гэтай прычынаю. Гладыс, як мне здавалася, раптам усвядоміла, што ёй патрэбная абарона, бо яна па-сапраўднаму была ў небяспецы.

Потым, паціху, яна пра тую небяспеку забылася, і да яе зноў вярнулася стома.

## II

У другой палове дня, калі Марк Альбі праводзіў заняткі па каратэ, я часам заходзіў да яго на Севастопальскі. Гэтая звычка ў мяне ўзнікла ў першыя дні пасля вяртання Гладыс, калі мне здавалася, што яна ў небяспецы. Звычка

так і засталася. Я вадзіў Гладыс у кавярню што-небудзь выпіць, ці ў кіно, ці мы проста гулялі.

Аднойчы, калі мы апынуліся на плошчы Згоды, яна мне сказала:

— Купі мне Абеліск!

Я выняў чэкавую кніжку.

— Колькі за гэта? — спытаў я ў паліцыянта.

— Праходзьце! Праходзьце! Няма тут чаго глядзець! Мы перайшлі на другі бераг Сены.

У Гладыс балелі ногі, бо яна была на высокіх абцасах. Я гукнуў таксі, і яно давезла нас да «Кафэ дэ Флор». Было без чвэрткі чатыры. Я хацеў паглядзець «Кабарэ», бо люблю Берлін, але Гладыс сказала, што бачыла гэты фільм з Маркам Альбі і не памятае, каб там нешта адбывалася ў Берліне, ва ўсякім выпадку вулічных здымкаў у фільме амаль няма.

Я люблю Берлін таму, што ніколі ніводзін горад не выклікаў у мяне такога ўражання, быццам гэта і ёсць карціна майго жыцця.

Мы селі. Я адчуў, як ззаду навіс нейкі цень, нібы перасунулася сцяна. Я азірнуўся. Над Гладыс схіліўся мужчына. Ён быў руды.

— Прабачце, што вас турбую, — сказаў ён. — Вы не спявачка?

— Вам дзе падпісаць? — спытала Гладыс, якую зачароўвалі падобныя сітуацыі, калі яна магла даць поўную волю сваёй фантазіі і крыважэрнасці.

— О, дзе хочаце, — сказаў мужчына, дастаючы нататнік.

— Спачатку вы павінны зацаніць мае здольнасці.

Яна ўстала і пачала выконваць нумар з французскім канканам.

— «Ах, парыжанкі, дзяўчаткі мае!..»

Я выдаваў сябе за трубу.

— Пум-прум-пумпум!



– «Ах, парыжанкі, дзяўчаткі мае!..»

– Пум-прум-пумпум!

Руды мужчына, увесь чырвоны, глядзеў на нас з шырокай усмешкай. Гладыс села.

– Можа, вам хочацца чаго-небудзь выпіць, — сказаў ён. — Што я магу вам прапанаваць?

– Шампану! — пастанавіла Гладыс.

І дадала ласкавым тонам:

– Калі гэта, вядома, не перавышае вашыя сродкі.

Мужчына сеў побач з намі, паклікаў афіцыянта і замовіў бутэльку шампанскага. Ён паведаміў, што працуе адказным па сувязях з прэсай у фірме, якая выпускае музычныя дыскі. Ён знаёмы з многімі зоркамі.

Гладыс адпіла глыток з келіха.

– Пахне коркам!

Мужчына не сцяміў, што казаць пры Гладыс пра зорак не варта.

Яна ўстала. Я зрабіў тое самае. Мы выйшлі.

У нас не кожны надвячорак выдаваўся падобным чынам. Часам, калі я прыходзіў у аднапакаёўку, яна яшчэ ляжала ў ложку. Уставаць яна не хацела. Яна ўвогуле ніколі ўжо не хацела ўставаць.

– Жыццё такое брыдкае, Дыд'е... Такое аднастайнае...

Я казаў, што маю нешта ёй прапанаваць. Яна ўвесь час хацела сустрэцца з Клінтам Іствудам. Пасля таго, як мы паглядзелі «Добры, Злы і Брыдкі», яна казала, што Клінт Іствуд — мужчына яе жыцця. Я рабіў выгляд, быццам тэлефаную ў Галівуд.

– Потым сам будзеш дамаўляцца з Маркам наконт аплаты за тэлефон! — казала яна.

– Ало, гэта Клінт Іствуд? О, доктар, прабачце.

Я казаў, што памыліўся нумарам і трапіў у псіхіятрычную клініку, у якой дажываў свае дні Фрэнсіс Форд Копала. Я набіраў іншы нумар — напрыклад, хатні нумар

Эмеліны. Ніхто не падымаў, бо Эмеліна ў гэты час была на працы.. Я даваў адбой. Урэшце Гладыс уставала. Яна цэлую гадзіну не выходзіла з ваннай. Я гартаў кнігі, каму-небудзь тэлефанаваў, ставіў музыку, чым-небудзь сябе займаў. Калі мы выходзілі, Гладыс нікуды ісці не хацела. Мы сядалі ў аўтобус. Яна бралася ўважліва разглядаць пасажыраў.

— Ім усім ёсць куды ехаць, а мне няма...

Некалі я пераказаў ёй тое, што некалі пасля маёй спробы самагубства мне сказаў псіхіятр, — што трэба проста жыць дзень за днём, не імкнучыся куды-небудзь з'ехаць, не імкнучыся ўсё зразумець.

Гладыс была не супраць не імкнучца ўсё зразумець, але яна не хацела жыць нудна. А жыла яна якраз нудна.

Тое самае і я ў свой час адказаў псіхіятру, слова ў слова.

Мы выйшлі з аўтобуса недзе на Шатле ці каля Ратушы і пайшлі далей пешкі, гуляючы. Часам яна спынялася, глядзела на мяне і пыталася:

— О, а ты што тут робіш?

Я адказваў, што проста іду за кампанію. Мы ішлі далей.

— Ну-ну, — казала яна, — гэта ж трэба: бавіць час, шпацыруючы...

Мы сядалі дзе-небудзь пад дрэвамі ў скверыку Арцыбіскупства. Яна казала:

— Я хачу, каб хоць што-небудзь адбылося!

Я прапаноўваў паехаць на ўік-энд у Нармандыю. Яна калі-небудзь бачыла Луарскія замкі?

— Ды што мне Луарскія замкі?.. Я хачу прыгоды!

І давала:

— З якімі-небудзь нечаканымі паваротамі.

Я не пагаджаўся. Я казаў, што мы ўжо і так перажываем прыгоду.

— Ты гэта называеш прыгодай? — пыталася яна і па-

казвала на пенсіянераў, якія сядзелі на лавачках, на цяжарных кабет, якія нешта вязалі.

Мы ўставалі. Ішлі ў Лацінскі квартал. Я казаў, што мы можам пайсці і забраць Марка Альбі на вуліцы Бургундыі, дзе ён веў заняткі па каратэ. Яна гучна ўздыхала.

— Хадзем ужо лепш зноў у кіно.

Мы ішлі куды-небудзь у «Квінтэт» ці ў «Сэн-Сэвэрын». Я не прызнаваўся, што гэты фільм ужо бачыў. Калі мы выходзілі, на вуліцы быў яшчэ дзень. Я тэлефанаваў Эмеліне з тэлефоннай будкі. Яна пыталася, як я. А я цікавіўся, якая на ёй сукенка, як яна ў гэты момант сядзіць, ці глядзіць тэлевізар, ці яе новы каханак займаецца каханнем лепш за мяне. Мне здавалася, што я па-ранейшаму маю права ўсе гэтыя рэчы ведаць. Эмеліна казала мне: «Перастаць».

Калі я вяртаўся да Гладыс, яна ўжо з кімсьці размаўляла. Яна не магла пабыць і пяці хвілін, каб да яе хто-небудзь не падышоў і не завязаў размову. Калі гэта быў чалавек, які прадаваў часопісы, канчалася тым, што ён ёй часопіс дарыў. Часта бывала, што ёй не даводзілася плаціць і за каву на тэрасе кавярні, бо яна прыглянулася афіцыянту. Усё гэта якраз і рабіла нашу задачу настолькі цяжкай. У цэлым, мы шмат чаго аддавалі Гладыс: свой час, свае грошы, сваё сяброўства, сваю прыязнасць. Прыкрасць заключалася ў тым, што тое самае і нават больш былі гатовыя ёй аддаць усе.

Тое, чаму было наканавана здарыцца, здарылася. Яна зноў пачала выходзіць адна. Спачатку ў другой палове дня, а потым і па вечарах. Калі Марк Альбі выказваў ёй папрокі, яна здзіўлялася:

— А чаму я павінна адмаўляць? Мяне завозяць, мне аплачваюць напоі, я танцую, мяне прывозяць. Я люблю танцаваць. Пазбаўляць сябе гэтай прыемнай уцехі было б поўнай дурасцю.

Спачатку мы думалі, што яна не ходзіць ні з кім канкрэтным. Потым усё часцей яна пачала згадваць нейкага

Бэртрана. Неўзабаве мы ўжо ведалі, што яму трыццаць тры гады і ён працуе ў галіне гатовага адзення. Яна не была ягонай каханкай. У той дзень, калі, нягледзячы на гэтую акалічнасць, ён прапанаваў ёй жыць у яго, — а гэта была пятніца, — мы павінны былі ехаць у Лё-Тукэ\*, дзе падчас ўік-энда мусіў адбыцца фестываль паўпрафесійных кароткаметражак, у якім браў удзел і Марк Альбі са сваёй другой стужкай «Татава выкраданне». Мы прыехалі на вуліцу Бургундыі, дзе, як было дамоўлена, яны з Гладыс мусілі нас чакаць з усімі сваімі рэчамі а чацвёртай гадзіне. Марк Альбі быў адзін.

— Я нават не ведаю, паедзе Гладыс ці не, — сказаў ён.

Ён сеў за руль. Выгляд у яго быў стомлены.

— А дзе яна? — спытала Манон.

— Засталася ў кватэры. Прынамсі, нядаўна, калі я тэлефанаваў, там была. А ці ёсць цяпер...

Мы вырашылі заехаць на Севастопальскі бульвар. Там паглядзім.

Па дарозе Марк Альбі пераказаў нам сваю тэлефонную размову з Гладыс. Яна вагалася, пераязджаць ёй да Бэртрана ці не. Яна не была ўпэўненая ў яго пачуццях, але ёй было з ім весела, бо ў адрозненне ад Жоржа, ён меў добрае пачуццё гумару. А Лё-Тукэ, ну... А што рабіць у гэтым Лё-Тукэ? Зноў кіно, рэстараны.

— Пабачым мора, — сказаў Марк Альбі.

— Я пераехала ў Парыж, каб ніколі больш не бачыць мора!

— Паслухай, Гладыс, нельга ж падкладаць такую свінню Дыд'е і Манон...

— Вой, ну, праўда ўжо — вы і без мяне пражыць вельмі можаце!

---

\*Мястэчка на ўзбярэжжы праліва Па-дэ-Кале.

— Было ж дамоўлена...

— Ну, не ведаю. Я, шчыра, не ведаю. Я падумаю. Я ператэлефаную табе праз пяць хвілін.

Яна дала адбой раней, чым ён паспеў сказаць ёй тэлефон спартовага клуба. Некалі ён, праўда, бачыў, што яна занатоўвала яго ў адзін з трох сваіх нататнікаў, але ёй рэдка ўдавалася знайсці з іх хоць бы адзін, а калі адзін і знаходзіўся, дык заўсёды не той.

Яна не ператэлефанавала. Замест гэтага яна патэлефанавала камусьці іншаму: калі Марк Альбі паспрабаваў зноў набраць нумар аднапакаеўкі, там было ўвесь час занята.

На Севастопальскім бульвары ён спыніўся непасрэдна перад 135-м домам. Перад 135-м домам на Севастопальскім бульвары заўсёды было хоць адно вольнае месца. Не ведаю, чым гэта растлумачыць. Можа, мы былі ў нейкім кіно?

Мы з Манон засталіся чакаць у машыне.

— Мне гэта пачынае ўжо надакучваць, — сказала Манон.

— Хочаш, я пайду куплю табе што-небудзь?

Яна ўсміхнулася і ўткнулася тварам мне ў плячо. Я пачалаваў яе ў валасы. Яна пахлі абрыкосамі.

— Ты зноў брала мой шампунь «Адорн»!

Я заўсёды карыстаюся шампунем «Адорн», бо ён нагадвае мне войска, дзе ў мяне было нямала і прыемных момантаў. Будучы ў звальненні, мы каталіся на машыне, слухалі «Супертрамп» і падвозілі дадому немак, якія жылі ў прыгарадзе, а яны за гэта павінны былі нас цалаваць. І, дарэчы, якраз у войску я і пазнаёміўся з Маркам Альбі.

— Ты ж ведаеш, у цябе ад яго потым перхаць, — сказаў я Манон.

Марк Альбі і Гладыс выйшлі з будынка.

— Я папярэджваю: настрой у мяне паганы! — сказала Гладыс, сядваючы побач з Манон.

Марк Альбі рушыў па бульвары да Усходняга вакзала, потым павярнуў направа, і неўзабаве мы выехалі на аўтастраду. Я павярнуўся паглядзець, што робіцца ззаду. Глады спала.

У Лё-Тукэ мы дабраліся каля дзевятай вечара. Нам удалося знайсці два нумары ў гатэлі сярэдняй катэгорыя непадалёк ад мора.. На рэцэпцыі Глады папыталася, ці можа яна патэлефанаваць у Парыж. Адміністратарка з незадаволеным выглядам адказала, што, вядома, можна. Дзе, па-вашаму, вы знаходзіцеся? Лё-Тукэ — гэта вам не які-небудзь Тамбукту, і не блізка. Паміж жанчынамі ледзь не ўзнікла сварка, у выніку якой нам давялося б шукаць іншы гатэль. Марк Альбі ўмяшаўся. Ён адцягнуў увагу адміністратаркі размовай, тым часам як Глады схавалася ў тэлефоннай кабінцы.

Яна не выходзіла адтуль хвілін дваццаць. Манон хіліла на сон. Мы павячэралі ў рэстаране ў цэнтры мястэчка. Марк Альбі прапанаваў пайсці пагуляць у боўлінг. Манон сказала, што вельмі хоча спаць. Глады было напляваць. Яна за ўсю вячэру не прамовіла ні слова.

— Заўтра сходзім, — сказаў я.

Мы вярнуліся ў гатэль.

— Неблагі пачатак, — сказала Манон, кладучыся ў ложкак.

Я стаяў каля акна.

— Ты не чуеш, як шуміць мора?

— Я толькі гэта і чую, — сказала Манон.

І накрыла галаву падушкай.

### III

Мы з Манон усталі позна. Я схадзіў і пастукаўся ў нумар да Марка Альбі і Гладыс. Ніхто не адказаў. Я спуціўся на першы паверх. Адміністратаркі на месцы не было. Я ўбачыў, што ключ ад нумара сяброў вісіць на дошцы. Я зноў падняўся.

Манон заканчвала апранацца.

— Яны ўжо сышлі, — сказаў я.

Манон вызірнула ў акно.

— І машыну ўзялі, вядома...

— Нешта, напэўна, здарылася.

Нешта сапраўды здарылася: Гладыс вырашыла з першым цягніком вярнуцца ў Парыж і так і зрабіла. Пра гэта нам паведаміў Марк Альбі, калі вярнуўся з вакзала, куды падвозіў яе на «Пежо». Усю ноч яны сварыліся. Ён хацеў заняцца каханнем, а яна не хацела. Пазней яна мне прызналася, што ёй, у прынце, было ўсё адно, але яна шукала падставы пасварыцца, каб мець такім чынам прычыну вярнуцца ў Парыж, дзе яе чакаў Бэртран. Я дагэтуль не разгадаў глыбіннага сэнсу таго ад'езду: яна сапраўды хацела ўбачыць Бэртрана ці ўсё-ткі больш баялася, што будзе сумаваць у Лё-Тукэ?

Фестываль праходзіў у Палацы ўрачыстасцяў. Зала, падобная да колішняй залы ў парыжскім «Гамон-Гамбэта», куды я хадзіў з бацькамі яшчэ дзіцём, — вялікая, з драўлянымі крэсламі і цяжкімі фіранкамі з чырвонага рыпсу абапал экрана, — падчас прагляду фільма майго сябра была напалову пустая.

«Татава выкраданне» сустрэла розныя водгукі, дзе была і крытыка, і пахвала, але Марку Альбі, здаецца, усё было да лямпы. Ён сядзеў, разваліўшыся ў крэсле, і жаваў сваю пагаслую цыгарылью. Калі запалілі святло, я да яго павярнуўся і сказаў некалькі словаў, але ён не адказаў.

Быў поўдзень. Манон хацелася есці. Яна спыталася, куды пойдзем абедаць. Я сказаў, што яшчэ не галодны. Марк Альбі не сказаў нічога. Яна пайшла сама. Да нас яна зноў далучылася толькі а шостаі, у канцы ўсіх праглядаў. Я другую палову дня не адыходзіў ад Марка Альбі. Мы гаварылі мала і толькі аб прагледжаных фільмах.

Усе мае думкі былі пра вячэру. Мы крыху яшчэ пашпацыравалі па роўных і халодных вулачках Лё-Тукэ. Адліў быў такі моцны, што мора ўвогуле не было відаць. Урэшце мы прыязмліліся ў адной кавярні. Манон замовіла гарачы сандвіч з вьндлінай і сырам і порцыю ліманаду. Я зжаваў вялікі бутэрброд з беконам. Марк Альбі па-ранейшаму есці не хацеў. Я памятаю, што на ім была старая скураная куртка, якую ён насіў, яшчэ калі быў у войску, і пад ёй чорны джэмпер з каўняром пад горла. Ён курыў цыгарылю кароткімі зацяжкамі, піў «Куэнтро» і па сваім звычаі хрумстаў кавалкамі лёду.

Мы напалам заплацілі па рахунку і выйшлі. Было халодна. Марк Альбі сунуў рукі ў кішэні курткі. Ён ішоў наперадзе і круціў галавой то направа, то налева, не выпускаючы з рота цыгарылы. Калі дайшлі да «Пежо», Манон працягнула яму ключы, але ён адмоўна пакруціў галавой.

Я ўпершыню ўбачыў у яго слёзы.

— Я пайду пагуляю па беразе, — сказаў ён.

Ён закашляўся, прыкрываючы рот кулаком.

— Мне трэба прайсціся.

— Хочаш, я прайдуся з табой? — спытаў я.

— Не. Мне трэба пабыць аднаму.

Бачачы, што мы з Манон не кранаемся з месца, ён дадаў:

— Не хвалюйцеся.

— Ты, праўда, не думаеш, што мне лепей пайсці з табой?

— Я табе ўжо сказаў: не трэба.



Я дагэтуль бачу, як ён ідзе да мора. Ён выняў рукі з кішэняў і зрабіў некалькі рухаў з каратэ.

У машыне Манон мне сказала, што мне варта было застацца з ім. Ды што гэтая Манон выдумала? Што чалавек, якога завуць Марк Альбі, можа забіць сябе дзеля нейкай дзеўкі?

Тым вечарам я лёг першы. Манон яшчэ доўга займалася туалетам, потым скруціла цыгарку з гашышам.

— Я не магу супакоіцца, — сказала яна. — Пайдзі пашукай яго, Дыд'е.

Я выпусціў стогн, потым устаў і апрануўся.

— Вазьмі мой шалік, — сказала Манон.

Напраўду гэта быў шалік Ганны, які дастаўся Манон у спадчыну, бо Ганна лічыла, што ў Італіі ён будзе ёй непатрэбны.

Я прайшоў да канца вуліцы, на якой стаяў наш гатэль. Ні ў адным акне не было святла.

Я шукаў Марка Альбі, углядаючыся ў ноч, і ўздоўж па-рапета на набярэжнай, і на самім беразе. Я ўспамінаў, як нас прывезлі ў Дудэнхофен у першы месяц нашае службы. Мой сябар ставіў намёт, грэў ваду — прыгатаваць какава. У час начных марш-кідкаў у яго быў компас, а ў мяне ліхтарык. Ён казаў, каб я не спяшаўся, у нас поўна часу. Мы прыходзілі заўсёды апошнія. «А ці не зрабіць нам па какаўцы?» — пытаўся ён у мяне. На стрэльбішчы ён заўсёды падстройваў так, каб апынуцца побач са мною, бо ведаў, што я баюся якога-небудзь няшчаснага выпадку — што куля раптам разарвецца ў рулі ці які-небудзь тыпус звар'яецца і пачне паляць па кім папала. Ён казаў мне: «Думай пра Пампіду і праяўляй стараннасць». У яго мішэні было дзірак болей, чым трэба. На гэта ён казаў сяржанту: «Вось бачыце, спадар сяржант, што называецца *сапраўдная таварыскасць!*» Затое мая мішэнь была пустая. «Так, Арва, а вашыя вочы куды зноў глядзелі?» Марк Альбі адказваў за мяне: «Яўна туды ж, куды ўчора, спадар сяржант».

Потым паварочваўся ў мой бок: «А я ж казаў табе: думай пра Пампіду». Я адказваў, што ў мяне не атрымліваецца. Мы вярталіся ў частку, ішлі ў душ. Я зноў забываў мыла. «Ты ўжо са сваім мылам», — казаў Марк Альбі і пазычаў свой кавалак. Усе хацелі хадзіць у звальненне з ім, бо ў яго была машына. Я бачу ягоную ўсмешку. Мы змываліся неўпрыкмет для астатніх, але высвятлялася, што я забыў адпускное пасведчанне. «Урэшце гэта кепска скончыцца», — раззлавана казаў ён. Ён заставаўся чакаць мяне перад паліцэйскім пастарункам. Мы ехалі ў Гайдэльбэрг. Ён першы падбіваўся да дзяўчат, але размаўляў з імі я: ён нямецкай не ведаў. Зрэшты, ён немак увогуле не разумеў. «Паслухай, Дыд'е, што з імі трэба рабіць, каб трахнуць? Вось што дзеля гэтага рабіць?.. Ты ж размаўляеш па-іхняму...» Я казаў, што немак ніхто зразумець не можа. «Ну, дык, не разумеючы, — можа, усё-ткі неяк можна...» Можа, трэба мець крыху даўжэйшыя, крыху лепш пастрыжаныя валасы. Мой сябар адразу ўбіваўся ў ласку да гарнізоннага цырульніка. Я часам думаю, што, можа, у войску ён аддаваў мне перавагу перад іншымі хлопцамі менавіта таму, што я размаўляў па-нямецку, а пасля войска захоўваў наша сяброўства дзеля маёй арфаграфіі. Але ў першую чаргу, па-мойму, ён усё-ткі адчуваў, што мне патрэбен заступнік.

## IV

— Я не магу паверыць, — сказала Гладыс. — Паслухай, у яго ж быў поўнаметражны фільм, ён рыхтаваўся да здымкаў...

Мы сядзелі на тэрасе кавярні «Буль д'ор», што на плошчы Сэн-Мішэль. На Гладыс былая белая сукенка і белыя панчохі.

— Ва ўсякім выпадку, ніякіх доказаў, што ён памёр, няма, — дадала яна. — Рэчы знайшлі? Цела?

Я адмоўна пакруціў галавой.

— Вось бачыш! Я ўпэўненая, што ён проста хоча мяне папалохаць. Такі гумар цалкам у яго духу.

Яна адпіла глыток кавы, паставіла кубак. Мы паглядзелі адно на аднаго. Яна засмяялася, потым сказала:

— Ну, гадзюкін Марк! Вось я адчуваю, што ён зараз выйдзе з-за вугла Сэнт-Андрэ-дэз-Ар свежы, як агурок, і са сцэнарным планам свайго фільма пад пахай... Дыд'е, немагчыма, каб ён гэта зрабіў. Не-маг-чы-ма. Ды яго цела ўжо знайшлі б. Сам падумай.

— Ён мог паплыць у вольнае мора.

— У ботах? Ён павінен быў прынамсі зняць свае боты. Іх бы знайшлі.

Яна мела адказ на ўсё.

— Ты па-ранейшаму жывеш на вуліцы Лаппа? — спыталася яна пасля паўзы.

— Не. Вярнуўся ў свой пакой на Вілье.

— Пасварыўся з Манон?

Раніцай у нядзелю мы паведамлілі пра знікненне Марка Альбі ў жандармерыю Лё-Тукэ. Манон хацела адразу вяртацца ў Парыж. Я прапанаваў пачакаць да канца дня. Уручэнне ўзнагародаў было прызначанае на пятую гадзіну, і я хацеў прысутнічаць. Манон паціснула плячымі. Я сказаў, што яна можа ехаць адна на машыне, я вярнуся на цягніку. Было зусім рана: гадзіна сёмая ці восьмая раніцы. Яна не разумела, чым у Лё-Тукэ можна заняцца да вечара. Церусіў дождж. Мястэчка здавалася ёй смяротна тужлівым. Яна вырашыла ехаць. Перад машынай яна моцна прытуліла мяне да сябе.

— Ты ж толькі таксама не рабі дурасцяў...

Я сказаў ёй тое самае, што мне сказала цяпер Гладыс, — што мой сябар, можа, і не памёр.

Я прабавіў увесць дзень, туляючыся пад дажджом. Я за-

ходзіў у бары. Я апытваў афіцыянтаў. Цёмны брунет, дужага целаскладу, у скураной куртцы? Не, яны не бачылі. Не мог жа ён усю ноч правесці пад адкрытым небам. Я схадзіў на вакзал. Там таксама не бачылі.

«Татава выкраданне» атрымала прыз «Голас Поўначы». Калі старшыня журы выклікаў Марка Альбі, каб уручыць кубак, я завагаўся, але на эстраду не выйшаў. Выклікалі некалькі разоў. Я так і не ўстаў. Потым выйшаў з Палаца і скіраваў да вакзала.

Вярнуўшыся ў Парыж, я не паехаў на вуліцу Лаппа. Я зняў пакой у гатэлі «Мальер» на вуліцы Важырар, зусім побач з Адэонам. Назаўтра раніцай я зрабіў пару званкоў: адзін — у пансіён, дзе раней заўсёды здымаў пакой з таго часу, як вярнуўся з войска, другі — на кватэру Марку Альбі. Трубку зняла Гладыс. Манон ужо паведаміла ёй навіну. Мы дамовіліся сустрэцца назаўтра раніцай. Потым я паабедаў, з'еўшы сандвіч па-грэцку, і надвячоркам паехаў да Манон забраць свае рэчы.

Манон спытала, чаму я вырашыў ад яе сысці. Я сказаў, што мне ніяк не ўдаецца доўга жыць на адным месцы і з адным чалавекам. Яна плакала. І гэта быў таксама першы раз, калі я бачыў у яе слёзы.

Я пайшоў сказаць «бывай» Жан-Люку.

— Чаму «бывай»? Можа, лепш «да пабачэння»...

— Не. Бывай.

Я адчуў, што яму будзе мяне не хапаць.

Увесь вечар я наводзіў парадак і складаў рэчы ў сваім старым пакоі. Я павячэраў у піцэрыі, потым пайшоў у «Драгстор» каля Оперы купіць сшытак, у якім цяпер дапісваю гэту гісторыю.

— Вам з лебедзямі ці з баранчыкамі? — спыталася ў мяне прадаўшчыца, паказваючы два сшыткі з рознымі вокладкамі.

— Усё роўна. Мне не на сцяну вешаць.

— Трэба выбраць, — настойвала прадаўшчыца з хітрай усмешкай.

Гэта нагадвала нейкі фрэйдысцкі тэст.

— Давайце з баранчыкамі, — сказаў я з прыкрасцю.

Я заплаціў, і прадаўшчыца, падаючы сшытак, сказала:

— Трымайце, пастушок.

З якога часу я стаў падобны да пастушка?

Тым вечарам мне прыйшла ў галаву дзіўная думка: што, калі чэрці — гэта ўсе астатнія, а мы з Гладыс — два анёлы? Урэшце ні яна, ні я — мы не можам нікога пакахаць на Зямлі. Можа, гэта таму, што людзей надта многа, а мы можам палюбіць толькі аднаго — і можа гэта якраз Бог. І хіба ў Марка Альбі не было вялікіх вострых вушэй і ён не выдыхаў з ноздраў дым, як робяць чэрці, калі злуюцца? Ён выкарыстоўваў людзей, а мы з Гладыс іх толькі прывабліваем і амаль да іх не дакранаемся — хіба толькі палашчыць. Так-так, Марк Альбі і падобныя да яго, напэўна, і ёсць чэрці, якім добра пачуваецца тут, на Зямлі, у пекле.

Гладыс прыйшла на спатканне, не спазніўшыся ні на хвіліну.

— Бачыш, — сказала яна, сядваючы, — я ў белай жалобе.

І засмяялася. Я не змог утрымацца і засмяяўся разам з ёю.

— Бэрнар знайшоў мне месца прадаўшчыцы ў адным сваім магазіне. Але я падумала, што не хачу болей жыць з мужчынам. Праз месяц усё адно — зноў нуда, і ўсё гэта заўжды кепска канчаецца. Але з іншага боку, я не магу жыць адна. Ну, што называецца: не магу. Дарэчы, я вось пражыла два дні ў гэтай аднапакаёўцы, і мяне ўжо калоціць...

Я паглядзеў на наш адбітак у вітрыне кавярні. Мы былі падобныя на двух анельскіх сіротак.

Цела Марка Альбі знайшли праз тры дні. Мой сябар  
плыў у вольнае мора. У ботах.

1979



## **Змест**

Частка першая. Гэта адбылося ў лютым .....	7
Частка другая. Гароты Гладыс .....	45
Частка трэцяя. Анёльскія сіроткі .....	129

**Бэссон, П.**

Б97 Ліст да страчанага сябра : раман / Патрык Бэссон; пер. з фр. мовы Зміцера Коласа. — Мінск : Зміцер Колас, 2010.— 150 с.— (Littera scripta)

ISBN 978-985-6783-83-1

Раман належыць пяру аднаго з найбольш вядомых сучасных французскіх аўтараў, лаўрэату дзвюх найбуйнейшых французскіх літаратурных прэміяў — Гран-Пры Французскай Акадэміі за раман (1985) і прэміі Рэнадо (1995).

Адрасуецца шырокай чытацкай аўдыторыі.

**УДК 821.162.1-31**

**ББК 84 (4Фр)-44**



Серыя «Littera Scripta»

*Літаратурна-мастацкае выданне*

**Бэссон Патрык**

**ЛІСТ ДА СТРАЧАНАГА СЯБРА**

Раман

Адказы за выпуск *Зміцер Колас*

Падпісана да друку 20.01.2010. Фармат 84x108 <sup>1</sup>/<sub>32</sub>.  
Папера афсетная. Гарнітура Балтыка. Друк афсетны.  
Ум. друк. арк. 7,98. Ул.-выд. арк. 5,21.  
Наклад 200 асобнікаў. Заказ 21.

Выдавец *Зміцер Колас*  
ЛИ № 02330/0552654 ад 14.01.2010.  
Пр. Незалежнасці, 105-14, 220023, Мінск.

Надрукавана з арыгінал-макета заказчыка  
у друкарні СТАА «Медысонт»  
ЛП № 02330/0150444 ад 19.12.2008.  
Вул. Ціміразева, 9, 220004, Мінск.



Патрык  
Бэссон

Раман аднаго з найбольш вядомых сучасных французскіх аўтараў Патрыка Бэссона (нар. 1956), лаўрэата дзвюх найбуйнейшых французскіх літаратурных прэміяў — Гран-Пры Французскай Акадэміі за раман (1985) і прэміі Рэнадо (1995), — апавядае пра знешне нібыта лёгкае жыццё маладых людзей, якія вядуць, тым не менш, няпростыя пошукі свайго месца ў гэтым жыцці і, на жаль, не заўсёды ўдала спрабуюць паразумецца паміж сабою.

Littera scripta

ISBN 978-985-6783-83-1



9 789856 783831

Латвия Республика  
Служба Даугавпилса  
Служба Даугавпилса